PTI 5.34

ВОЙВОДСТВО
СЕРБА АУСТРІИСКИ.

ПИСАО

ІСИДОРЪ НИКОЛИЧЪ.

P II 538

Мартиде Молимъ те
пошлими ону чиѣку
сас крогна а ко добиет
прилику ербо самъ прав
ла крогн пачу на крогн
даметемъ а ко не добите
прилику ави оставте
кадбудете ви дошли
вичете донети Мартиде
оденосу маѣарске теш
зрне и беле има поттин
кчй има и аѣичева кчи
ито носу ода бране

м 2567 Рп 538 Рид Ср III 141.2

ВОЙВОДСТВО

СЕРБА АУСТРИСКИ.

ПИСАО

ІСИДОРЪ НИКОЛИЧЪ.

У ВІЕННИ

ПЕЧАТАНО У КНЬИГОПЕЧАТНЬИ ЄРМЕНСКОГА МОНАСТИРА

1849.

Инв. бр. 180865

Трошкомъ светл. князa
Михаила Обреновића.

МИЛИ РОДЕ МОЙ!

Броширу ову, у беганю одъ нечувенногъ ширянства незаконе власти маћарски ребеліянша, изванъ редовногъ обиталишша мога, гошово у странной земльи писану, Теби у руке предаемъ; и сердечно Те молимъ, да, ако само єдну искрицу добра у дѣлу овоме наћешъ, шакову на користъ Твою преобраши. —

Никакве Твое даре, никакве одъ Тебе награде одъ посшанка мога нешражећи, само самъ за єдинишомъ Твоіомъ љубвомъ непресшано грамзіо; —

коя ми є милія одъ свакогъ овогъ свѣта блага. — У коіой самъ мѣри такову получіо, самъ ћешъ знати; — али да є цѣль свію мои досадашньи дѣлованя била само полза, и напредакъ Твой, то осимъ други явни доказателства, говори ми іошть до овога часа неосквернѣна совѣсть моя. —

Са заслугама нвусипни труда, и добродѣтели штитомъ обронѣнъ, презирао самъ отровне стреле пакостни зликоваца, и узвишенимъ самъ себе осѣћао свагда, надъ гньиздомъ подли

трутова они, кои су залудъ чистину душе мое, башъ у стотренію родолюбія, нападати почели. — Пребледи ћеду они ил' пре, ил' после предъ судомъ правде; а слово истине порази ће као громъ небесни с' брато - и родоубитствомъ осквернѣна внутреня ньіова. — И донде нека кусаю странни труда медъ, да имъ сотитъ горчія буде чаша очевидне пропасти свое; — in pristinas redituris sordes. —

Падаймо болѣ сви Сербльи Аустріиски на колено предъ вѣчнимъ, и вели-

кимъ Богомъ, кои є насъ одъ крайне бѣде и пропасти сохраніо. — Кланяймо се светлой велике Россіе круни, и яркомъ Николая сунцу, коме є Богъ державу непобѣдиму даровао; — єрбо є онъ младогъ, и са свію страна вѣроломно нападаногъ Императора нашегъ, а поредъ нѣга и насъ вѣрне подайнике, одъ конечне пропасти сачувао. — Кланяймо се и старой майки нашой Сербіи, коя є поредъ ватрене младежи, и среб'рно-власне старце свое к' нама у помоћь слала, да с' к'рвцомъ своіомъ

у мору опасности иливаюће племе свое к' брегу новогъ, срећніегъ бишія доведу. — Ови нека буду нама идолъ мечтанія, ови нек' су предмѣтъ сладчайши чувствованія наши. —

Слава дакле млађаномъ Императору нашемъ, покровителю рода Сербскогъ; слава великой и непобѣдимой на овоме свѣту Россіи, предтечи желя доброгъ Императора нашегъ, и дичномъ Славенства поносу; — слава и то велика слава теби сладчайша наша стара майко Сербіо! коя нисси

допустила, да варваръ удалѣна одъ тебе чеда твоя, по предузетомъ намѣреню покоси, изкорени. — Дичнимъ пакъ юнакомъ нашимъ скупа и поособъ сердечнѣйше хурра! кои очевидну смерть ладнок'рвно презираюћи, умножили су с' безсмертнимъ заслугама листове нове Иліяде Сербске. —

у Віенни 1. Юлія 1849.

ІСИДОРЪ НИКОЛИЧЪ.

ВОЙВОДСТВО
СЕРБА АУСТРІИСКИ.

— — Ego nec tumultum,
Nec mori per vim metuam, tenente
Caesare terras.

Horat.

Кадъ є Сербльинъ тишину обиталишта свога оставіо, и опасанъ бриткомъ сабльомъ на поляну борбе похитіо, да народность, и миле завичае свое обезбѣди; жалостнимъ є гласомъ подъ ногама нѣговимъ вриснула стѣна свію убиточни душмански намѣренія. — Затресла се земля, у кое утроби леже кости Милоша и свію други они Шпартанаца сербски, коихъ заоставша слава дичи намъ древно племе, и име сербско. — Седа Хроносъ т'ргла є изъ дубльине дремежа перо, да начерта шта єданъ и други нове Сербіе Леонидасъ на славу рода свога учини? —

Овой свію земскихъ догађая найвѣроятниіой свидѣтелници оставлямъ, да

г'рдно садашньи покрета дѣло опише, и вѣков'ма непостижиме будућности пре-да. — Оно пакъ, што є преће свега нуж-дно роду политично знати, претрести, разсудити; позива труде мое к' дѣлу о-вомъ. — Єрбо ако мишица славомъ увѣн-чани юнака наши младе Войводовине границу и до сами Карпата продужи, тешко ће се она тако моћи утемельити, да све идуће віоре бурни вѣкова надяча, ако мудрость непоц'рпимо изъ они дѣла прадедова наши, коя су на ньи свѣт-лость а на насъ користь, пакъ богме на ньи доста пути и таму, а на насъ бѣду бацила. —

Да у кньигу ову прошаствія нашегъ дубльи погледъ бацити можемо, за нуж-дно налазимъ, исторію Аустріиски Серба-ля ако не обширно, а оно поне на ономъ мѣсту у помоћь позвати, кое є за пред-речене Сербе найзнаменитіе. —

КРАТКА ПОВѢСТНИЦА.

СЕРБА АУСТРІИСКИ.

Quae caret ora cruore nostro?

Horat.

— Готово никакву сумню неоставля исторія, да Сербльи (племе єдно народа Сарматискогъ) нису већь у оно доба Панонію обитавали, кадъ є велико Моравіе царство пало. — Толико є баремъ прагматически доказано, да су п'рви Унгаріе кралѣви гдикое славенске провинціе с' оружіемъ, а гдикое снагомъ пріятельски уговора задобили. — По овоме су у Илиріи седећи Серби с' Маћар'ма єдно обште отечество имали, и с' ньима се у єдномъ обште политичномъ тѣлу смешали.

Наши прошастогъ вѣка публицисте, (као што є господинъ Мушкатировићь, сенаторъ Пештански), започиню велики Сербаля у Маћарской упливъ одъ времена Андріе I. краля Унгаріе, будући да се у брою надворника (палатина) іошть онда показуе Сербльинъ Радивой. — Я іошть на већой висини тражимъ источ-

никъ православія и нашегъ у Унгаріи битія, на кое ме опуномоћава власть старогъ Бизанціума не само надъ Сербима, већь и надъ самимъ Мађарима. — Унгарія и у политичномъ, а и у моралномъ смислу найвећа, найдрагоцѣнія своя сокровишта добивала є изъ Цариграда. — Светла є круна таки исти даръ Цариграда Унгаріи, као и вѣра христіянска. — О круни само се безумни могу сумняти, да ніе створъ православнихъ. — Редко се она показуе, ал' тко є имао прилику є видити, томе нетребаю далша доказателства. — Ил' гледао круну, и на ньой прилике светителя, ил' темпло буди кое православне наше церкве, одмаћешъ се безъ свакогъ далѣгъ майсторскогъ умствованя увѣрити, да є то посао восточногъ православія, а не западногъ вѣроисповѣданія, у коегъ церквама бадава ћешъ тражити такове слике и прилике. — Ясамъ в'рло изъ близа видіо ту исту круну, и то 1825. године приликомъ крунисаня Аугусте Каролине; и 1830^те. приликомъ крунисаня сада у миру живећегъ нѣговогъ величества Фердинанда. — Осимъ иконе Христа

Спасителя, и други светаца, као што є Архангелъ Гаврилъ, Кузманъ, Дамянъ, и тако далѣ, на противной страни одъ Христа стои писано: *Μιχαελ ἐν Χριωπισος Βασιλεος Ρωμαιων ὁ Δβκας.* Михаилъ по Христу вѣранъ Императоръ Римски Дукасъ. — На другой страни с' десна: *Κωνραντινος Βασιλεος Ῥωμαιων ὁ Πορφυρογενητος* Константинъ Императоръ Римски Порфирогенитъ; — а с' лева *Γεωβιτξ Δεσπότης πιξος κραλες Τβρκιας* — Гейза Деспотъ вѣрни краль Унгаріе. — Одъ куда на Силвестеровой?! круни све то? — Далше о ньой по овоме умствованѣ, оставлямъ благоразумномъ читателю, молећи га, да у овоме предмѣту чита дѣло Годефреда Шварца. —

Што се вѣре касса, и нѣни су добродѣтелно-топли зраци изъ Цариграда пробили камените плоче Будимско-Острохолмски Етнически храмова; єрбо мати светогъ Стефана первогъ Унгаріе краля Шаролта не само да є сина свога удостоила тайне светогъ крештенія, него є и іошть прилично суровогъ мужа свога Гейзу на штедра христіянска дѣла побудила. — На холму Паноніе (Маћа-

ри веле Panon halom) у Ѣурской жупаніи почео є зидати великолѣпну восточну церкву, у коіой ће Анастасія архимандритъ чинодѣйствовати; и будући да є окончанѣ великогъ овогъ дѣла смерть предварила, Стефанъ синъ нѣговъ, п'рви Унгаріе краль ко концу приведе, и у дипломи своіой овоме монастиру даованой овако говори: „Omnium solers „comperiat intentio, quod nos interventu, „consilio et consensu Domini Anastasii „Abbatis de Monasterio S. Martini in mon„te supra Pannoniam sito, ab genitore „nostro incepto, quod nos per Dei subsi„dium ad finem perduximus, talem con„cessimus libertatem." *Значи сербски:* Свію трудолюбиво некъ налази намѣреніе, да смо ми, посредствіемъ, совѣтомъ, и соизволеніемъ Анастасіе архімандрита монастиру светогъ Мартина на гори сверху Паноніе лежећой оцомъ нашимъ почетомъ и помоћію божіомъ крозъ насъ окончаномъ овакову дарова-ли слободу.

Садъ є овай монастиръ притяжаніе западной церкви принадлежаюштихъ Бенедиктина —

За болѣ осветленѣ овога предмѣта наводимъ гдикои списателя маћарске повѣстнице изреченія, кои су готово сви били иначе римски попови. — Іошть и данашньи данъ живећи Глицеріи Шпаньикъ, по Бонфинію, и Праию овако говори: „Geyza uxorem Transilvanam „duxerat, filiam Gyulae Majoris, qui dum „Toxus Summam rerum obtineret Byzan„tii sacro fonte mundatus, eodem et filiam „domum redux abluit, deinde Geyzae col„locavit, ex qua natus est Vaik, Stepha„nus postea dictus. *Сербски:* Гейза имао є супругу изъ Транзилваніе кћерь Ђуле старіегъ, кои є у време господарствованя Токса у Бизанціуму (Цариграду) приміо свету тайну крештенія, с' коіомъ є дома вратећи се и кћерь свою одъ Єретичества очистіо, после Гейзи за супругу дао; одъ кое се родіо Вайкъ после Стефаномъ наречень. — Далѣ гди о преселенію свакояки художника, и о пришествію свештеника (измећу коихъ є за Транзилванію Хіеротей послатъ біо) говори, ове се могу примѣтити речи: Crevit porro eorum numerus, postquam Dux uxoris precibus permotus Christianis

Sacerdotibus rem sacram palam facere indulsit. — *Сербски:* Растло є таковихъ число, особито кадъ є вождъ молбомъ супруге побуђенъ христіянскимъ свештеникомъ света дѣла явно одпраляти дозволіо. — Далѣ овако говори: „Illud „itaque solum insigni religionis Christia„nae commodo ab Hierotheo praestitum „fuisse credi potest, quod Gyulae filiam „Saroltam Christianae religionis placitis „imbutam sacro fonte abluerit, quam cum „Geyzae Duci matrimonio jungeretur, con„stat fuisse Christianam." — *Сербски:* Оно є дакле само за особиту вѣре христіянске ползу одъ Хіеротеа учинѣно (као што се може вѣровати) што є Ђуле кћерь христіянске вѣре наукама напоену, на христіянски законъ пок'рстіо, за кою є извѣстно, кадъ є вождомъ Гейзомъ, у бракъ ступила, да є вѣре христове била. — Далѣ овако заключеніе чини. „Ita „studio Saroltae, quae totum regnum vi„ri manu tenuit, et quae erant viri ipsa „regebat — laboribus — — factum est, „ut religio Christiana ab ipsa Ducali domo „suscepta firmiores radices ageret."— *Сербски:* Итако трудомъ Шаролте, коя є читаву

кралѣвину мушкомъ рукомъ д'ржала; и што є мужу принадлежало, сотимъ є она упраляла, учинило се, да є вѣра христіянска одъ самогъ княжескогъ дома примлѣна, яче жиле ухватила. —

Дакле Ѣула (по Бизантиске историе списательима Гиласъ), као князъ Транзилваніе свету тайну крештенія приміо є у Цариграду; кћерь нѣгову Шаролту кр'стіо є изъ Константинопола за разпространяванѣ православія онамо одређени Хіеротей. — Ова се удала за Гейзу, и нѣга такођеръ на православіе преокренула; — родила с' ньиме сина Стефана п'рвогъ Унгаріе краля — и тако све оно друго, што изъ овако тесни домаћно — родительски отношеня у призренію воспитанія сина заключити се може, оставлямъ такођеръ на мудру непристрастногъ читателя пресуду. —

Али макаръ сва ова доказателства, (коя су заиста прагматическа) у призреніе и неузимали; нема тога историографа на свѣту, кои би могао доказати, да свети Стефанъ перви Унгаріе краль ніе біо православногъ вѣроисповѣданія. — Я се у препирке и доказателства, коя

се изъ Богословіе ц'рпити мораю, упуштати нећу, будући да є то далеко одъ цѣли предузетогъ предмѣта мога; ништоманѣ за увѣрити читателѣ мое о горе реченой истини, свакогъ безпристрастно судећегъ вниманіе позивамъ на она христіянске вѣре времена, кадъ су се већ две сестре, западна и восточна црква, делити почеле. — Западъ одъ силни варвара претиснутъ, пребледіо є гледаући претећу себи опасность. — Провинціе, кое су найвећма изложене биле нападенію варвара, тражиле су себи прибѣжиште кодъ Римске столице. — Епископъ Римски слабость двора Константинополитанскогъ на свою ползу узимаући, све є више и више распространявао свою власть надъ прочимъ епископима. — Трудећи се само свою грађанску власть моћи укоренити, и утвердити, слабу є бригу водіо, да поправи оне погрѣшке, кое су се између тога времена у вѣру Христа, и явни култусъ подкрађивале. — Топ'рвъ приликомъ разпространьиваня вѣре христове у Бугарской примѣтила се разлика између восточногъ и западногъ вѣроисповѣданія.

— Докъ є востокъ тв'рдо наблюдавао начала христова, дотле є западъ дозволіо новости уводити, и то таке яке новости, да є и самъ Символъ вѣре с'додаткомъ filioque (и сина) модифицираиъ, и то петогъ по списателыима столѣтія, кадъ є сирѣчь Шпанска ц'ркква Визиготе на вѣру христову преобраштавала. Римъ є в'рло добро увидіо, да су се на нѣговъ рачунъ дѣлаюћи већь далеко упустили, и да є повратакъ на стара начала, безъ собственногъ свога противословія тежакъ; с' друге накъ стране востокъ науки Христа тв'рдо вѣранъ и никакве новости непримаюћи остао є у первой невиности, кое є растанакъ восточне и западне вѣре, ове две єдиноутробне сестре неизбегаемимъ учинило. — Найпре подъ Фоціусомъ, а после подъ Михаиломъ Церуларіи патріярхомъ Константинополитанскимъ 1054. године. —

Тко дакле зна, да є Стефана первогъ Унгаріе краля мати православногъ закона, а отацъ любећи супругу свою Гейза біо, созидатель храма Панонскогъ подъ архимандритомъ Анастасіомъ, тко зна, да є Стефанъ 1000 го-

дине ступіо на тронъ, а последнѣ раздѣленіе западне одъ восточне ц'ркве топ'рвъ 1054. године слѣдовало; о горе речс.омъ тексту ни часъ ни полъ сумяти се неможе. — Ово подкрѣплява и суседство онда іошть снажне имперіе Греческе с' Унгаріомъ, и околность славенскихъ около Унгаріе држава. —

Андріи I^вомъ кралю Унгаріе седе башъ до колена као палатинъ, Радивой прави Сербльинъ, по фундаменталнимъ Унгаріе уредбама намѣстникъ кралѣвства. — (Види животописаніе палатина Унгаріе). Мужъ овай не само, да є земльи, него и самомъ православію, с' коимъ се народность наша сербска одъ постанка своєъ у найтешнѣмъ союзу налази, біо одъ найвеће ползе и користи. — Као граѣанъ предоби круни Унгаріе, Сремски предѣлъ — као благоговѣйни Сербльинъ сазида у Митровици монастиръ, и посвети га светомъ Димитріи 1057. године. — Речи дипломе томе монастиру дароване овако гласе: „Rogavi „graciam Dominorum meorum gloriosissi- „mi Andree Regis, ex optimi Ducis Adal- „berti ego Rado Palatinus, ut Monasteri-

„um meum S. Demetrii supra Zavam „fluvium, quod multis bellicis laboribus „cum tota provincia illa sanctae coronae „rectificavi et iterum aequisivi confir- „ment." (Види кньигу Грамата; codicem Dipl. Tom. I. pag. 394. 397). — *Сербски значи:* Просіо самъ милость господара мои славнѣйшегъ Андріе краля, и найболѣгъ вожда Адалберта, я Радивой палатинъ, да монастиръ мой светогъ Димитрія сверху воде Саве, кои самь я с' многимъ ратнимъ трудомъ с' целомъ ономъ провинціомъ светой круни поправіо, и опетъ стекао, потв'рде. —

Године 1072ре подъ владѣніемъ краля Соломона, и Гейзе опетъ є біо палатинъ Сербльинъ Видъ (читай Бонфинія). — Осми у числу палатина Унгаріе біо є 1100 године Іованъ Урошъ Сербльинъ. — Бела слепи, краль Унгаріе, узео є за супругу себи Елену, кѣерь сербскогъ краля, а и княза Македоніе Уроша 1128. — По слѣдству овогъ брачногъ союза получи титулу краля Босанскогъ; и колено Арпадово наново подиже, родѣни три принца Гейзу, Владислава и Стефана (види Бонфинія, Туроцію, Ду-

фрезне и Праи). — Лудвикъ велики узе за себе сербскогъ краля Стефана Неманѣ кћерь, и роди с'ньоме Марію, коя є после смерти нѣгове на тронъ Унгаріе ступила.

Растла є између тога времена, а особито 15ог столѣтія сила турска, коя є у утроби своіой носила пропасть не само дивногъ Цариграда, него и миле наше Сербіе. — Сербски деспотъ Георгіе видећи да сили овой противостати неможе, промене Београдъ с' кралѣмъ Сигмундомъ за друга силна у Унгаріи и Славоніи притяжанія. — Између прочи опоминѣ се Бонфиніусъ — Сланкамена, Бечея, Келпена (валяда Кулпина) Вилагошвара, Токая, Мункача, Таліяна, Регеца, Сатмара, Бесерминя, Дебрецина, и други млогихъ. У Будиму є имао великолѣпни дворъ; и по смислу законика Унгаріе (tt. 13. p. II.) именовао є подъ своимъ собственнимъ печатомъ у дѣли разнихъ распра адвокате; на кое су сами великаши кралѣвства опуномоћени били. Величина власти овога деспоте у Маћарской види се изъ 25. чланка године 1439 — подъ кральомъ Албертомъ, коимъ налаже, да одъ

добара свои поклоне (донаціе) не странимъ него кућевнимъ Мађарима чини. —

У кньиги Самуила Тимонъ под именемъ Imago antiquae et novae Hungariae у Віенни 1754. године издатой читати се може важанъ єданъ за Сербство документъ, у коемъ се деспота Георгіе притяжанія нарочито наводе. — Гласи пакъ овако: „Nos Capitulum Ecclesiae „Budensis omnibus Christi fidelibus teno„re praesentium significamus, quibus ex„pedit universis, quod illustris princeps „Georgius Despotus regni Rasciae, at„que dominus Albaniae onera, seu quae„libet gravamina universorum fratrum „proximorum, et consanguineorum suorum „et praecipue contoralis suae Dominae E„lenae, nec non filiorum suorum, puta „Stephani, Gregorii et Lazari super se „recipiens, et assumens coram nobis per„sonaliter constitutus, sponte proposuit, „et confessus exstitit in hunc modum, „quod quae consanguineum suum legiti„mum egregium Paulum Brini de Vero„na filium condam Michaelis Ducis de e„adem Marchionem Boznensem de cogna„tione Stephani, regnorum videlicet Ras-

„ciae, Bulgariae, Bosnae atque Albaniae „condam Imperatoris juris ordine median- „te, de quibusvis rebus, et bonis, ac te- „nutris et pertinentiis suis universis por- „tio tangit, et concernit, tamque unum „haeredem ac filium suum, pro eo per- „sonaliter contulit eidem quinque castra „sua, puta castrum principaliter Zol- „nik, cum oppidis scilicet Zolnik, cum „tributo in eodem exigi solito, nec non „Charancza cum tributo in eodem ha- „hito, seu auri et argenti fodinis, ac „Bohorma cum auri et argenti fodinis, nec „non tributo in eodem exigi solito, — et „castrum Theoczak cum oppidis simi- „liter puta Theoczak Zeredahel cum „tributo in eodem habito. — Chetertek- „hel cum tributo in eodem exigi solito, „ac singulis vicinalibus possessionibus, „quas ab eisdem regere et possidere so- „liti sunt — item Ossoriense item ca- „strum Világosvár cum oppidis videlicet „Syri cum tributo in eodem habito; nec „non Galsa ac possessione Mesth cum tri- „buto, seu Aranyag cum aliis possessio- „nibus, et utilitatibus, quas ab antiquo ab „eodem gubernatore consveverunt in Za-

„rand; item castrum etiam Zalanke-
„men vocatum, ac oppidum similiter Za-
„lankemen, et vadum in eodem habitum;
„nec non possessiones Olczar Garafal-
„va in Sirmiensi, ac castrum Becze ac
„tributum ac vadum in eodem habitum;
„nec non possessiones Ujfalu, Sz. királ Bo-
„dogaszonfalva, Sz. Endréd, Vegenye,
„Echehida, ac tributum ac vadum in eo-
„dem habitum; nec non oppida Araka,
„Bazalhida, Betskereke et tributum
„in eo exigi solitum, ac similiter posses-
„siones Irmes, Nyilas, Chingrád, A-
„radi et tributum in eodem exigi solitum
„in Torontaliensi, item eo modo posses-
„siones Cheregh, ac tributum ac vadum
„in eodem habitum, nec non Peterreve
„Sz. Péter, Arculith, Perlek et tri-
„butum in eodem exigi solitum, ac As-
„sonfalva, Pezer, nec non tributum
„ac vadum in eodem habitum in Bachien-
„si, — item oppida Thur, ac tributum in
„eodem exigi solitum et Thissa Várzán
„vocatorum in de Zolnok Comitatibus e-
„xistentium, habitorum omni jure, quo
„ipse possedisset, donavit. — Datum in
„vigilia nativitatis Virginis gloriosae an-

БИБЛИОТЕКА
МАТИЦЕ СРПСКЕ

„no Domini MCCCCXII. (1412)" — *Сербски ово значи:* Ми Капитулумъ цркве Будимске свима Христіян'ма, коихъ се тиче силою овогъ писма сведочимо; да превосходни принцъ Георги, Деспотъ кралѣвства Расціе, и Господаръ Албаніе терете, или сваке тяготе свію браћа, ближньи и сродника свои особито пакъ супруге свое Елене, такоѣеръ и синова свои, разуми Стефана, Григорію, и Лазара на себе примаюћи, и узимаюћи, предъ нама лично бивши, своевольно представи, и исповедисе на слѣдующи начинъ: да што се сродника свога законногъ благородногъ Павла Брини од Вероне, сина иногдашнѣгъ княза Михаила Марxіона Босанскогъ, одъ сродства Стефана, кралѣвина Расціе, Бугарске, Босне, и Албаніе кадгодъ императора, по реду права, о свима стварма, добрама, притяжаніяма и принадлежателствама своима вообште частица каса, као єдногъ наслѣдника и сина свога; зато му лично покланя петъ свои тв'рдиня; разуми напаче тв'рдиню Золникъ с' вароши-цомъ Золникъ, и данкомъ кои се одав-

де примао. — Такођеръ Чаранца (Charancza) с' данкомъ овде имаюћимъ то єсть с' рудокопняма злата и сребра, и Бохорму с' рудокопняма злата и сребра; такођеръ с' данкомъ, кои се овде примао. — Тв'рдиню Теоцакъ с' варошицама такођеръ Теоцакъ Середахелъ, с' данкомъ онде имаюћимъ. — Четертекхелъ с' данкомъ, кои се онде прима, и са свима сусѣднимъ мѣстама, коя се одунудъ упраляю, и притяжаваю. — Такођеръ и Осорску као и Вилагошварску тв'рдиню с' варошицама Сири и данкомъ онде примати се имућемъ. — Такођеръ Галшу и село Местъ с' данкомъ или Аранягъ, с' другимъ притяжаніяма, и користима, кое су одъ стари времена одъ губернатора имали у Заранду. — Такођеръ и тв'рдиню Саланкаменъ назвату и варошицу такођеръ Саланкаменъ, и ритъ тамо принадлежаюћи; — такођеръ и села Олцаръ Гарафалва у Срему; и тв'рдиню Беце на острову Тиције, као и варошицу Беце с' данкомъ и ритомъ онде налазећимъ се; такођеръ и села Уйфалу, С. Киралъ Бодогасонфалва, С. Ендредъ, Вегенћ, Ече-

хида с' данкомъ онде налазећимъ се, као што и варошицу Арака, Басалхида, Бечкереке с' данкомъ, кои се онде узима; такођеръ и села Ірмешъ, Ньилашъ, Чингрaдъ, Аради с' данкомъ заедно у Торонталской; такођеръ на тай исти начинъ, и села Черегъ с' данкомъ и ритомъ, каогодъ и Петереве, С. Петеръ, Аркулитъ, Перлекъ с' данкомъ, кои се одавде прима; — и Асонфалва, Пезер с' данкомъ и ритомъ у Бачкой; — такођеръ и варошице Туръ с' данкомъ, и Тиса Варшанъ зовиме, и у Золнокъ вармеђама лежеће, с' целимъ правомъ, кое є онъ имао и с' коимъ є притяжавао, покланя. — Дано у очи рождества Богородице 1412. —

Изъ овога види се богатство Деспота, и упливъ, кои є по смислу богатства морао имати у обште отечества ствари. — Види се између прочегъ и то, да є онъ и Торонтала и Бачке притяжатель био. — Изузимаюћи Chereg (подъ коимъ именемъ може се садашньи Чуругъ разумети) одъ стране бачки села ни єдно се у садашньой Бачке топографіи неналази. — Ал' се обстоятелству ово-

ме нетреба чудити, кадъ само помислимо, кол'ко є пута одъ тога доба южна Унгаріе страна ватрену рата пробу одержати принуждена била. —

Деспотъ Георгіе по паденію Владислава кодъ Варне у рату с' Турцима (гди є онъ поредъ Владислава са 4000 Сербаля дѣйствовао) био є на діети 1446. године держатой за намѣстника (Gubernator) кандидиратъ, и то с' Іованомъ Хуняди, Францомъ отъ Талоца баномъ Хорватске, и Николомъ Уйлаки. (Види Туроцію, Бонфинія, Руткаи и С. Ванію). —

Да су Сербльи у Унгаріи іошть за она времена велика преимућства имали, ясно свѣту свѣдочи мађарски законикъ; а особито Матіе Корвина декрета V^га^ чланакъ 3. 4. — године 1481. — Владислава декрета II. чланакъ 45. — године 1495. По наредби ови закона били су Сербльи слободни одъ даваня десетка, будући да є овай за изображеніе свои православни церква нуждань біо. — (Види чланакъ 4. 1574 године). — Подъ владѣніемъ краля Матіе Корвина отликовали су се два унука Ђорђе деспота: Вукъ,

(Wolfgangus) и Іованъ Вукъ, Стефана синъ. — Овай последньи біо є армаде кралѣвске предводитель, и побѣди Турке на Корушку (Carinthia) нападаюће. — За храброст ову буде с' каштельомъ Тріестъ обдаренъ. — Историографъ Иштванфи лепо се опоминѣ у дѣлу своме храброгъ овогъ Сербљина говорећи, да є онъ године 1494. — 1495 — и 1496 подъ владомъ Владислава II. непріятелѣ и отечества и краля люто поразіо. — Іованъ други Георгіе деспота унукъ живіо є у Срему у Беркасови, сазидао є монастиръ Крушедолъ и крепостію дипломе одъ 4.ога Мая 1496. године обдаріо га є са знатнимъ притяжаніяма. — Сваки поособъ одъ ове двоице ставили су у армаду Владислава краля по хиляду коняника за одбранити кралѣвски тронъ, и обезбѣдити отечество. (Види у законику Унгаріе чланакъ 22. — 1498. године). —

Са златнимъ словама написано є у повѣстници Унгаріе сербско име Бакићъ, и нѣгова су дѣла на полю борбе много познатія, него да би одъ потребе било, такова поособъ овде наво

дити. — Іошть 1522. године опоминѣ се нѣга у 4. кньиги своіой мађарски списатель Иштванфи. — Пређе Мохачке битке године 1526 — онъ є подносіо военномъ совѣту планъ, како да ондашнѣмъ Оріента лаву Солиману путъ у дубльину Унгаріе припречи, — говорећи да се онъ доста пути тукао са Солиманомъ и да сва нѣгова стратегическа домишленія добро познае; — и премда є онда мађарска сила числомъ млого маня била одъ турске, ништоманѣ да су искуству опробаногъ вожда приценѣну гордость свою повиновали, може бити да на поноситимъ белогъ Будима кулама никадъ се не би біо полмесецъ блистао. — С' ньиме є у то исто време ратовао Радивой и Божићъ, и ови су били заповѣдници флотиле Серба на Дунаву.—

Карактеръ є Сербльина у срећи, и несрећи мужественно постоянство, а наипаче свойствено му є вѣрнимъ бити. — Кадъ се у Мађарской између Фердинанда I^вог^ и Заполѣ због круне Унгаріе распра диже, Павелъ є Бакићь на больой страни Фердинанда стояо, и нѣму є 1529 године толико силни услуга

чиніо, да се ни самъ мађарски списатель Иштванфи незадержава, нћга наймудріимъ вождомъ називати (dux inquit peritissimus). — Крунисали су наипаче сва дћла нћгова милитарска, они труди, кое є онъ приликомъ обколћногъ Беча положіо. — Награда овомъ приликомъ ніе заостала, будући да га є краль с тв'рдињомъ Сабаріа (Steinamanger) обдаріо. — Види чланакъ 48 — 1542 законика Унгарскогъ. — Кадъ се са Солиманомъ 1533. године о миру уговарало, и онъ є біо єданъ измећу прочи, кои су условія мира правили и предлагали. — Братъ нћговъ Петаръ Бакићь слћдовао є у свему стопе в'рстногъ Павла, и то у толико, да є нћга као мађарске спомагателне војске предводителя слао брату своме Карлу V^ом^ъ у помоћь. — (Читай Иштванфія)

Силанъ и велики біо є за време Фердинанда I^вогъ^ и Іованъ Черновићь, кои є имао собствену оружану војску одъ десетъ хиляда люди. — И Фердинандъ, а и овога парацъ Іованъ Заполя знали су силу ову уважавати, тако, да су се явно надмећали, тко ће одъ ньи

двоице пређе нѣгово задобити пріятельство. — Черновићь и поводъ серца свога, а и гласъ народа слушаюћи прилюбіо се странки Фердинанда. Привержености ову свою ко законномъ владѣтелю запечатао є с' паденіемъ своимъ на послѣлю борбе; и будући да є нѣгову см'рть миръ са Запольомъ слѣдовао, войници нѣгови остадоше у Коморану, и оближньимъ овоме предѣлима, гди су као Шайкаши кралю и отечеству найполезніе услуге чинили све до 1746 године. — Застава ньіова іошть и данашньи данъ краси свету нашу православну Коморанску цркву. — (Види Иштванфія).

Изъ ови вѣроятни доказателства, видимо, да є знатно число Серба Унгарію одъ первогъ ове политичногъ почетка обитавало; да су Сербльи кодъ правителства перва мѣста заузимали, и у стара времена свою войску, и свое вожде имали; али све є ово мало било спрама оногъ, што се подъ Леополдомъ первимъ императоромъ догоди. — Владѣтель овай готово непрестано се боріо с' Турчиномъ тако, да є напослѣдакъ отважіо себе христіяне у турскима областима живе-

ће противъ турскогъ цара дићи, побунити. — Ово свое одъ велике важности намѣреніе хотѣо є найпре средствіемъ Константинополитанскогъ патріярха Каликика ко концу привести, коме би било надлежало себе с' Валахіе князомъ Кантакузеномъ у споразумѣніе метути. — Алъ є Бранковнѣъ совѣтовао императору, да се у смотренію овогъ дѣла болѣ на Ипекскогъ патріярха Арсена Черновића обрати, и с' овиме се у договоре упушта, кои ће му одъ млого веће ползе бити моћи. — Радо є царъ приміо овай Бранковића совѣтъ, будући да є іошть преће Сербаля к' себи наклоность примѣтити прилику имао, кои су нѣговогъ генерала Пиколомини у Турской с' оружіемъ дѣйствующегъ снажно подкреплявали. — Леополдъ є своеручно слѣдующе писмо патріярху писао:

„Leopoldus etc. etc. Pluribus nobis „relatum est quantopere vobis cordi sit, „rei Christianae incolumitas, et incremen„tum, cujus egregia vos praebuisse spe„cimina fideli defuncto Generali Picolomi„ni ibi locorum agenti opera navata non „sine satisfactione intelligimus; id ipsum

„vobis deinceps a singulari fide, ac stu-
„dio vestro, praesertim vero in Deum cul-
„tu promittentes, dum non dubitamus vos
„pro ea, qua apud populos illarum partium,
„et inprimis Albanenses, et Rascianos
„polletis authoritate enixe collaboraturos,
„ut oblata a Deo tam oportuna occasione
„jugum Turcicum, sub quo hactenus de-
„plorandum in modum genuerunt excu-
„tiant, et armis nostris sociati bar-
„baram Ottomanorum tyranidem deprime-
„re modis omnibus exstinguereque juvent."

Сербски знаци:

Ми Леополдъ и проч. Вишесмо пути извѣштени, колико Ви на серцу имате срећу и умноженіе христіянлука. — Благородне сте знаке дали овогъ предпріятія умершегъ вѣрногъ генерала нашегъ Пиколомини у онимъ предѣл'ма ратујућегъ свакояко подпомагаући, кое смо наипаче с' особитимъ задовольствомъ разумѣли. — Томе се истоме и у будуште надати можемо одъ особите вѣрности и труда Ваши а понайвише одъ боголюбія Вашегъ. — Несумняюћи се дакле, да поредъ оногъ повѣреня и ува-

женя, кое кодъ ондашньи народа, а особито Албанаца и Расціяна имате, хоћете здраво содћйствовати, да донешеномъ овомъ одъ Бога сгодномъ приликомъ, иго турско, подъ коимъ сте печално досадъ стеняли, збаците, Ваше оружіе с' нашимъ союзите и варварско Отомана тирянство свакимъ начиномъ притиснете и угасите. —

Као муня крозъ натуштене облаке севнуо є гласъ патріярха по Сербіе, Албаніе, Херцеговине предћлима — и народъ иго турскогъ тирянства са себе збацити, свое землћ одъ турскогъ господарства очистити тв'рдо намћранъ, купіо се око благогъ старца у толико, да є овай са 37. хиляда Сербски фамилія населіо све опустошене равнице южне Унгаріе. — Што више одъ С. Андріе и белогъ Будима пакъ до саме Саве прикриліо є мили нашъ народъ сербски велику Угаріе и не малу Славоніе и Хорватске страну. — Леополдъ се ніе у надежди своіой, а Сербльи у датой краля речи преварили. — Као л'ви дивіе зверинћ, тако су ови нови Шпартанци Турке предъ собомъ гонили. — Императоръ

вѣранъ онима условіяма, коя с нѣговъ са патріярхомъ и народомъ учинѣнъ трактатъ содержавао, даруе народу сербскомъ блистателнѣйше привилегіе нарочито пакъ 6. Априла 1690. — 25. Аугуста 1690. — 20. Аугуста 1691. — и 4. Марта 1695. — (Види исторію Раиħа).

Некъ се ц'рвени образъ свакога, истину нет'рпеħегъ Маħара, кадъ ове три речи императора чита et armis nostris sociati, пакъ више нека се не усуħуе предерзльиво говорити: да су Сербльи себи у Унгаріи прибѣжиште тражили, и таково нашли. — Не! не! ове речи изъ уста императора протекше, ове речи са собственномъ императора рукомъ написане ясно свѣдоче, да су Сербльи союзници били императора, и да су они позвани били, да бѣду и опасность одъ неяке онда Маħарске, а поредъ ове и одъ прочи у бѣду бачене Аустріе держава удале. — Тако є и било; трактатъ є окончанъ и подписанъ, коегъ є начало било (facio ut des) творимъ да дашъ. —

У привилегіи одъ 6. Априла 1690. — измеħу прочегъ стои: „Nos Leopoldus „etc. Promittimus vobis omnibus praedic-

„tis populis, et provinciis, nobis qua Re-
„gi Hungariae de jure subjectis et legi-
„time subjiciendis servata inprimis reli-
„gionis suae, eligendique Vojvodae
„libertate privilegiis et juribus
„exemtionem ab omni onere publi-
„co et contributione — excusso au-
„tem jugo Turcico omnia in formam sta-
„bilem et ordinem debitum pro futuro ad
„votum et satisfactionem Vestram redi-
„gemus; promittimus insuper donamus et
„concedimus omnibus et singulis liberam
„bonorum sive immobilium, quaecunque
„Turcis in confinibus suis ademerint, pos-
„sessionem." — *Сербски гласи:* Ми Лео-
полдъ и проч. Обричемо Вама свима
горе реченимъ наро'дма, и државама,
нама као кралю Унгаріе по праву под-
ложенимъ, и кои іошть законно буду
подложени, да поредъ слободногъ вѣро-
исповѣданія, и права Войводу себи из-
бирати моћи, поредъ привилегія и дру-
ги права, слободни будете одъ свакогъ
обштегъ терета, и плаћаня данка. —
Далѣ — кадъ се пакъ иго турско збаци,
очемо све у постояну форму, и редъ
сходни, по жельи и задовольству Вашемъ

уредити. — — Далѣ говори: Обричемо, поредъ тога, даруемо, и допуштамо свакомъ и свима слободно добара, макаръ и недвижими, коя годъ Турцима на граници отмеду, притяжаніе. —

Ово су права и преимуштества одъ силне у дипломаціи важности, на коима мора се Войводство сербско оснивати, ако и найманѣ желимо светиню они трактата обдержавати, кое є народъ с' царствуюћомъ особомъ слободно уговоріо, подписао. — Я у той вѣри непрестано живимъ, да є народъ сербски овомъ приликомъ цару казао, ево я оћу твою владу надамномъ да примимъ и оћу поредъ тебе воевати, гинути, ако ти мени ово, и оно дашъ. — А царъ є морао казати, я примамъ тебе у мое подайничество, простиремъ надъ тобомъ владу мою, али ти ова и она преимуштества даруемъ, єрбо си и ти не силомъ оружія, него своевольно припознао в'рховну мою власть, и ньой си се торжественно предао. — Са златнимъ у исторіи словама стои начертано, да є Сербльинъ подайничества и уговора свога условія свагда до данасъ вѣрно на-

блюдавао и испуњавао. — Пакъ се и одъ друге стране предъ Богомъ, и людма праведно зактевати дае, да у колико іошть до данашнѣгъ дана ніе се могло све испунити, некъ се поне єдаредъ света Монарха речь у праву истину приведе. — Єръ заиста у овако взаймнимъ контрактима свагда є лакша страна Монарха него Народа, и зато се лакше дае испунити. —

У дипломи од 1^ног Аугуста 1690. говори Leopoldus etc. „Benignissime decre-
„vimus ut juxta orientalis ecclesiae grae-
„ci ritus Rascianorum consvetudinem, ac
„normam veteris calendarii libere conser-
„vemini, hicatque vobis inter vos propria
„facultate et natione, et lingua Rasciana
„constituere Archi-Eppum, quem status
„Ecclesiasticus et secularis inter se eli-
„get." — *Сербски значи:* Милостивѣйше смо наредили, да по обичаю восточне церкве греко-расціянске, и по норми старогъ календара слободно се обдержавате; и нека вамъ є слободно између васъ одъ вашегъ народа и єзика вашегъ расціянскогъ, воспоставити Архі-

епископа, коегъ ће клиръ, и мірски народъ изъ средине свое избирати. —

Пуно би срећанъ біо народъ сербски с' милосердіемъ благоутробногъ императора овогъ, да му само несрећно правленіе и ружна пакостни совѣтника неблагодарность у єдноме предмѣту горко неуцвѣли родъ, кое и данашньи данъ оплакуе. — Георгъ II. Бранковиħъ деспотъ сербски, и то онай деспотъ, кои є силне добре совѣте давао императору, кои є у интересу цара сербску войску приликомъ рата турскогъ предводіо, пренуждень є біо п'рви попити горку немецке бирократіе, и нѣни подмукли подозрѣнія чашу. — Нѣга позваше на совѣтованѣ у Бечь, ту га зад'ржаше подъ куħнимъ затворомъ, нити се икадъ више к' своима дома вратіо. — Моліо є патріярхъ, моліо є и самъ онъ, а моліо є и народъ, да деспота или поврате слободи своіой; или ако є што скривіо, процесъ му даду. Моліо є и самъ у Бечу Росиски посланикъ, коме є тако исто одговорено као и народу, да онъ ништа ніе скривіо, али богъ интереса државе пустити се неможе — (ех га-

tione status detinetur). — Императоръ допусти народу себи подвойводу (vice ductora) изабрати, кои се у особи Іована Монастерли народомъ избра и за такога се средствіемъ декрета одъ 11. Априла 1691. — године потв'рди. — Између тога времена Георгія пренесоше у Ческу, у варошицу Егру, гди є бѣдни животъ свой изт'ргнутъ изъ средине рода свога 1705. године окончао. — У нѣму є колено Бранковића, и племе сербски деспота изум'рло. — Нити су после Сербльи у привилегіяма дарованогъ войводу икадъ више добили. — Што више по см'рти Іована Монастерли укиде се и достоинство под — войводе. —

Топ'рвъ што се миръ с' Турци утверди, друга бѣда нападе императора. — 1700 дигоше се Мађари, на коихъ в'рху стаяо є Францъ Ракоци князъ Ерделя. — Добро су позната била ребеллу овоме дѣла Сербаля, и юначство; и зато ништа ніе пропустіо, само да ове подъ свою заставу добіе. — Изъ главногъ стана свога у Ѣенђешу онда находећег' се писао є патріярху Черновићу писмо 6.

Септембера 1704. године, молећи да онъ са своимъ народомъ к' нѣму пређе. — За знакъ свога благоволенія поставиће народъ у сва она стара права, коя су Нѣмци нарушили; што више на рачунъ тай дае му 20000 форинти на поклонъ. — Покушеніе ово презрео є стални патріярха карактеръ, и онъ не само да є вѣранъ остао императору, него се народъ нѣговъ и поредъ нѣга, и по смерти нѣговой поредъ сина Іосифа храбро боріо. — Возлюблѣни рода отацъ Арсеніе, оконча трудну живота свога мету, и нѣга на престолу пређе Ипекске патріяршіе а сада веће Карловачке митрополіе замену Исаія Діяковићь, мужъ, у политичкой струки Серба многознаменитъ. — Онъ као Ienoполитански (сада Арадски) епископъ, біо є подъ Леополдомъ Серба у Бечу посланикъ, и славни отношенія наши заступникъ, кои є сва императора о роду сербскомъ намѣренія и тайна и явна в'рло добро знао. — Кадъ є Леополда синъ Іосифъ 1715. године земальски соборъ у Пожунъ сазвао, Діяковићь особитомъ є проникао мудростѣомъ и моліо є, да се све приви-

легіе сербскомъ народу дароване, у законикъ земальски ставе. — Камо сре-ће! да се мудрогъ овогъ сербскогъ дипломате, ова за родъ ползе пуна желя испуни; другоячіе би родъ нашъ біо процвѣтао, когъ є мађарска како грађанска, тако исто и церковна аристокрація вечь до крайне погибели довела. — Молебно писмо, по комъ є то Исаія зактевао, єсте свакомъ Сербљину одъ велике политичне знаменитости. — Онъ у первой точки вели, да є Іосифовогъ оца Леополда намѣреніе било, сербски народъ и по самоме територіуму одъ Мађарске одцѣпити, и раздѣлити. — Точка та одъ речи до речи овако гласи: „Siquidem jam anno 1694 ea erat benig-„nissima Augustissimi Caesaris Leopoldi „Majestatis Vestrae Genitoris gloriosissi-„mae recordationis mens, et voluntas, ut „nationi nostrae separatum excindi debuis-„set territorium" etc. *Сербски значи:* Будући да є іошть 1694. године та милостивѣйша воля, и намѣреніе било, Августѣйшега цара Леополда, вашегъ величества славнѣйшегъ воспоминанія оца, да се нашемъ народу особити одцѣ-

пи територіумъ и проч. и проч. (Види Керчелича in notitiis ptaeliminaribus regnorum Dalmatiae, Croatiae, et Slavoniae) Алъ будући, да є дворъ у оно доба с' мађарскимъ покретомъ забунћнъ біо, ово за Серблѣ, а и за саму државу од толике силне ползе, намѣреніе, немогаше се ко концу привести. — Ево гди треба узрокъ, да се тражи, зашто є сербски народъ особито свое имао внутрено правленіе, и то све до године 1792. —

По Іосифовой см'рти ступи на тронъ Карлъ VI. Текъ што є кормило владћнія у руке приміо, силне су га ратне бриге обузимале. — Одъ Леополда велікогъ времена починяюћи сматрала є династія Серблѣ Аустріиске, као найкрѣпкіи стубъ простране државе свое, и они су предмѣтъ били непрестанногъ вниманія дворскогъ. — Бунтовнике мађарске укротили су — трону сигурность, а отечеству миръ дароваше, и то са своимъ найвећимъ пожертвованіемъ.

Карлъ многоуважаваюћи услуге Серба даруе имъ диплому заштите (diploma protectionale) 10ог. Априла 1715. године. — Тишину и сласти мира ніе дуго уживао

монархъ, єрбо се с'великимъ опасности віоромъ дигао турски ратъ 1737. године. — Карлъ спрама Серба слѣдуюћи полезну политику, предка свои, позове подъ заставу свою сербскогъ патріярха Іована Шакабенту са народомъ онимъ, кои є іошть у турскимъ провинціяма заостао. — Прелазакъ овай біо є опетъ у великим' массама, и то онихъ Серба, кое су Турци іошть прилично поредъ себе т'рпили. — Ово преселеніе Серба толику є ярость кодъ Музелмана проузроковало, да су Турци одма уничтожили Ипекски патріярхатъ, и све оно, што су Сербльи притяжавали, себи присвоили. Две знамените, и одъ найвеће важности ствари овде я налазимъ; перво да є Карловачки архіепископъ топ'рвъ по преселенію Іована Шакабенте примити могао достойнство патріярхе, будући да се онда топ'рвъ у Турской уничтожіо Ипекски патріярхатъ с' преселеніемъ столице патріярха у Карловце, єрбо по правди Ипекски патріярхатъ у єдно исто време ніе могао бити и у Карловци и у Ипеку; — друго да се у овомъ последнѣмъ преселенію Серба изъ Тур-

ске мора тражити источникъ оногъ aequivalenta, кои су наши Сербльи одъ цесара Аустріиски свагда молили, и явно искали. — То єсть накнада они добара, коя су ови у Турской оставили, слѣдующи заставу императора и краля Унгаріе. — За живъ примѣръ нека нама служи садашня Молдава, и Влашка турска. — Ови неслѣдующи Бечкогъ цара, него подъ Турчиномъ оставши, већа онде уживаю морална, тако исто и друга преимуштества, него сиромаси Сербльи, кои за обдержати Бечко-Будимске користи све свое оставише, и напоявши поляне Унгаріе са своіомъ к'рвлю, сада топ'рвъ после толико столѣтія траже, да имъ се оно изда, што є пакость злоупотреблѣне политике, заслуги ньіовой издати грѣшно пренебрегнула.

Карла VI. измену на трону кћи нѣгова Марія Терезія. — Ова є милостиво спрама Серба серце имала, знаюћи да све велике ратне догађае готово самой Серба храбрости, и примѣрной к' династіи приверженості преписати има. — И заиста новимъ би цвѣтомъ пропупила срећа Серба подъ овомъ кня-

гиньомъ, да є само манѣ слушала поповску Унгаріе аристокрацію, кою є крѣпко подпомагала и грађанска генукрація. — Ови су люди на погибель Сербаля тежили, и таити се неможе, да нису у призрѣнію вѣре, народности, завичая, и политичногъ битія, красномъ овомъ племену многе убиточне ране задали, кое ни данашня времена нису кадра сасвимъ залечити. — Унія, водила є за собомъ угнѣтованѣ свештенства, и свію наши православни обичая. — Гоненіе мірскогъ реда носило є на челу печатъ деспоціе и робства. — Косенѣ ми литарскихъ области и предѣла тамнило є силу юначества, населило є с' храбримъ Сербльима гдикое велике Росіе предѣле, изтергнувши изъ нѣдара сродства, сина оцу, брата сестри, кума кумчадомъ, сусѣда сусѣду. — Ал' є овай предмѣтъ у политики оногъ доба, за Серблѣ, много важніи, него да би се могао с' овако краткимъ примѣчаніемъ окончати. — Предамномъ леже гдикоя писмена доказателства, коя іошть досадашньи сербски историографи, и публицисте нису читали. — Смисао ови роду

сообштити, башъ овде, гди самъ о Војводству речь повео, мислимъ да ћу приличну нѣму услугу учинити. — Прећe пакъ него што ћу о овоме предмѣту умствовати, ево овде миломъ роду сообштавамъ увѣрителни патентъ (Versicherungs-Patent) Маріе Терезіе изданъ 23er. Октобра 1751. године, кои завѣштава да преселеніе Потиске, и Моришке милиціе у Банатъ, ни најманьи ушгербъ старимъ сербскимъ привилегіяма недоноси. — Гласи пак овако: „Nos „Maria Theresia Divina favente Cle „mentia Romanorum Imperatrix, Germa„niae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, „Croatiae, et Slavoniae Regina: Archi-Dux „Austriae: Dux Burgundiae, Styriae, Ca„rinthiae, Carnioliae, et Vürthenberge: „Comes Habspurgi, Flandriae, Tyrolis, „Goritiae et Gradiscae: Dux Lotharingiae „et Barri: Magna Dux Hetruriae etc. etc. „Omnibus et singulis praesentes nostras „visuris, lecturis, aut legi audituris, Gra„tiam Nostram Caesareo Regiam, et om„ne Bonum, vobis benigne significantes: „Cum provida nostra benigna Materna cu„ra ad omnes, quotquot nobis subsunt,

„populos sese extendat, nihilque naturale „magis sit, quam ut confiniarii Milites in „Imperii Nostri confiniis collocentur, ibi„dem tam pro propria, quam pro commu„ni salute, libertate ac seccuritate excu„baturi, prouti invitatoriis Divi Leo„poldi Avi Nostri gloriosissimae memo„riae literis Anno 1690: promulgatis di„sertim sancitum reperitur. Hinc mutato „insigniter limitum, qui tunc erat, statu, „justis statuum et ordinum Inclyti Hun„gariae Regni precibus, nobis pro incor„poratione Marosiensis et Tibiscani Di„strictuum decenter supplicantium deesse „haud potuimus. Non tamen ideo Mens „Nostra unquam fuit, aut etiamnum est, „aut imposterum erit, concessis ab Agu„stis Praedecessoribus Nostris, et a No„bismet Ipsis solenniter confirmatis Ra„scianae Gentis Graeci Ritus Privilegiis „ullum, vel minimum praejudicium affer„re, sed potius de eadem Gente illos, qui „laudabili aemulatione, fide, obsequio, „fortitudine, et militaris artis peritia aliis „antecellere satagunt, condigne remune„rari: prouti luculentum singularis No„stri erga praefatam Gentem affectus do-

„cumentum concesso eidem novo Terge-
„sti stabilimento haud ita pridem dedi-
„mus. Itaque illubentes intelleximus, in-
„quietos in eadem concitatores haud de-
„esse, qui violata, quam nobis jurarunt,
„fide, aliis persuadere allaborant, ac si
„oppressionis periculum illis immineret.
„Sicuti enim tale quid a Clementissimae
„Principis Dominae ac Matris sensibus
„quam longissime alienum est; Ita nec
„patiemur unquam, ut ullus de eadem Gen-
„te fidus subditus a quopiam contra indulta
„Privilegia opprimatur, aut ad amplecten-
„dam Unionem vi adigatur: de qua benigna
„simul et enixa Voluntate nostra omnes et
„singulos quam securissimos esse cupimus.
„Unde sponte sua fluit, Nos proprio motu
„fuisse sollicitas, sicuti etiamnum sumus,
„ut illis, qui post subsecutam Marosiensis
„et Tibiscani Districtuum incorporationem
„ibidem diutius commorari recusarunt, de
„aliis aeque commodis laribus in Imperii
„Nostri finibus juxta primaevi Instituti
„rationem provideatur, ibidem autem ma-
„nere volentibus, nihil quisquam de Im-
„munitatibus et Privilegiis decedat, quae
„per confirmatorias Literas Nostras in ar-

„ce nostra Regia Pragensi die decima „octava Mensis Maji ddo. 1743. datas ei- „dem genti Graeci Ritus in Comitatibus quoque et Partibus Regni nostri Hunga- „riae, ubi illa degit, asserta fuerunt. Et „ne hac quidem, singularis utut Caesareo „Regiae Benevolentiae Tessera contentae, „devinciendis porro animis iisdem immu- „nitatum harum et Privilegiorum exten- „sionem offerri fecimus, quam magna il- „lorum pars quam lubentissime accepit. „Penes unumquemque proinde ex praedic- „torum Districtuum Incolis stetit, vel hanc „vel illam sortem eligere, curaeque No- „bis erit, prouti nunquam non prius jam „fuerat Intentio Nostra, ut illis, qui pri- „mam elegerunt, sufficiens tam pro Lari- „bus suis, quam pro sustentatione spati- „um in Confiniis assignetur, ea primaevo „Instituto consona Lege, ut ibidem in mi- „litari arte strenue sese exerceant, et Mu- „nia militaria diligenter obeant. Quemad- „modum vero declaratione hacce Nostra „penitus exhaurimus, non modo quidquid „ab indulgentissima Principe fidus subdi- „tus supplex expetere sed et quidquid bel- „licosa Illyrica Gens Graeci Ritus votis

„suis exoptare potest, ita vicissim severe „contra eos animadvertere constituimus, „qui eadem posthabita, refractariatus aut „concitationis crimen incurrent, ac proin- „de eo ipso sese concessis Privilegiis om- „nino indignos reddent; nimis leniter „quippe erga pravos agendo, con- „creditae Nobis a Divino Numine „supremae potestati ac muneri de- „foremus. Cumque concessorum Genti „Rascianae Privilegiorum prima basis sit, „ut illa non solum erga Nos, sed et Au- „gustam Domum Nostram in illibata fide „et devotione perseveret, integrum No- „bis non est, ulli, quod huic conditioni „consonum haud sit, desiderio assentiri. „Nec dubio locus esse potest, quin, dum- „modo sufficiens pro habitatione et susten- „tatione spatium assignetur, determinatio „loci in confiniis unice a summo Reginae „ac Dominae arbitrio, non autem a per- „vicaci subditorum selectu dependere de „beat. Sciant proinde omnes et singuli „saepe memoratorum Districtuum Incolae, „cujuscunque qualitatis, aut conditionis „sint, et sive etiamnum ibidem degant, „sive alio sese jamjam contulerint, quod

„juxta praefatas Justitiae et aequitatis „Regulas indubia poena renitentes, Gra- „tia vero Nostra obsequentes sit mansu- „ra. Atque haec est non minus benigna, „quam seria voluntas Nostra, ubicunque „e re visum fuerit, cum in finem promul- „ganda, ut ad omnium eorum, quorum „interest, notitiam perveniat. Dabantur „per manus fidelis Nostri Nobis sincere „dilecti, Spectabilis ac Magnifici Comitis „Leopoldi Floriani de Nadasd, Perpetui „Terrae Fogaras, Comitatus Comaromien- „sis perpetui supremi Comitis, Consilia- „rii nostri actualis Intimi, Agazonum No- „strorum Regalium Magistri, ac per an- „telatum Regnum Nostrum Hungariae Au- „lae Nostrae Cancellarii, in Civitate No- „stra Viennae die vigesima tertia Men- „sis Octobris Anno millesimo septingen- „tesimo quinquagesimo primo, Regnorum „Nostrorum Hungariae, Bohemiae, et re- „liquorum anno duodecimo. Maria There- „sia (L. S.) Comes Leopoldus de Nadasd. „Bernardus Koncsek. Hanc vidimatam co- „piam cum vero suo Originali de verbo „ad verbum consonam esse sub appressi- „one altefatae Sacrae Majestatis Sigillo

„ego infra scriptus attestor. Viennae die „10. Mensis Decembris Anno 1752. (L. S.) „Joannes Carolus Nagl ab Eisengrub m. „p. Caesareo Regiae Deputationis Aulicae „in Bannaticis et Illyricis Registrator.“ — *Сербски значи:* Будући да мудромилостива матерня брига наша, простире се на све, кои нама подлеже, народе; нит' є већма штогодъ наравніе, него да се граничари наши на имперіе наше границе поставе, и да тамо не само на свою, него и на обшту срећу, слободу, и сигурность свію бденствую, као што и у позиву блажене памяти Леополда пунославногъ деда нашегъ године 1690 обявлћномъ изрядно установлћно єсть. — Алъ будући да се станѣ граница оногъ времена знатно променуло, нисамъ могла неудовлетворити праведной жельи станова и чинова кралѣвства Унгаріе, кои су насъ пристойно молили, да Моришки и Потиски округъ с' кралѣвством союзимо. Али зато нит' є било, нит' єсте, нити ће икадъ бити нама у памети, да одъ славнихъ предка наши изодане, и преко насъ торжественно потв'рћене привилегіе сербскогъ народа и

најманьи уштербъ т'рпе; што више на мѣрнисмо између народа овогъ оне наградити, кои похвалнимъ трудолюбіемъ, вѣрностію, послушностію, юначествомъ, и милитарскимъ наукама друге превосходити труде се; — као што смо богатъ особитогъ чувствованя нашегъ знакъ спрама тога народа не тако одавно дали, дозволеваюћи ньима ново у Тріесту обиталиште. — И зато смо неповольно разумѣли, да у народу бунтовника има, кои нарушаваюћи нама дату вѣру, друге труде се увѣрити, као акоби угнѣтованіе народу предстояло. — И као годъ што є таково што одъ милостивѣйше княгинѣ госпое матере чувствованя са свимъ на далеко, и противно стои; тако исто нећемо допустити, да ма кои одъ тогъ народа вѣрни подайникъ буди одъ кога противъ смисла привилегія свои буде угнѣтованъ; или да на приманѣ Уніе силомъ се нагони; — и о овой милостивой толико, као и отважной вольи нашой свакогъ поєдинце желимо осигурати. — Изъ овогъ по себи слѣдуе, да смо се ми изъ собственногъ побуждения већь бринули, а и садъ се брине-

мо, да онима, кои по покошеной Моришкой и Потиской милиціи у овима окрузима дуже себе зад'ржавати неби хотѣли, друге такоѣеръ сходне постойбине у округу имперіе наше, по старимъ уредбама опредѣле. — Онде пакъ остати желећимъ у правама, и привилегіяма никакавъ уштербъ неучини се, — кое смо ми средствомъ потв'рдителногъ писма нашегъ у кралѣвской нашой златногъ Прага твердиньи 18. Мая 1743. године томе истомъ народу греческогъ обряда, изданогъ, у комитатима и сою-женимъ с' Унгаріомъ частима (гди тай народъ обитава) обезбѣдили. — Али ни с' овомъ цесаро-кралѣвскомъ милосћомъ нисмо били задовольни, него да с'рца ньіова себи предобіемо с' разпространяванѣмъ ови права и привилегія дали смо ій понудити, кое є велика народа часть сердечнѣйше примила. — Одъ свакога дакле предречени окружія обитателя зависило є, или ову, или ону судбину изабрати — и ми ћемо се бринути, као што смо се и преѣе бринули, и на мѣру имали, да онима, кои би п'рву судбу изабрали, потребно како за домове, та-

ко и за обдержаванѣ у крайни мѣсто се назначи, с' такимъ обаче по первомъ устроенію, сличнимъ закону, да се онде у милитарскимъ наукама трудолюбиво упражняваю, и службе милитарске бриж-льиво одправляю. — Као годъ дакле што с' овимъ нашимъ изясненіемъ све смо оно изцерпили, не само што одъ єдне милостиве княгинѣ вѣрни подайникъ молебно изискивати, него што годъ ю-начки илирски народъ греческогъ обряда желити може; тако напротивъ намѣрили смо строго казнити оне, кои на ово невзираюћи, ил' као противници, ил' као бунтовници би се показали, и тако би се даровани привилегія недостойнимъ учинили. — В'рло благо с' невалялимъ поступати, неби испунявали дужность ону и верховну власть, кою смо одъ Бога добили. — И будући, да є даровани народу сербскомъ привилегія п'рви темељ тай, да онъ не само нама, него и царскомъ дому нашемъ вѣранъ и покоранъ буде, ми ни на што оно соизволити неможемо, што би условію овоме противно било. — Нити икаквоме двоумію при-

надлежи, да опредѣленіе мѣста у крайни, онда кадъ се за обиталиште и обдержаванѣ доста мѣста опредѣли, само одъ пресуде кральице госпое, а не одъ твердоглавногъ подайника зависи. — Нека знаю дакле сви, и поособъ много поменути окружія обитательи, макаръ коегъ чина, или реда били, и то не само они, кои и сада тамо седе, него и они, кои су се може бити на другу страну приселили, да по предреченимъ правде правилама неотложна каштига пада на противъ дѣлаюће; милость пакъ наша послушне очекуе. — И ово є не толико милостива, колико озбилъска воля наша; — коя ће свагди, гди потребно буде на тай конацъ обнародована бити, да на онихъ, кои се каса, знанѣ дође. — Дано чрезъ руку нашегъ вѣрногъ и искренно милованогъ грофа Леополда Флоріана отъ Надаждъ и прочая. — Маріа Терезія. Грофъ Леополдъ отъ Надаждъ. Бернхардъ Кончекъ. —

Изъ овога се ясно види узрокъ преселенія Сербаля у Россію, перво што се народъ на приманѣ Уніе нагоніо, а друго, што се у Моришкомъ и Потискомъ

диштрикту милиція дигнула, славнимъ овимъ юнакомъ место оружія плугъ се у руке уклапльо, и место свои милитарски чиновника надъ ньима поставляла се власть благородства мађарскогъ. — И єданъ и други узрокъ снажно є морао дѣйствовати на сиромасе, да они землю своіомъ к'рвльомъ задобивену оставе; и ново себи отечество траже. — Унія бичъ тай римскогъ клира печални спомень оставля у серцу свакогъ православногъ, безъ да є держави и найманѣ з'рно користи принети могла. — Али ни овай Маріе Терезіе манифестъ ніе желаеми имао успѣхъ, будући да доцніе, то єсть 4. Юлія 1752 године морала се држати конференція состоећа изъ членова военногъ совѣта, мађарске придворне канцеларіе, и дворске депутаціе — коимъ су се додали духовници ньіовогъ величества у Віенни, кое є задатакъ біо далше преселеніе Сербаля у Россію предупредити. — Предамномъ лежи копія протокола те исте конференціе с' надписомъ: „Die weitere Emigra=
„tion nach Rußland, des in dem Königreiche
„Hungarn sehr zahlreich angesiedelten Raitzisch=

„Illyrischen Volks zu verhütten. Betr." — У протоколу овоме єдно єзуитическо начало друго надмеће, и нуждно би било свѣту знати, како се увѣкъ са Сербльима неискренно поступало; — али нећу да субтилну ову жицу дирамъ, и нећу старе ране наше да разчешавамъ сада, кадъ є свѣтъ у призрѣнію вѣроисповѣданія єдва єдаредъ либералнимъ постао. — Припознае ова конференція у дѣлу своме, да народъ сербски силни праведни тягота има, да є народъ предмѣтъ м'рзости изъ два узрока — п'рво као народъ сербски; а друго као народъ вѣроисповѣданія восточногъ — као што они веле, exodio nationis et odio religionis. — Єдаредъ за увѣкъ нека буде речено, да су намъ владѣтельи Аустріе отечески наклонѣни били; али сотимъ већи непріятельи совѣтници ньови величества. Ове є пакъ у м'рзости надметао висши клиръ римски, коме ништ' ніе свето било, само, што се на уничтоженѣ Сербаля односи. — На єдномъ мѣсту протокола овога читамъ: „Da nun „aber die bishörige Erfahrniß auch aus denen, „von gedachten Raitzisch-Illyrischen Volk beige-

„brachten klagbahren Beschwerden gelehret, daß „insonderheit die Dioecesani Episcopi in Hun„garen, durch ihr unfreundliches zum öfteren aus „einen in minder bescheidenen Eifer herrürendes „Betragen dem Clero, et populo Rasciano „sich zu beklagen Anlaß gegeben" — ꝛc. ꝛc. Кадъ помисли само то Сербљинъ, да є велико — Варадски римски епископъ у Арадску діецезу принадлежаюћегъ свештеника сербскогъ у тавницу баціо, и нѣга, презревши свога діецезана юрисдикцію, о самой води и лебу дуже време у затвору смео држати; кадъ помислимо, да онай, кои покаявши се, с' несрећне уніе, у нѣдро свое старе вѣре православне усудіо се прећи, бивао є каштигованъ с' єдногодишньимъ аришшомъ поредъ дводаногъ у недельи поста; кадъ помислимо, да Сербљину ніе слободно било ни єдну жалостну пошту, а камоли какво веће званіе притяжавати; кадъ помислимо, да су на сваки Сербљина коракъ хиляду плаћени, и неплаћени шпіона пазили, онда се нетреба чудити, да сваки радо изъ таковогъ отечества у дальни бѣли свѣтъ бѣжи, особито онай, коме совѣсть говори: да є своіой дуж-

ности свагда задоста учиніо, и с' усиленѣмъ своимъ користь д'ржаве подпомагао. — Увѣриће се благонаклони читатель о истини горенаведене обште тужбе, ако само с' малимъ вниманіемъ прочита заключеніе предреченогъ протокола, кое овако гласи: „Uebrigens aber „wären die Dioecesani Episcopi ernſtlich zu „vermahnen, womit ſelbe mit oft erwähnten „clero et populo graeci ritus unito, et non „unito ſich aller Beſcheidenheit gebrauchen, und „zu ferners movirenden klagbahren Beſchwerden „geben ſollen. Die in Hungarn befindlichen Pro„vinzial=Stellen hingegen wären ihrer aufhaben„den Pflicht und behöriger Sorg= und Aufſicht„Tragung, auf deren Raitzischen Inſaßen Thun „und Laſten, beſonders aber derenſelben führen„de Correſpondenz, wie auch in ſorgfältiger Ver„hüttung ihres Orts all weitere Kränkung er„nannten Raitzisch=Illiriſchen Volks neuer„dings und nachdruckſam zu erinnern, wo hin„nach die gehorſ. Conferenz ſich mit der Hoff„nung ſchmeichelt, daß auf ſolche Weis die wei„tere Emigration deren Raitzischen Inſaßen aus „Hungarn, und deſſen partibus adnexis beſt„möglichſt verhüttet, damit aber, bei dermahligen „Umſtänden ſehr bedenklichen Folgerungen vor„ſichtig vorgebogen werden." —

Свему томе напротивъ нису самолюбци могли до те неправде навести с'рце владѣтелнице, да она дароване одъ предка своихъ народу сербскомъ привилегіе непотверди. — И премда є она внутрено Сербаля управленіе прилично знала у редъ поставити, будући да є сербска дворска депутація дуго време сербске ствари уређивала, и пресуђивала; ништоманѣ изишло є противникомъ за рукомъ, да се та дворска депутація (Illyrische Hof=Deputation) дигне; по коем' су издани неки регуламенти одъ године 1770 и 1777. — И у овима правителство ніе доста гаранціе налазило, будући да є хитило издати 1779 године тако назвати Declaratorium Illyricum; кои є у сербскимъ дѣл'ма до найновіи времена као праваць неки служіо. —

Іосифъ философъ императоръ почео є по началу человѣколюбія владати. — Силна уређенія римскогъ клира, изъ кои су на сва друга вѣроисповѣданія смертне ране падале, с' єднимъ толеранціоналнимъ едиктомъ (edictum tolerantionale) покосіо, и текъ што є народъ истинитомъ любвомъ почео къ нѣ-

му грамзити, прерана га смерть с' трудногъ овогъ, у болѣ пресели жилиште. —

Тако ми се чини, да у царствующтой династіи Аустріиской име Леополдъ, содержава у себи чисту отеческу любовъ спрама рода сербскогъ. — Ни єданъ владѣтель толико симпатіе, тако искренногъ попеченія ніе показао спрама насъ, као Леополдъ перви; а особито Леополдъ други, обадва императора Аустріе; оногъ первогъ гдикое добродѣтелне черте горе самъ навео; садъ намъ дужность доноси, да и о другоме речь поведемо. — Али како неби нама били наклонѣни? кадъ є поредъ обадвоице по єданъ особити сербски геніусъ сеђіо, и непрестано у серце имъ доброту уливао. — Поредъ первогъ біо є блажени отацъ Арсеніе Черновиѣь, патріярхъ; а поредъ другогъ безсмертне памяти Мойсей Путникъ, митрополитъ. —

Мойсей Путникь добро є разумѣвао, да народъ єданъ пуно срећанъ бити неможе, макаръ у каквомъ матеріялномъ изобилію живіо, ако себе морално узвисити неуме; кои никаквогъ уплива нема у законодавство, и у обштемъ пра-

вленію, тай є морално мертавъ и подобанъ жалостномъ богалю, кои єде, и піе, али све изъ туђе странне руке изгледа и очекуе. — Народъ є сербски на полю законодавства све до 1790 године біо нитко и ништа. — Мойсей Путникъ митрополитъ нехотѣвши далѣ ту Сербаля апатію терпити, кои ништа друго нису знали искати, него дай потверђуй Леополда пр'вогъ привилегіе, перви є дигао у Карловци 22. Марта 1790. године заставу праотаца наши, и овакову у руку держаюћи ступіо є предъ височайши доброгъ цара тронъ, молећи, да се на предстоећи земальски соборъ не само онъ митрополитъ и висшегъ достоинства клиръ, него и знатни изъ округа народа сербскогъ мужеви као представницы рода позову. — Изводъ оригиналне иштанціе у Бечу 8. Априла те исте године примљне одъ речи до речи овако гласи: „An Seine Königlich-Apostolische Majestät! Moyses Putnik, Erzbischof und Metropolit zu Carlowitz erstattet seinen, und des gesammten Illyrisch Griechisch nicht unirten Cleri, und der Nation allerunterthänigst dewotesten Glückwunsch zu der erfreulichsten Thronbestei-

„gung, und bittet Seine Majestät geruhen wollen „den Clerum und die Nation nicht nur in dennen „ihr von Allerhöchstdero Vorvahrern allergnädigst „verliehenen Privilegien und Freyheiten, wie auch „in denen von Seiner Majestät Kaiser Joseph des „II. seeligen Andenkens eingeraumten Begünsti„gungen allerhuldreichst zu bestättigen, zu beschü„tzen, und handzuhaben; sondern auch Allergnä„digst anzuordnen, damit zu dem nächstens ab„haltenden Landtag Hungarns Er Metropolit, „mit noch einigen von dem größeren Clero, und „von der Nation tüchtigen Männern einberufen „werde." — **С'овимъ отважнимъ честитогъ митрополита коракомь поче се jus publicum Серба Аустріиски, кои су досадъ у законодавству незнатни, нечувени били. Одма други данъ то єсть 23. Марта истогъ овогъ содержанія писмо оправи оногъ времена канцлеру Палфи, по чему се роди не мало министеріялно бирократическо прегледанѣ предмѣта овогъ. — Као золѣви и мало и велико ударило є противъ праведне ове митрополита молбе. — Канцлеръ у своіой двору датой пропозиціи противіо се актеваню овоме говорећи: да народъ серб-**

ски, као народъ, у Унгаріи нема ни-

каквогъ политическогъ битія, daß die ſo „genannte Illyriſche Nation, als Nation in dem „hungariſchen Staate keine politiſche Exiſtenz ha„be,“ — да народъ овай свуда по Маћарской разсеянъ, на земальскомъ собору представля се преко вармеђски и варошки посланика и тако далѣ. — Сада доће редъ и на римски клиръ (кои є потайно неко у Маћарской правленіе), да и онъ да мѣніе свое. — Може се напредъ погодити, како се кардиналъ Баћаньи изясніо. — Онъ не само да нашимъ православнимъ неда седиште ни гласъ на собору земальскомъ, него ни самимъ уніятскимъ епископима недопушта. — Узроци су смешни, вели између прочи, да епископъ римски како се таковимъ постави, одма добіе юрисдикцію на сву діецезу и на све онде налазеће се христіяне, кои су тайну светогъ крештенія примили, па макаръ ови Г'рци били; — и тако други епископъ онде више нема мѣста — друго што є найсмешніе и гди себи прелатъ яко противослови, да Власи, Русняци, и Сербльи, не принадлеже Маћарской, и да они особити народъ сочињаваю. Речи ове: „Praeterea

„Valachi, Rutheni, Rasciani, Hungaris „nondum sunt incorporati, peculiaremque „constituunt nationem et etiam nunc cum „Eppis suis quasi alienigenae sunt, est- „que eorum status non tam legalis, quam „privilegialis."

Родолюбиви Путникъ опазіо є ц'рни облакъ, кои се надъ праведнимъ желя-ма мили нѣгови Серба грози; и похити лично у Бечь; узевши са собомъ друга два іошть епископа. — Юнія 10ого. исте године вечь є и друго молебно писмо предао императору. — Леополдъ управо отеческомъ любвомъ Сербима наклонѣнъ, нит' є свога канцлера, нити римске пре-лате послушао, него є слушао гласъ милосердногъ серца свога, кое му є яс-но говорило, да вѣрне свое Сербе изъ долине досадашньи угнѣтованя на брегъ лепше будућности постави. — Са слѣ-дующимъ хандбилетомъ разсече чворъ, кои с' хвалѣнимъ либерализмомъ мађар-ске аристокраціе никадъ неби се на ползу нашу рѣшіо. —

Lieber Graf Pálfy!

„Ich glaube billig ſowohl den Metropoliten, als „auch den neun Griechiſchen nicht unirten Biſchö-

„fen Regales, zu dem Landtage zuzuschicken; Sie „werden also selbe mir auf das baldigste zur Un„terschrift übersenden, und es wird hernach bei „dem Landtage untersucht werden können, auf „was für eine Art in das künftige die Illyrische „Nation, durch förmlich zu erwählende Deputir„te wird repreſentirt werden können, und ihre „National-Landtäge halten. Den 15. Junius „1790. Leopold. m. p."

Сербски знаци: Любезни графъ Палфи! Я налазимъ, да є право како митрополиту, тако исто и деветъ греко не уніятскимъ епископима Regales (позивъ) на земальски соборъ послати. — Виће те дакле мени такове што преће за подписъ послати; пакъ по томе може се после извидити на самомъ собору, на какав' ће се начинъ моћи у будуће народъ сербски чрезъ формално избирати имуће се посланике, представлћнъ бити; и како ћеду се ньіови народни собори моћи држати. —

Чувство благородности дира свакогъ Сербльина перси, кадъ чита овако рћшителне рћчи всемилостивћйшегъ императора, кои є вћрность с' милошћомъ, заслуге с' наградомъ знао предусрести. —

Трудила се мађарска канцеларія, трудіо се и примасъ наново императора одъ ове тако ясно и лепо изречене волѣ отвратити; али онъ не само да одъ свое речи ніе одустао, него є и ондашнѣмъ државе великомъ судцу (judex curiae) дао заповѣдити, како би се и онъ трудіо, да се царска ова жеља сліе и у жељу станова и редова Унгаріе. — Мили Боже! зашто да овако благу душу тако рано у вѣчито твое царство позовешъ! — Та текъ што крозъ таму ядне судбине свое Сербльинъ угледа ярко свое сунце, пакъ гле како се оно хитро спусти у неизмѣрими прошасти вѣкова океанъ! — Леополдъ на скоро умре, — Сербльинъ топ'рвъ с' лепима надеждама іошть лепше будућности напоенъ, баціо се натрагъ у долину стари свои яда и неволя. —

Ово су найзнатніе черте Серба Аустріиски у исторіи Унгаріе, кое самъ само зато у найвећой краткости овде навео, да би слѣдующе о Войводству Сербскомъ вопросе у толико с' већомъ светлостію обзаріо. — Има іошть гдикои важанъ предмѣтъ у исторію Серба

Аустріински принадлежаюћи; али самъ таковомъ сниже и болѣ, и сходніе мѣсто задержао. —

ВОЙВОДСТВО
У ПРИЗРѢНІЮ ПОЛИТИЧНОМЪ.

Injurioso ne pede proruas
Stantem columnam.

Horat.

На политичномъ монархіе Аустріиске позоришту већь одъ многи вѣкова показую се Сербльи, као єданъ непрестано дѣлаюћи факторъ. — Погледамо л' у исторію Аустріе одъ перви вѣкова постанка нѣногъ, пакъ до данашнѣгъ дана; то ће мо на перви погледъ примѣтити, да се вѣрность Сербаля спрама дома царствуюћегъ, као єдна червена жица дае видити, коя се крозъ сва дѣянія ньіова великолѣпно провлачи. — Тешко оно бреме свакояки гоненія, кое є на рамена ньіова пакость на кормилу седећи или у правителство велики упливъ имаюћи маћарски Олигарха бацила, с' нечувенимъ терпѣніемъ су они сносили. —

Што више свако претискиванѣ, и угнѣтаванѣ, с' новомъ вѣрностѣу су награждавали. — Они су непрестано као вѣрни чувари бдили поредъ светле круне, кое никаква политически покрета буря ніе снажна била са стазе законости, на други буди какавъ путъ, сватити; — премда искушеніе, и покушеніе ньи невѣрнимъ учинити, много пути ніе Фалило. — Кадъ се огнѣни стрела пунъ облакъ, с' равнице гордельиве Пеште тако исто, као и с' холма седовласне Буде надъ стародревной Хабсбурга палати почео грозити, тко перви развн заставу двоглавногъ орла на борбе поляни? Сербльи. — Гди є та каменита стѣна, на коіой се и перви и други, и трећи путъ разби неброена Унгаріе сила? — Бедеми су то дичногъ Сербобрана, бедеми славногъ С. Ѳомаша, кое є ц'рна бара с' Бегеіомъ одъ юга и востока — Кривая одъ сѣвера и такоѣеръ востока с' водомъ валовито ладномъ, а одъ запада юначка соколова сербска крила обг'рлила. — Животомъ су своимъ Сербльи прогнали опасность нову, и найужаснію сверху главе цара и

оца свога; кои за показати юначкомъ народу своме с' благодарностію скопчану милость свою 3/15. Декемврія 1848. године подписа манифестъ слѣдующегъ содержая: „Wir Franz Joseph der Erste, „von Gottes Gnaden, Kaiser von Oesterreich; „König von Hungarn und Böhmen, König der „Lombardei und Venedigs, von Dalmatien, „Croatien, Slavonien, Galizien, Lodomerien „und Illyrien; Erzherzog von Oesterreich; Her„zog von Lothringen, Salzburg, Steiermark, „Kärnthen, Krain, Ober=und Nieder=Schlesien; „Großfürst von Siebenbürgen; Markgraf von „Mähren; gefürsteter Graf von Habsburg und „Tirol etc. etc.

„Unsere tapfere und treue serbische Nation hat „sich zu allen Zeiten durch Anhänglichkeit an Un„ser kaiserliches Haus und durch heldenmüthige „Gegenwähr gegen alle Feinde Unseres Thrones „und Unserer Reiche rühmlichst hervorgethan.

„In Anerkennung dieser Verdienste und als „besondern Beweis Unserer kaiserlichen Gnade und „Fürsorge für den Bestand und die Wohlfahrt der „serbischen Nation haben Wir beschlossen, die ober„ste kirchliche Würde des Patriarchates wieder „herzustellen, wie sie in frühern Zeiten bestand „und mit dem erzbischöflichen Stuhle von Carlo=

„witz verbunden war, und verleihen den Titel „und die Würde eines Patriarchen Unserm lieben „und getreuen Erzbischof von Carlowitz Joseph „Rajačić.

„Wir finden Uns ferner bestimmt, die auf „Unsern General-Feldwachtmeister Stephan Šu- „plikac de Vitez gefallene Wahl zum Woiwoden „der serbischen Nation, unter Wiederherstellung „dieser altgeschichtlichen Würde, zu bestättigen.

„Es ist Unser kaiserlicher Wille und Absicht, „durch die Wiederherstellung dieser obersten geist- „lichen und weltlichen Würden Unserer treuen und „tapferen serbischen Nation eine Bürgschaft für „eine nationale, ihren Bedürfnissen entsprechende „innere Organisation zu gewähren.

„Gleich nach hergestelltem Frieden wird es „eine der ersten und angelegentlichsten Sorgen „Unseres väterlichen Herzens sein, eine solche na- „tionale innere Verwaltung nach dem Grundsatze „der Gleichberechtigung aller Unserer Völker zu „regeln und festzustellen.

„Gegeben in Unserer königlichen Hauptstadt „Olmütz am 15. Dezember 1848. Franz Joseph. „Franz Graf Stadion.

Сербски значи: **Ми Францъ Іосифъ Перви Божіомъ милости Царъ Аустріиски; Краль Унгарски и Чески; Краль Ломбардиско Млетачки, Далматински,**

Хорватски, и Славонски, Галицки, Лодомирски и Илирски, Краль Іерусалимски и проч. Архивойвода Аустріиски, велики Войвода Тоскански, Войвода Лотарингиски, Салцбургски, Штаерски, Корушки, Крайнски; велики Кнезъ Ердельски; Марxіонъ Моравски, Войвода горнѣ и долнѣ Слезке, Модене, Парме, Піаценце и Гвастале, Аушвица и Затора, Тѣшна, Фривала, Дубровника и Задра, покнежени Грофъ Хабсбургски, Тиролски, Кибургски, Горички и Градишки, — Кнезъ Тріентски и Бриксенски; Марxіонъ горнѣ и долнѣ Лужице и Истріе; Грофъ одъ Хохенемпса, Фелдкирха, Бреженца, Соненберга и проч. Господаръ одъ Терста, Котора и на мећи Венетской.

Вѣрни и храбри Нашъ народъ сербски, одликовао се славно у свако доба приверженостћу к' Нашемъ царскомъ двору, и юначкимъ одпоромъ противу свакога непріятеля престола и держава Наши.

За знакъ признанія ови заслуга, и особите царске Наше милости и попеченія, заключили смо, да се ради обезбеђеня и напредка сербске народности,

височайше церковно достоинство патріяршеско опетъ, као што є у прећашня времена постояло, и са архі-епископскомъ столицомъ Карловачкомъ союженно било, воспостави; — и даруемо име и достоинство патріяршеско Нашему любезному и вѣрному архі-епископу Карловачкому Іосифу Раячићу.

Рѣшили смо се далѣ, изборъ Нашегъ генерал-маіора Стефана Шупльикца одъ Витезъ за Войводу народа сербскогъ, съ воспоставленіемъ овогъ историческогъ достоинства, потвердити.

С' воспоставленіемъ ови височайши достоинства свештеногъ и мірскогъ реда, Наша є царска намѣра и воля; вѣрномъ и храбромъ Нашемь народу сербскомъ ємство подарити, за устроенѣ народногъ, ньіовимъ закгевань'ма соотвѣтствуюћегъ внутреногъ управителства.

По повратку пакъ мира бити ће єдна одъ найперви и найпречи отеческогъ Нашегъ серца брига, внутрено народно правленіе, по основу єднакости сви Наши народа устроити и утвердити.

Дано у Нашемъ кралѣвскомъ главномъ граду Оломуцу дана 3/15 Декембра

1848. Францъ Іосифъ с. р. Францъ Графъ Стадіонъ. с. р.

По овоме дакле о Войводству нове Сербіе сумняти се неда, премда би желіо біо, да се о Войводству већа речъ повела у благоутробномъ манифесту, него о Патріяршіи. — Войводство є тѣло, комъ се нови животъ дае, и утѣха народа; а Патріяршія идеална почесть митрополіи сербской дарована, коя митрополія у монархіи Аустріиской и досадь испунявала є дужности, и уживала є непрестано сва права своя ц'рквена, независимо ни одъ єдногъ патріярхата; єръ сваки є митрополитъ Карловачки біо и патріярхъ Серба у монархіи Аустріиской живећи. Войводство є дакле ипакъ прави предмѣтъ кньиге ове; ово є задатакъ труда и свію умствованя мои. — Зато, да толико тежакъ, колико и важанъ овай вопросъ на полю литературе срећніе рѣшити, и с' мыслима моима мили мой родъ сербски больма упознати могу, нуждно є, да Войводство с' ове четири стране узмемъ у призрѣніе:

1. У сморенію спрама цѣле Монархіе, и средоточне власти.

2. У смотренію спрама Унгаріе, и Хорватско-Славонско-Далматинске кралѣвине.

3. У смотренію територіума.

4. У смотренію внутренѣгъ правленія свога. —

I.

ВОЙВОДСТВО

У смотренію спрама цѣле Монархіе и средоточне власти.

— Stet Capitolium
Fulgens, triumphatisque possit
Roma ferox dare jura Medis. —
Horrenda late nomen in ultimas
Extendat oras, qua medius liquor
Secernit Europen ab Afro,
Qua tumidus rigat arva Nilus.

Horat.

По паденію голіятскогъ Римскогъ царства, мисао єдне найвише власти (Obergewalt) топ'рвъ у новія времена ступила є у државни животъ. — Єрбо є политика и стари и нови времена предала нама то чисто, и с' многимъ временa буряма очишћено искуство, да само єдна у содружеству срећно усре-

доточена найвисша власть, ємчи за сталность, редъ и слободу содружества. — Независима найвисша власть єсть прави представникъ, кои законъ оживотворава, кои са законодавствомъ мудро управля, кои взаймне державе ползе обдержава, и у єдно стапля, кои праведно и мудро рѣшава сваке оне распре, за кое у законику іошть ніе ямачна уредба преписана. — Державе власть, подъ коіомъ се разумѣва обште правленіе явни послова, исполненіе законодавства, правосудіе, и употребленіе свію уредба, кое су на обдержанѣ державе нуждне, мора к' єдинству тежити. — Различне форме, подъ коима д'ржавна власть истиче на содружества членове и на содружества отношенія, нетреба да се као особите, и єдна одъ друге независиме власти гледаю, и припознаю. — Свако появленіе державне власти, єсть са свима другима у найвећемъ союзу. — Єдна другу потребуе, руководи, умѣрава, регулира, и подкрѣплява. — Овако устроена державна власть, коя добро познае опредѣленіе свое, и не мути овамо онамо, у испол-

ненію дужности свое, в'рло є трудолюбива. — Бди она надъ духомъ времена, и пази на покрете народа, кои, ако су держави полезни, крѣпко подранюе; ако пакъ у себи опасности семе носи, ублажава. — Она разликуе магновенія, гди дѣла и намѣреня одсудителни правацъ узимаю; и гди се заповѣдаюћа нужда появлюе; она увиди, кадъ іой треба дѣлати — избира за свое уредбе згодне часе и магновенія. — Она дае осећати силу свою у паметной умѣрености — она господарствуе надъ догађаима; неда подигнутимъ волнама преко обале плюскати. —

Примѣрь у речь принадлежаюћи д'ржава и искуство млоги столѣтія явно показуе, да сума височайше власти державне найсрећніе се союжава, у наслѣдственой монархіи. — Найснажніи коракъ к' утверђеню државе, учинѣнъ є онда, како є найвеће власти испливъ себи точку нашао онаку, одъ кое се почетакъ нѣнъ оснива. — Осигурано є содружество државе подъ заштитомъ оне верховне власти, коя довольне има снаге отношенія различити класса регулирати,

устроити, и у взаймно согласіе довести. — Изъ оваки само уредба може права слобода пропупити. —

Изъ довде наведени начала политични, доста се ясно показуе, да установленіе сербскогъ Войводства мора се основати на темелю єдиности обште монархіе Аустріиске. Сва на другу страну тежећа покушенія, и млади іошть потомъ и неискусни люди намѣреня, кои су на привремено Войводства управленіе као неки факціонери позвани, више су већь и досадь Войводству и морално и матеріялно шкодили, него и сами угнѣтательи Мађари, поклемь су покретима сербскимъ онаки праваць давали, кои верховной власти нипошто любезанъ ніе могао бити. — Єрбо на єдногъ превратителя свакогъ законногъ реда у Унгаріи диже саблю; а другогъ да на югу Славенства помаже. — Но браћо! тако недоћосмо к' брегу желѣ наше. —

У императору Аустріе мора Войводство своегъ верховнѣйшегъ господара чествовати. — У нѣму и у верховной законодавства власти гледати котву би-

тія — стубь политичногъ живота свога. — Єрбо као годъ што стара заведенія државе у форми правленія свакояке времена духу сходне промѣне примаю, (одвећь тв'рдоглава сталность као средство обдержаня свагда неможе се гледати), тако исто развезъ политичногъ союза никаквомъ добру водити неможе. — Дакле императору Аустріе остае и по закону, и по серцу верховни господаръ Војводства; а нѣгово средоточно правителство мора бити огньиште правленія Војводовине. — Я одъ мое стране ни поняти немогу, како би се у оной држави, коя има свое пододговорно министерство, другоячіе штогодъ и зактевати могло, развѣ ако не би тежню каквомъ несрећномъ одцѣпленію показати хотѣли; коя є одъ милогъ и прави редъ любећегъ рода мога далеко удалѣна. — Кадъ пододговорно министерство за свака дѣла своя одговарати има, онда треба да и све друге сниже државне власти с' повиновеніемъ овоме подложне буду.

II.

ВОЙВОДСТВО.

Усмотренію спрама Унгаріе, и Хорватско — Славонско — Далматинске кралѣвине.

Audiet cives acuisse ferrum,
Quo graves Persae melius perirent;
Audiet pugnas vitio parentum,
Rara juventus.
Quem vocet Divum populus ruentis
Imperi rebus? — — — — —
— — — — — — — — —
Hic ames dici pater atque princeps
Neu sinas Medos equitare inultos
Te duce Caesar. —

Horat.

Само єдна несрећна мисао, (коє произведеніе бяше покушано) била є виновникъ неописаногъ яда, беде землѣ, и кралѣвства. — Наруши миръ, и поразумѣніе оно, кое се после Ракоцини времена између племена и племена трудолюбиво хранило, нѣговало. — Немогу рећи, да є савъ народъ, али поне велика часть овога била є, коя с' найвећимъ лукавствомъ предходећи у мамурлуку єдногъ нечистогъ родолюбія, вре-

мену и обстоятелствима противно рѣшеніе донесе: Унгарію независимомъ учинити, и одъ обште Монархіе сасвимъ одцѣпити. — То є біо смертни судъ изреченъ одъ судія противъ Унгаріе, кои нису знали, шта творе. — И заиста, да ова злочеста партая побѣду одержати могаше, нит' би Унгарія круне, нит' краля имала. — Мађари нектедоше погледати у судбине кньигу побратима свои Поляка, коя предъ ньима явно отворена лежи, да проуче како є овихъ кралѣвство као лопта сада овоме, а сада ономе у руке бацано. — Нису хотѣли разумѣти, да само Аустріискимъ владѣтелѣмъ имаю преписати редку ту срећу, да су землю, и поредъ землѣ онако славна преимуштества конштитуціонална готово безъ сваки други терета на завистъ Европе, а на п'ркосъ и жалость свію други народа, и союжени провинція уживали. — Нису хотѣли разумѣти, да заслуге двора то изискую одь ньи, да они у колену Хабсбурга сву срећу, и сталну будућность свою траже. —

Опозиція мађарска, кое ми иначе Ултра-Мађаромъ називамо, не само да

Хорвате, и Хорватску нису хотѣли припознати — будући да є злобиво-лукави Кошутъ єдномъ приликомъ на земальскомъ собору у свое славе, и красноречія мамурлуку питао: гди є та Хорватска? — него су се и с' праведнимъ Хорвата зактевань'ма подсмеявали. — Сербљ є презирао на сву мѣру, и њима са штранькомъ претіо. — О другимъ народностима нису ни речь повели, ти толико правдолюбиви Мађари. — У оваковой, и овоме подобной гордости неопазише дремаюћегъ лава, одъ коегъ рика само тресу се шуме, и разлежу се б'рда, и поляне. —

Одъ найпослѣдніегъ западно-южногъ рогля монархіе починяюћи, и к' востоку горе чакъ у Буковину простире се живи єданъ границе зидъ, коегъ матеріалъ с' малимъ изятіемъ состои се изъ чисто сербско — хорватски елемента. — Велико обширногъ царства здание, кое су они одъ столѣтія вѣрно чували, недадоше ни садъ порушити. — Противостадоше юначки оцѣпленію Угаріе одъ обште монархіе, и проклеше к' овой цѣли водеће институціе. — Серб-

льи п'рви дигоше се на оружіе; грађански ратъ запламти. — Сербльи познаше у Мађару єзика, народности, и сладки завичая свои непріятеля, и учинише тв'рдъ союзъ с' брађомъ своіомъ Хорватима. —

Докъ ніе Мађарска на страшну ону мисао дошла и у слѣдству ове несрећно оно заключеніе одъ 14. Априла текуће године донела, по коемъ законногъ свога краля не само трона, и круне Унгарске лишава, него са цѣломъ породицомъ нѣга изъ Унгаріе у заточеніе шилѣ, смерніе самъ мѣніе имао, у смотренію Унгаріе, Войводства и Хорватске; сада пакъ пуно увѣренъ, да у Унгаріи постояногъ мира све дотле бити неће, и неможе, докъ се годъ летећемъ томе ястребу крила неподсѣку, морамъ иначе кроткимъ гласомъ изречено мѣніе мое у строжайшу пресуду преобратити; у ону пресуду велимъ, кою сигурность круне, полза отечества, и срећа свію у Унгаріи національитета зактева. — Горе поменуто заключеніе разкинуло є свезу ону, коя є царствующту династію с' Мађаромъ и с' ньіовима иншституціяма

одъ три стотине година везану и скопчану д'ржала. — Мађари су сами запалили старо свое државно зданіе, кое се на рачунъ странни у Мађарской національтета одъ толико већь вѣкова до скорѣйшегъ времена с' угнѣтаванѣмъ найвеће классе люди обдержавало. — Ново се треба зидати, и то на темелю правде, єднакости. — Сила є мађарска до данашнѣгъ дана између прочи узрока и зато растла, п'рво што су по своіой кодъ двора супремаціи све мађаризирали; а друго што су изключително они сами сва преимуштества, и све државне користи уживали. — У дигнутомъ Унгаріе совѣту, као тайникъ седећи чудіо самъ се како могу люди толико лагкомислени бити, да стидећи се красни праотаца своихъ имена, ньи у гробу вређаюћи све су сама мађарска призимена поузимали. — Тако є одъ Eiholza постао Tölgyesy — тако одъ Stromayer — а Szalmásy — одъ Rosenthal — а Rózsavölgyi — и тако далѣ. — Срећа што є Славенство у овоме призрѣнію мудріе било, од свію други — а особито Сербльи — єрбо изузимаюћи єдногъ незрѣлогъ младића,

кои є старо граничарско име вѣроломно одъ Єремића с' Remete наг'рдіо, ни сами наши Ултра-Мађари своя имена нису хотѣли мѣняти, добро знаюћи, да є грѣхъ сину оца се одрицати; — а то на єдно иде. — Само наши Словаци, што насъ с' приманѣмъ мађаризма яко цвѣле, єл' онъ само мало богатъ и имућанъ, пошто є живъ, неће да є Словакъ, него Magyar vagyom, а како отвори уста, одма се зна, колико є сати ударило. — Што се пакъ друге точке касса, она є іошть за насъ жалостнія. — Сва су достоинства у мађарскимъ рукама била, тако, да є срамота било гледати, како и самъ митрополитъ по Будиму и по Бечу морао є онда антишамбрирати, кадъ є стварь одъ државне ползе препоручивао, — и ако є кадъ што по смислу правде и исходатайствовао, єл' то само друга на страни царствуюћа поповска аристокрація чула, ето наново по нама. — За примѣръ нека служи резолуція о прелазку с' єдногъ вѣроисповѣданія на друго. —

Неможемо дакле више заєдно бити, нити ће мо допустити, да изъ оне чиніе,

у кою смо заєдно дробили, они сами са изключеніемъ нашимъ кусаю. — Али ни царствующта династія несме то више допустити, ако жели, да се опетъ какавъ Дебрецински соборъ после нѣколико година не сазове, и неочекиванимъ громомъ удари у кулу миромъ помазани Хабсбурга. — Я се надамъ, да самъ с' єдномъ речію жицу трефіо кадъ позовемъ вниманіе на Ракоцина, Вешельинина, Баторина, и Бетлехемова времена. — Та нема столѣтія, кадъ нису и по двапутъ вѣроломно противъ свога краля револтирали. — Опоменути се треба и на найновію Шиграину подъ императоромъ Францомъ, революцію. — Садъ є само то найважніе питанѣ, како да се зло предупреди? — Какавъ овой больи, коя се све к' опаснііимъ симптомама и све чешће ноказуе, лѣкъ да се препише? — Одговоръ є лакъ, и праведанъ: „подай свакомъ свое." Невѣруемъ, да ће се бѣсно разбацати Мађаръ по песковитимъ своимъ пустињама, ако Сербљинъ свое, Словакъ свое, Влахъ свое, Хорватъ свое, и Нѣмацъ свое по божественной правди и по

гласу народа, по гласу сина божія получи. —

Будући дакле, да ће се Војводство сербско и изъ таки окружія саставити, коя досадъ ни Славоніи, ни Хорватской принадлежала нису, по себи се раћа вопросъ: какво ће бити станћ Војводства спрама Унгаріе? — а какво спрама Славоніе и Хорватске?

Ако икои, то є сигурно ово єданъ одъ свію вопроса, кои у рћшенію не само свако вниманіе, него и неку нћжность изискуе. — По фундаменталнимъ Унгаріе законима, на кое се краль приликомъ свакогъ крунисаня заклинћ, небы слободно било ни єдно парченце землћ одъ Унгаріе одкинути. — Противно овоме зактева садашнћ станћ унгарски народа, особито кои нису племена маћарскогъ. — Да є Маћарска у нормалномъ станю, да се народъ маћарски на законномъ терену, а краль на С. Стефана трону седећи налази, по смислу закона, по смислу положене кралћвске заклетве тешко, и верло би тешко било овай вопросъ рћшити. — Али будући да є сада царствующа маћарска партая сограћа-

номъ своимъ другогъ племена, не само ратъ обявила, него искоренѣ ньіово предузела; будући да се с' оскверѣномъ рукомъ и саме круне латила — законно наслѣдственногъ краля с' трона скинула — династію изъ Унгаріе у заточеніе послала — свезе, кое су политично кралѣвине зданіе обдержавале, лагкомислено разрѣшила, домъ свой с' развраштенимъ, и матероубице рукама запалила — одъ прождерльивогъ оркана овогъ, мора скаки свое гледати да спасе; — и тако Војводство ни у смотренію внутренѣгъ правленія, ни у смотренію законодавства неможе више с' Мађарскомъ као с' єднимъ тѣломъ обстати; — єрбо све оно свето, што є Сербе с' Мађарима досада у политичномъ союзу обдержавало, сами су Мађари осквернили, нарушили, уничтожили. — Мучно ће се одсада или Сербльинъ, или Хорватъ мађарскомъ судіи поклонити. — Нећемо више кадіи кадію тужити. — Што се пакъ законодавства каса, сама полза свеобште монархіе са собомъ доноси, да єдне уставне цареви-не уставни грађани свое законе изъ єдногъ истогъ источника церпе — єрбо ако

би ми монархію на различита законода
ванія подѣлили, никадъ бѣдама, и забу-
нама края, нити би се икадъ могле
многобройне царства провинціе у єдно
тѣло слити. — Да Войводство с' Унга-
ріомъ у далшемъ, кромѣ ове две струке,
союзу остане, у толико немамъ примѣ-
чанія, у колико самъ пуно увѣренъ, да
и сама династія не Войводство, него и
саму Славонію, Хорватску и Далмацію
правомъ круне Унгаріе притяжава. —

По предреченимъ дакле цѣпамо се
одъ Унгаріе. — По наравномъ реду дру-
ги се опетъ вопросъ раѣа, хоћел' Вой-
водство само по себи у реду други про-
винція спрама великогъ и обштегъ цар-
ства обстати? — или іошть с' коіомъ
державномъ земльомъ у тешньи союзъ
ступити? —

Треба браћо! да се добро разумѣмо.
На овоме вопросу оснива се сталность
младе сербске Войводовине, а и снага
миле сестре Хорватске. — Витка твоя
шибльика мила Войводовино сербска!
никадъ широкимъ столѣтногъ раста тру-
бомъ одячати; а твоя Славоніо! снага,
никадъ своіомъ ногомъ по великимъ бѣ-

лимъ свѣту ходити неће моћи, ако васъ буде ма каква политика, єдну одъ друге раставила. — Изъ овогъ прорицаня мога ясно се може и мѣніе мое разумѣти. — Руку на серце треба метути, и явно исповѣдити; да ни Войводство безъ Хорватске; а и Хорватска безъ Войводовине у мѣрилу политике снажну притегу учинити неможе, ако єдна с' другомъ тешньи саюзъ неучини. — У случаю несреће тешко би могла и єдна и друга земля и самой Маћарской довольни одпоръ дати. — Нѣжность чувствованія спрама новіегъ времена Хорвата наши, забраню є мени упустити се у дишпуту, и у изтраживанѣ узрока; зашто се Хорватска с' Маћарскомъ соединила? — єрбо се боимъ, да конечни резултать те исте препирке не буде тай: што є Маћарска снажнія била одъ Хорватске.

У Еуропейски фамилія числу верло є мало Серба, и в'рло мало Хорвата, тако да, ако се ови с' гигантискимъ велике Славіе кореномъ не скопчаю, тешко ћеду у равновѣсію Еуропе, као народъ решпекта достоянъ сходно висше мѣсто обдержати моћи. — Напротивъ пакъ

срећанъ ћеду задатакъ имати, ако у тв'рдомъ саюзу трудили се буду и други имперіе Аустріиске Славяна симпатію придобити; измећу себе пакъ скупа и по єдинственно слогу, ову само єдинито силну волшебницу сваке снаге и величине народа, нека обдержаваю. — Кои слогу нелюби, кои ню као светиню свакогъ благородніегъ напредка негледи, него іошть и гадногъ раздора проклето семе на мало число єдиноплемене браће баца, тога нека освета н гнѣвъ народа стигне. —

У подпомаганю наше користи с' туђи страна долазе намъ опоминанія. — Мађаръ є у велику Бога силу хотѣо родъ свой распространити. — Само єл' се тко нашаліо казати: „я самъ Мађаръ", тай є люблѣнъ и почитованъ біо. — Славена є срећа, што Азіятско племе ово ни оца, ни майке, ни брата, ни сестрице у просвѣштеной Европи неимаюћи, све се туђи племена лаћао за свою усамлѣну у Европи народность подпомоћи знати. Нѣмци су се у Франкфурту собрали, да све свое сроднике подъ єданъ шеширъ ставе; били садъ

такови ове, или оне државе грађани. — И овоме своме началу мало што нежертвоваше миръ цѣле Еуропе. — О! како би овимъ людма с'рце болело, да су Славяни издали програмъ и свое соединѣнѣ многочисленимъ Славянства д'ржавама зактевали. — Нека се и пакъ добро на умъ узму и они у Паризу, и ови у Франкфурту, што дѣлаю. — Ако ти люди у силу Бога тай правацъ узму, да само свою народность обезбѣде, негледаюћи на сусѣде и сограђане свое другогъ племена; онда нек' се нечуде и недиве, ако Еуропейско Славенство подъ криломъ силне Россіе, Россіе непобѣдиме потражи народни интереса свои сокровиште. — Тко ће праведно то препознати, да є оно, што Нѣмацъ и Мађаръ у своме интересу дѣла, праведно; а оно, што є досадъ по найвећой части угнѣтованъ Славянъ мирнимъ путемъ тражіо, да ніе слободно. — O tempora! o mores!

Чуй! дакле и пакъ Сербльине, да си физически слабъ, єрбо насъ спрама непріятеля толико мало има, да у прилики каквогъ новіегъ покрета, ако се опетъ

у новіе С. Ѳомаша шанцеве не обкопамо, и на Ярку скупа нестоимо, тешко ће се и име юначества нашегъ у Европи чути. — А што се моралногъ живота нашегъ каса, кои є осовина юначки дѣла, надъ овимъ се мора свакогъ дублѣ гледаюћегъ Сербльина серце заплакати. — Погледаймо у стари Г'рка повѣстницу, пакъ ћемо одма разумѣти, како треба народъ у моралномъ смислу воспитавати за велика дѣла. — Висши духъ, чиста к' отечеству любовъ буди с'рце на велика дѣла. — Народъ єданъ — коме є Питагорасъ, Сократъ, Плато, и Аристотелъ свое философическе науке предавао; — народъ онай, коме є Исократъ и Демостенъ политику државе откривао; народъ онай, коме є Тиртей и Пиндаръ оде; — Софоклесъ Еурипидесъ трагедіе; Херодотъ, Туцидидъ и Ксенофонтъ историе писао; народъ онай, коме є Каллимахъ, Калликратъ, Иктинъ, Динократъ, архитектуру; коме є Фидіясъ, Алкаменъ, Поликлетъ, Праксителъ, Лисипъ, Полигнотъ, Миконъ и Апеллесъ шкулптуру, пластику, и чертованѣ дивно

стварали; морао є поредъ многоструч-ногъ овогъ изображенія до великогъ славе степена доћи. — Боже! само докъ ова мисао пролази внутреня моя, удали одъ мене истину ту, да є миле Войводовине дѣло просвѣштенія ономъ господину опетъ наново вовѣрено, кои є особите нѣке у часловцу неналазеће се часове на подсмей цѣлогъ просвѣштеногъ христіянскогъ свѣта као верховни школа надзиратель тражіо. — Благо тебби Сербльине! — почетакъ є красанъ. —

Ти пакъ Хорваћане! добри брате! немой се славомъ опити, да свое имашъ кралѣвство; и по истини в'рстногъ бана, кои твою ползу и користь свагди наћи и утемельити, кои теби славу зна у свакой струци предобити; — и ти си числомъ люди, и снагомъ матеріялногъ добра тако исто слабъ и маленъ, као годъ и Сербльинъ, кои топ'рвъ сада себи жели дворъ сазидати на великой ширини, и простору царства Аустріискогъ. — Зато д'ржи се ти крѣпко Сербльина, а Сербльинъ тебе, пакъ ће Войводовина с' Хорватскомъ само у двоесестарству наћи моћь, и снагу свою. — Я невидимъ

узрокъ, зашто неби при ваканціи войводе, банъ и Хорватску и Войводство могао администрирати; као и у противномъ случаю, зашто неби могао войвода сербски за време упразднѣногъ мѣста и с' Бановиномъ управляти? — особито ако се банъ изъ средине хорватскогъ а войвода изъ средине сербскогъ народа буде поставляо, што не само да сви скупа желимо, него одъ правдолюбія монарха явно и зактевамо. — Овако се само може дѣломъ союзъ устроити, одъ коегъ (на нашу несрећу) ништа бити неможе, ако ил' єдна, ил' друга страна себи буде макаръ подъ какимъ видомъ већа преимуштества тражила. — Послушай мила Хорватско! у овоме предмѣту и они силни Сербаля гласъ, кои силу твою на твоіой земльи умножаваю, кои достоинство твое красе. — Чувайте се поступка невѣрни, ал' вашегъ вѣроисповѣданія Субботичана, кои су при рѣшителномъ за Серблѣ, и краля магновенію, место полюбца браћу свою Серблѣ с' мачемъ и ватромъ вѣроломно сусрели. — Ми вама братски руку пружамо, и ако нама искрену любовъ обя-

внте, ми ћемо вама новію любовъ одпоручити. —

III.

ВОЙВОДСТВО

У смотренію територіума.

— Arva beata
Petamus arva, divites et insulas
Reddit ubi cererem tellus inarata quotannis
Et imputata floret usque vinea. —
— — — — — — —
Mella cava manant ex ilice, montibus altis
Levis crepante lympha desilit pede. —
Illic injussae veniunt ad mulctra capellae
Refertque tenta grex amicus ubera
— — — — — — —
Jupiter illa piae secrevit litora genti. —

Horat.

У предмћту Војводства сербскогъ, найтежіи є вопросъ територіума. — Ньіово величество, благоутробнћйши монархъ, силомъ свога горе напоменутогъ манифеста допустіо є власть народу сербскомъ војводу себи изабрати; и ово историческо достоинство у нови животъ привести. — Али будући да војвода безъ теригоріума свога неда се ни возобразити; по самомъ себи раћа се

опетъ нови вопросъ: коя ће земля Войводству принадлежати? и кое ћеду границе бити Войводовине? —

На рѣшеніе вопроса овогъ найстрожіе позивамъ вниманіе почитаемогъ читателя у толико више, у колико башъ овай чланакъ дира у живацъ не само Унгаріе, него и миле наше сестре Славоніе. —

Исторія Серба Аустріиски, и то на царскимъ привилегіяма основана, опоминѣ се сербски войвода; али землю и границе землѣ оне, на коіой су войводе господарствовали, обузима велика тама неизвѣстности. — Леополдъ I. у своме одъ 6. Априла 1690. године изданомъ манифесту говори: „Promittimus vobis, „servata inprimis religionis suae eligen„dique Vojvodae libertate.” — *Сербски:* „Обричемо вами слободу вѣроисповѣда„нія и избора войводе.” — У дипломи одъ 11. Априла 1691. године читамо: „Nos „electum a mentionata communitate Ras„ciana Vice-Ductorem Joanem Monaster„ly, ad demissam ejusdem gentis Instan„tiam benigne confirmasse.” — *Сербски:* „Ми изабратогъ одъ предреченогъ об-

„штества сербскогъ под-войводу Іована „Монастерли на молебну истога народа „тога иштанцію милостиво потверди- „смо.“ — — —

Поредъ свега овогъ извидити се нeда, гди є била земля? — и куда се простирала граница Войводовине сербске. Али у оно доба нису се ни дале границе забѣлежити, докле є годъ самовольство у Будиму, и Егри седећи паша царствовало. — Єрбо само гдикое предѣле изузимаюћи, готово су свуда господарили паше, и бегови. — И заиста силногъ є блага коштовало, и старогъ, и новогъ свѣта; сила є юности немецке, хорватске, сербске, и маћарске погинуло, и то одъ 1526 — до 1718. године или мира Пожаревачкогъ, докъ се Унгарія одъ варвара ослободила и непріятель овай како христіянства, тако исто и просвѣштенія Еуропейскогъ ніе преко Саве и Дунава прогнатъ біо. — Територіумъ войводе морале су бити силне оне на югу пустинѣ, башъ преко пута одъ Турске, кое су Сербльи са своима многочисленима породицама населили; — єрбо и самъ Леополдъ велики, с’

коимъ є сербски народъ уговарао овако говори у своіой дипломи одъ 6. Априла 1690. године: „Promittimus insuper, do- „namus, et concedimus omnibus et sin- „gulis liberam bonorum sive immobilium „quaecunque Turcis in confinibus suis ade- „merint, possessionem." — *Сербски значи:* „Обричемо, и поредъ тогъ покланямо, „и даемо свима, и свакомъ слободно при- „тяжаніе добара ма и недвижими, коя „годъ Турцима на граници отму." —

Монархъ се у смотренію Войводства сербскогъ на историческо право позива. — Неће дакле бити излишно и она прагматическа документа испитати, коя ясно територіумъ Войводства опредѣляваю. — Вука Бранковића одъ Подгорице назива много пути чествовани Леополдъ у своіой дипломи одъ 7. Юнія 1683. године као наслѣдственогъ Господара Херцеговине, Срѣма, и Іоанопола: „haereditarius Her- „czegovinae, Syrmiae et Joanopolis distri- „ctuum dominus." — Георгія Бранковића деспота сербскогъ у сада реченой дипломи обдари тай исти императоръ, и потверди у притяжанію гореречени дештрикта. — „In haereditate suprafatorum

„Herczegovinae, Syrmiae, et Joanopolis „districtuum, qua antelatus olim Volf- „gangus Brankovits Podgoriczensis ga- „visus fuisse perhiberetur confirmandos „et ratificicandos esse duximus." — Изъ овога се чисто види, да є Херцеговина, Срѣмъ, и Іоанополъ (данасъ Арадски предѣлъ) била држава сербски деспота. — Тай исти императоръ у едикту своме одъ 1. Септембера 1692. године припознае, да не само предречени диштрикътъ, него и савъ Банатъ с' Бачкомъ заедно принадлежи Войводству сербскомъ, текстъ овако гласи: „Vir Volfgangus „Brankovits de Podgoricza haereditarius „Herczegovinae, Syrmiae, et Joanopolis „(in qua nimirum Vlaska et Batska con- „tinentur) terrarum olim dominus." — Тко дакле изъ ови речи неувиди, да Бачка, Банатъ, кою Влашкомъ назива императоръ, Срѣмъ, и Арадъ по старомъ историческомъ праву Войводству сербскомь непринадлежи, тай неприпознае свету истину.

У чуду ће се наћи благонаклони читатель, да я у зактеваню далѣ идемъ и одъ самогъ ланьскогъ Карловачкогъ со-

бора, будући да већь и Арадъ мећемъ у Войводовину сербску; али ову мою дерзновеность нека извини она жива благоутробнѣйшегъ императора речь, коя нама по старомъ историческомъ праву дае Войводство. — Я пакъ овде, гди неговоримъ као чиновникъ, гди не пишемъ по комисіи овогъ или оногъ, него као єданъ приватни Сербљинъ, ништа изоставити немогу, што се дипломатически каса милогъ Войводства нашегъ. Да ме гоненіе и неправедна м'рзость єдногъ високо поставлѣногъ господина ніе одъ Карловачке архиве и одъ уплива у сербска дѣла силомъ удалила, може бити да би у дипломатическомъ рѣшенію овога найтежегъ и за народъ найважніегъ вопроса, іошть и већу миломъ роду моме услугу учиніо. — Засада пакъ мою ову приватну дисертацію темељимъ на онима актама, коя самъ я одъ детинства мога мени пребављивао; башъ кандасамъ знао напредъ, да ће ду моћи у тешке дане на ползу бити роду моме, кои є одъ первогъ детинства могъ бивао идеалъ сладчайши чувствованя мои. —

По дипломатическимъ актама судећи непринадлежи само Арадски, иначе Іенополитански диштриктъ к' Войводству сербскомъ, него и Чанадски, Липовачки, Вилагошварски, Сигетски, Каньижки, Капошварски, Варадско - Белинћшки, Папмезевски, С. Іовски и Ђулски. — По овима мѣстима населіо є Сербље свое блажени патріярхъ Арсеніе Черновићь; и ова су мѣста имала собствене свое діецезалне епископе. — Молебно писмо Арсеніе патріярха у призрѣнію потверждения свои православни епископа 8. Юлія 1694. године своеручно писано и императору поднешено измећу прочегъ овако гласи: „Ex ea spirituali authoritate mihi „attributa quam Majestas Vestra sub be„nigno Diplomate dignata fuisset clemen„tissime confirmare — — nonnulos ordi„nis S. Basilii Sacerdotes ut personas „bene de Ecclesia meritas, et idoneas in „Episcopos, et primum quidem Isaiam „Diacovich ad Temesvariensem, Monaste„rii praesentationis B. V. Mariae Hodos „et Beczkerek cum locis eo graeci „ritus sibi adjunctis Lippo, Arad, Cza„nad, Beczey, Panczovo, Czakovo,

„Vaczed, Varadia et Vilagos quo-
„que sic dictis. —

„Alterum vero Stephanum Metohiach
„Sirmiensem ad S. Nicolaum Vrdnik di-
„ctum Monasterium. —

„Tertium autem Jephtimiam Drobniak
„Segediensem, et Agriensem Monastrii
„assumtionis B. V. M.

Quartum similiter Jephtimiam Popo-
„vits Belgradiensem et Budensem Mona-
„sterii praesentationis B. V. M. de Grabo-
„vacz.

„Quintum denique Jephrem Tetovacz
„Mohacziensem Monasterii ad S. Michae-
„lem Archangelum Branin nuncupatum
„cum Siklos, Peczui, Sigeth et Ka-
„niza prout et Kapusvár locis eo in-
„corporatis.

„Sextum Spiridon Stibicza Vivacsien-
„sem et Sebisiensem monasterii ad S. Joan.
„Bap. Mesich nuncupatum. —

„Ultimum autem Jephrem Bannijanin,
„Jenopolitanum et Varadiensem S. Jobben-
„sem, et Belenis, Gyülensemque Papme-
„zö et Zolonkö sic nuncupatis Episcopa-
„tus promovissem et creassem. —

„Arsenius Czernovicz graeci

„ritus Eccleciae orientalis Archi-
„Eppus. m. p.

Сербски значи: Изъ оне духовне власти, мени предане, кою є Величество Ваше у милостивой дипломи извољило потвердити, гдикое одъ реда С. Василіе свештенике, као особе о церкви добре заслуге имаюће, и способне, произвео самъ за епископе, и одма п'рвогъ Исаію Діаковића за Темишваръ, монастира в' ходу пресвятія Богородице посвећеногъ Ходошъ и Бецкерекъ с' мѣстима греко-неуніятскимъ с' овимъ скопчанимъ, Липа, Арадъ, Цанадъ, Бецей, Панцово, Цаково, Вацедъ, Варадія и Вилагошъ тако нареченимъ.

Другога Стефана Метохіачъ Срѣмскогъ, одъ монастира В'рдника С. Николи посвећеногъ.

Трећегъ Єфтимію Дробніякъ Сегединскогъ, и Єгарскогъ, одъ монастира зачатія Богородице дѣве. —

Четв'ртогъ такођеръ Єфтімію Поповичъ Београдскогъ и Будимскогъ одъ монастира Грабовца в' ходу пресвятія Богородице посвећеногъ.

Петогъ Єфрема Тетовацъ Мо-

хачкогъ, одъ монастира С. Михаила архангела Вранинъ назватогъ, са Шиклошомъ, Пецуіомъ, Сигетомъ, и Каньижомъ као и с' Капошваромъ, мѣстима с' ньиме скопчанимъ. —

Шестогъ Спиридона Стибицу Вершачкогъ, и Шебешкогъ, одъ монастира светогъ Іоанна крестителя Месићъ назватогъ. —

Последнѣгъ пакъ Ефрема Баянинъ Іенополитанскогъ, Ѣулскогъ, Папмезевскогъ Золонкевскогъ тако названи епископата; на кое самъ ій подигао, и поставіо. Арсеній Черновићь герчкогъ вѣроисповѣданія церкве восточне Архіепископъ с. р.

Гди є діецеза, гди су епископи, ту є и народъ; а да є сербски народъ све те предѣле одъ ига турскогъ ослободіо пакъ онда населіо, то се горе сотимъ доказало, будући да є царъ Леополдъ у погодби са Сербльима ясно казао; да све оне землѣ, кое одъ Турака отму, ньіове остаю. —

Документъ овай блаженогъ патріярха нашегъ Арсенія с' милимъ сербскимъ родомъ (може бити п'рви) сообштаваюћи,

осећамъ, да ми тешка єдна туга серце обара. — Туга є та за родомъ моимъ, кои є са сербскогъ Аустріе хоризонта изчезнуо. — На кои рогаль свѣта оправи ти браћу мою Серблѣ лицемѣрни Печую? — Куда су се ови изъ юначкогъ Сигета, Каньиже, и Капошвара удалили? — ћутићу о Вараду, С. Іову, Белинћшу, Ѣули, Папмезову, и Золонкеви, єрбо ће овихъ судбину сваки, мудро мислећи погодити. — Попись домова и парохія сербски одъ године 1760 предамномъ лежи, и то не само цивила, него и милитаріе наше. — Свакогъ би свештеника и діакона знао именовати, кои є у оно време свештенодѣйствовао, не само у Бачкой, Шайкашкомъ бататаліону, него и у Петроварадииской, Градишканской и у прочимъ регименатама; — ал' се плашимъ свагда одъ жалостногъ резултата; — и зато волемъ ћутанѣмъ прећи овай предмѣтъ, него дубоке ране наше наново разчешавати. — Друго пакъ и предузета цѣлъ све већма к' себи позива вниманіе мое. —

Ово су дакле доказателства, коя у смотренію територіума Войводства у

исторіи, и дипломатическимъ писмама налазимо; ал' су тако исто притежне живе речи милостивѣйшегъ императора, кои є свію націоналитета єднакость изрекао, припознао, установіо. — По началу овоме, кое се одъ стране владаоца тако исто као и одъ стране граћана свето наблюдавати мора, срећно се рѣшава вопросъ територіума Войводства. — Зашто се диже Сербљинъ и Хорватъ противъ Маћара? — Зато, єрбо оба ова славенска племена нису хотѣла супремацію Маћара надъ собомъ да т'рпе; кои су не єдномъ приликомъ, него хиляду пута показали явно м'рзость свою противъ Славенства — и дотле су са уплившомъ свое аристокраціе, и союза са нѣмецкомъ олигархіомъ довели, да ни єданъ Славянъ, у пространой и одъ толико различити народа обитаваной Угаріи, ништ' ніе могао постати, ако ил' ніе себе за Маћара припознао, ил' єзикъ маћарски ніе правилно говоріо. — Што више оставляюћи полѣ законодавства, судейске и политичне власти, и у саму су церкву пружали свою руку; — заповѣдаюћи, да се матрикуле крештаеми,

умерши, и вѣнчани мађарскимъ єзикомъ воде, и то у православной оной восточной церкви, коя ни онда, кадъ жертве великоме Богу принаша, са своимъ творцомъ другоячіе неразговара се, него само славенски. — Велики догађая пунъ Мартъ 1848. године обрадовао є с' началомъ єднакости и оне народе, надъ коима є с' єдне стране субтилни германизмусъ, а с' друге стране пресанъ мађаризмусъ почео біо господарствовати. — Добри Фердинандъ изрече слово єднакости, и мила ова угнѣтованима до сада народностима речь као добро семе, у добру њиву бачено, прими се, прониче, процвѣта. —

Могли су до душе іошть єдно кратко време ти фанатизирати Мађари Сербљ у призрѣнію єднакости єзика за носъ вући, да іи Богъ преблаги одма у почетку ніе страшно збуніо. — Незадовольни са силнима онима користима, кое є само њима уставъ дао; у мамурлуку господства свога хотѣли су Унгарію одъ Аустріиске имперіе сасвимъ, и конечно одцѣпити. — То граничари нектедоше допустити, кое є после и други

народъ у предпріятіяма своима подпомагао. — Али ближе к' вопросу. —

Карловачки соборъ одъ 1. Мая 1848. године, искао є у Войводовину Крашовски, Темешки, Торонталски, Бачки, Бараньски, и Срѣмски комитатъ с' граничицама заєдно. — Ясамъ сасвимъ тога истогъ мѣнія, само с' гдикоимъ іошть додаткомъ, и малимъ примѣчаніяма.

По реду ћу узети и у смислу принадлежателства претрести све ове комитате. — А будући да одъ Баната починѣмъ, нека ми незамѣри благонаклонѣни читатель, ако се Баната, кои єдну знатну часть Войводства у єдномъ тѣлу сочинява, одъ старіи времена опоменемъ. — .

Темишварски Банатъ, као што данасъ стои, єсть єдна по већа часть некадашнѣ даціе, кою, кадъ су Римляни себи покорили, називаше Dacia riparia, или Dacia ripensis, из' тога узрока, што є границу ове землѣ одъ запада Тиса, а одъ юга Дунавъ чиніо. — Дакле нетреба ову землю збунити с' Ердељомъ, кои се звао Dacia mediteranea нити с' Молдавомъ, и Влашкомъ, коя се звала Da-

сіа Transalpina. — Стари историографи, и географи, кадъ о народу говоре, кои є овоме предѣлу име дао, свѣдоче, да су то били Гети, изъ Азіе дошавши; овако Плиніусъ, овако Штрабо, и Птоломей пише. — Єданъ пакъ новіи времена списатель потверђуе, да су то Сармати или Славяни били (Pastorius de origine Sarmat. pag. 54). — Како годъ, Римляни су имали посла, докъ су тай народъ покорили. — Войвода ньіовъ Дорпора тако є туко римске легіе, да су ови принуждени били миръ учинити, и ньима данакъ опредѣлити, само да се између граница свои зад'ржаваю. — Траяну се поклони гордость суровогъ народа овогъ, кои є 101, и 103 године ньи побѣдіо; и за обдержати союзъ с' другимъ римскимъ провинціяма, дао є преко Аполодора Дамасена сазидати преко Дунава великолѣпни онай мостъ, коегъ се развалине іошть и данашньи данъ виде; подъ именемъ pons trajanus. — Римляни су у садашнѣмъ нашемъ Банату лепе градове и варошице дигли, као што є Морисенумъ на Моришу, Берсовія на Б'рзави води, Черна на Черни,

коя є одъ топлица Мехадиски знатна вода; — и Тибишкусъ, кои є градъ на ономе мѣсту лежао, гди Моришъ у Тису утиче. — Ови се мѣста опоминѣ Птоломей, а на Пайтингеровимъ таблицама (Peitingeriſchen Tafeln) назива се ово последнѣ мѣсто Тивискусъ. —

Али продуженѣ старе ове повѣсти на страну оставляюћи, да сматрамо Банатъ одъ оногъ доба, одъ како є овай одъ Турака отетъ. — Знамо, да є Турчинъ 1552 године господаромъ Баната постао; ал' смо и то добро упамтили, да су се Турци 13. Октобера 1716 године у Темишвару предали, обколѣни силномъ Еугенія Савойскогъ принца војскомъ; и тако само после 164 година христіянству натрагъ повраћенъ. — При чишћеню Баната одъ Турака, да су понайвише Сербльи дѣйствовали, између прочегъ, дѣло Гризелина у Віенни 1779 године издато свѣдочи. — Овако говори на страни 107. „Unterdeß der Baron „Bolland, mit einem ſtarken Korps Raizen an„dere 3000, zerſtreute die ſich in die Diſtricte von „Lugos und Karanſebes durch die umzugänglichen, „und gefährlichen Gebirge, welche dieſes Land von

„der Valachei ſcheiden, einen Weg gefunden hat=
„ten. — Одъ оногъ часа п'рви є запо-
вѣдникъ Темишвара біо Францъ Мерци,
кои є Банатъ одма у 12 окружія подѣ-
ліо, и то изъ узрока, єрбо є онда и єдна
часть Сербіе Банату принадлежала. —
Окружія су била ова: Темишваръ,
Бечкерекъ, Чанадъ или С. Миклошъ,
Чаково, Лугошъ, Вершацъ, Липа,
Фачетъ, Карансебешъ, Оршова,
или Мехадія, Панчево, Нова-Палан-
ка. У Сербіи Семендрія, Колумбацъ
и Неготинъ. —

Одъ велике є политичне важности
за Банатъ година 1751. — Баронъ Кемпфъ
(Kämpf) дао є извѣстіе М. Терезіи кра-
льици о економическомъ, и политиче-
скомъ станю Баната. — У слѣдству овогъ
променула є она прећашню систему осо-
бито кадъ є и велики Мађара упливъ то за
добро налазіо. — Она милитарску власть
преобрати у коморску тако, да є одъ сил-
ни они Банатски милитарски диштрикта
само гдикои подъ милитаріомъ остао; —
као што є Панчевачки, Ново — Паланач-
ки, Мехадиски и Карансебеша єдна часть;
— после тога нѣколико села око Беч-

керека, и нѣколико окол' Кикинде. — Све оно друго пало є подъ камеру. — Перви є администраторъ біо Графъ Перлазъ 1752. године и онъ насели село сада одъ толико велике политичне знаменитости Перлезъ. — Темишваръ се с' єдне стране дизао у форми стратегіе; а Банатъ се с' друге стране с' новимъ населеніяма китіо. —

Осимъ староседіоца Сербаля, долазили су и други рульомъ у Банатъ, перво што су желили к'рвльомъ задобивена браће свое преимуштества уживати; а друго што су онде за себе лепшу будућность увидили. — Овако говори Гризелини на листу 124. „So kamen jetzt durch „die kaiserliche Privilegien und die Ansichten ei„ner glücklicheren Zukunft angereitzt eine beträcht„liche Anzahl Raizen sowohl aus der Provinz „selbst; als aus Servien, um sich in den großen „Strich Landes längst der Theiß hinanzusetzen." Далѣ овако говори тай исти Баната описатель: „Bei alle diesen Arbeiten, versäumte „man nicht neue Dörfer anzulegen, die sich mit „Raizen und Walachen bevölkerten." — Али као годъ што су с' єдне стране Сербльи Банатъ напунявали, тако исто и одъ

стране правителства сви су се труди употребили, да се овамо и нѣмецки елементъ у већимъ массама пренесе. — Кнолъ доведе 1764. године Нѣмце у С. Петеръ, Брукенау, Фрайдорфъ и Рекашъ — 1765 у Мерцидорфъ Таліянце. Администраціе коморске совѣтникъ Хилдебрандъ изъ темеля сазида 1765 Сакелхазъ — 1767 Хацфелдъ за фамиліе, кое су овамо изъ Лотарингіе биле позвате. — Велика Еча и Чатадъ тако се исто роди. — Сви су ови Нѣмци на готовъ посао дошли, и одъ државе яко подпоможени. — Овако говори Гризелини: „Sie waren befeliget Dörfer, und Wohnungen für die neuen Ankömmlinge zu errichten. „— Jeder Familie wurde Haus, und Feld angewiesen. — Man versah sie mit den nöthigen „Zugvieh — Fütterung, und Getreide auf ein Jahr, „nebst den nöthigen Acker, und Wirtschafts Geräthe; — oder man gab ihnen auch baares Geld „zu diesen Ausgaben. Лагко се могао на овай начинъ паоръ Нѣмацъ подићи. —

У сербскомъ интересу и то стои знати, да е по отетомъ одъ Турака Темишвару командантъ генералъ Мерци (коегъ име носи и данасъ Мерцидорфъ)

у Бечкерекъ населіо Шпаньолце изъ Бискаіе. Ови су Бечкереку име дали нова Барцеллона (Neu=Barcellona) ал' су ови пришелци на скоро изгинули, єрбо имъ клима предѣла ніе била на здравлѣ, — и тако Бечкерекъ опетъ зад'ржа старо свое име. Овако говори много пута поменути аукторъ: „Welche Benennung er „jedoch wieder verlor, da dieſe Fremdlinge, die „mit den ſchädlichen Dienſten der nahen Morä„ſte angeſchwängerte Luft weniger, als die ein„gebornen Raizen ertragen konnten, — und faſt „alle umkamen.

Тко є дакле предречена с' достойнимъ вниманіемъ пратіо, могао є примѣтити, да у Банату и по исторіи и по дипломаціи сербски елементъ мора царствовати. — Изъ исторіе Баната знамо, да є Липу узео Пиколомини, у союзу са Штаренбергомъ, а да се онога војска изъ Сербаля состояла, то свѣдочи горе и самъ императоръ Леополдъ велики, кои за тему уговора свои са Сербљима узима услуге оне сербске, кое су ови генералу Пиколомини чинили. — Друго пакъ ма кои листь старогъ банатскогъ дневника прев'рнешъ, редко

ћешъ наћи, да о Сербльину спомена нема — на примѣръ: „Auf die Nachricht ſchickte „Eugen den General Pálfy mit 16hundert Pfer„den ihn (Турчина) zu recognoſciren. — Die„ſes Korps beſtand aus Raitzen ꝛc. ꝛc. — Али да іошть изближе мало протресемо све банатске юрисдикціе поособъ.

К р а ш о.

По началу изречене єднакости у мало неко двоуміе доводиме Крашовачки комитатъ, єрбо не би радъ біо, браћу нашу Влахе у ону яму неправде бацити, изъ кое се ми сада ослобођавамо. — Чувствованѣ ни єдноме народу нећу да одрекнемъ. — Као годъ што би Сербльина серце болело, као што га є и болело, да онде, гди є онъ у вишеству, маньина надъ ньиме господари, тако исто осећанѣ мора и Влахъ имати, особито у Крашови, гди изузимаюћи Серблѣ землѣдержце, народъ є с' малимъ изятіемъ влашки. — Ништоманѣ, будући да поредъ изреченя єднакости у поставленію Войводства тражи се неко и историческо право, браћа Власи допусти ћеду нама, да ми башъ по овоме истори-

ческоме праву неможемо, и несмемо Крашову изъ круга Войводства испустити, а сотимъ манѣ одъ тѣла Баната одцѣпити. — Да сада у ново воспоминаніе и недоводимъ сва она, коя самъ разштеркано о Банату садъ овде, садъ онде навео, и на доказателства историческа положіо. — Леополдъ велики краль, као нови установитель д'ржава унгарски, са самимъ Сербльима правіо є уговоръ, и трактате, коихъ сумма садержава се у привилегіяма сербскомъ народу дарованимъ. — Онъ вели, као што самъ горе навео у дипломи одъ 1. Септембра 1692. године: Вукъ Бранковиѣ одъ Подгорице наслѣдствени Херцеговине, Срѣма, и Іоанопола (у коимъ се Влашка, и Бачка налази) господаръ „Vir Volfgangus „Brankovits de Podgoricza, haereditarius „Herczegovinae, Syrmiae, et Joanopolis „(in qua nimirum Vlaska et Bacska con„tinentur) terrarum olim dominus." — Ясно извире одавде, да є Влашка подъ коимъ именемъ, я Банатъ разумѣвамъ, у сербску Деспотовину или болѣ Войводство принадлежала. — Ако дакле Сербльи стари ньіовъ Іоанополъ, садашньи Арадъ

(буди изъ какви политически узрока) при обштомъ овомъ деобомъ Власима уступе, лепу ћеду они за Крашову накнаду добити. — Кукавни Сербльи, и они мораю по гдикои округъ свой Маћаромъ оставити, макаръ да су ти окрузи управо сербски. — За утѣшеніе Влаха єданъ ћу само примѣръ навести. — Кадъ су противъ благогъ оца нашегъ Арсеніе патріярха, римски епископи и архіепископи тужбу подигли, како да се усуђуе онъ свое діецезе надгледати; овако говори 1694. године месеца Юлія ондашньи кардиналъ и примасъ Леополдъ Колонићь: „Recepit quidem Augustissimus „Imperator et Rex, pro innata sua benig- „nitate in suam protectionem graeci ritus „et nationis Rascianos, qui olim per Grae- „ciam, Bulgariam, Rasciam, Herczegovi- „nam, Dalmatiam, Podgoriam, Jenopo- „liam sparsi, nunc Sacrae Majestatis ar- „mis, e faucibus barbarorum erepti, per „Episcopum Jenopolitanum clementissi- „mam ejus gratiam implorarunt, quibus „locum mansionis in insula S. Andreae ad „Budam assignavit" etc. etc. *Сербски знаци:* „Приміо є аугустѣйши императоръ

и краль по природѣеной себи милости у заштиту свою Серблѣ греческогъ вѣроисповѣданія, кое иногда по Греціи, Бугарской, Расціи, Херцеговини, Далмаціи, Подгоріи, Ienoполіи, (Араду) разсеяни, сада святѣйшегъ величества оружіемъ изъ уста варвара изт'ргнути, средствіемъ епископа Ienoполитанскогъ велику су нѣгову милость добили, коима є мѣсто пребиваня на острову светогъ Андріе кодъ Будима опредѣліо." — —

Далѣ говори тай исти: „Magna ita„que arrogantia dicti Arsenii est juris„dictionem extra insulam S. Andreae, et „visitationem super omnes graeci ritus „Christianos sibi arrogantis" etc. *Сербски:* Велика є дакле продерзльивость реченогъ Арсенія, да онъ свою юрисдикцію и изванъ острова с. Андріе, као и церквахъ посвештеніе себи отима. — Тко невиди изъ овога, да є острово с. Андріе близу Будима башъ сербска земля, кое и заклети Серба непріятельи ево припознаю, пакъ опетъ морамо ову землю уступити. — Ньи пакъ Богъ нека умудри, како ћеду безъ г'рдне свое штете у свое полетити ято. —

Темешъ.

И са самомъ Темишварскомъ вармеђомъ има неволѣ. У сѣверно-восточной части има млого Влаха, и нѣмецки колонія. О предмѣту ови нѣмецки нови колонія обширніе ћу на папиръ ставити мисли мое, и то подъ рубрикомъ Бачке; засадъ пакъ велимъ, да цѣла Темишварска вармеђа сасвимъ припада сербской Войводовини, и по исторіи, и по ползи свеобште монархіе. — За моћи предмѣтъ овай с' истиномъ исторіе осветлати, морамъ се вратити на найдубльи источникъ прагматически доказателства. —

По Карлу, Андріи Беліусу у старо време било є две классе д'ржавни барона; они, кои су одма до персоне краля стояли, нѣму посредствено на услуги бивали; — и они, кои су на граници кралѣвства, као намѣстници краля, кралѣвскомъ власт'ћу обронѣни, служили. — У число п'рви принадлежи палатинъ, юдексъ куріе, и прочи већи краля чиновници; — у число пакъ други принадлежао є банъ Хорватске — войвода

Ердељски — банъ одъ Северина и Мачве, као и графъ Пожунски. — После несрећне битке подъ Варномъ највећа часть Сербіе паде у руке турске; и зато су се границе Угаріе натрагъ до самогъ Темишвара, и оближньи комитата повукле; кое су се сотимъ снажніе бранити морале, у колико су Турци чешће преко границе продирали, и землю узнемиривали. — Юначку дакле мишицу потребали су предѣли они, одъ коихъ є бѣдоносна опасность цѣломъ отечеству претила. — Изборъ паде на Павла Бранковића кнеза (кога Мађари Kenizsi Pál зову). — В'рлогъ овогъ Сербльина наименова краль Матія капетаномъ дольне Угаріе и баномъ Северинскимъ 1478. године. — О нѣму Иштванфи у исторіи Угаріе кньиги III. говори: „Vir certe memorabilis, reique publicae peritissimus, qui per omnem aetatem summa felicitate arma tractavit, — Temesvario, ac caeteris Pannoniae inferioris limitibus per viginti quinque annos cum imperio praefuerit." — *Сербски значи:* „Мужъ заиста паметодостоянъ, и у грађанскимъ дѣл'ма най-

мудріи, кои є у свако доба в'рло срећно с' оружіемъ поступао. — У Темишвару є и у другимъ дольне Паноніе предѣлима двадесетъ и петъ година с' пуномъ кралѣвскомъ властћу господарстовао. — Єли то право Војводство? — Єли то пуна сербска у Банату влада? — Онъ є истомъ приликомъ и в'рховнимъ жупаномъ Бихарске, Арадске, Бачке, Бодрогске, Торонталске, и Крашовске вармеђе поставлѣнъ. — И данашньи се данъ налазе рачуни одъ године 1494 — 1495. по коимъ Владиславу II. кралю дае се кралѣвски цензусъ. — Изъ ови рачуна изостављне су сада речене вармеђе, єрбо су приходи ови комитата за Темешкогъ графа опредѣлени, и издавани били. — Достоинство графа Темешкогъ све є траяло до 1552. године. — У ово доба узме Турчинъ Темишваръ, и тако престане и ово званіе. — Да є Темишваръ понайвише мишицомъ Сербаля натрагъ добивенъ, за то ємствуе юначество они сербски Шпартанаца, кои по обали Тисе и Мориша као милитарци седећи, Аустріу су одъ нападенія и странни и внутрени непріятеля бранили. —

Аристокрація Унгаріе, коя є у нѣкой тобожъ зависимости с' прам' себе желила Аустрію због свои велики преимуштества д'ржати, увидѣвши, да су Сербльи и Заполю кодъ горньи Карловаца побѣдили, да су Турке изъ домовине протерали, да су покушенія Ракоцина, и други овоме способни ребелла осуетили, као таки били су Мађаромъ т'рнъ у оку; — и зато су изъ петньи жила навальивали, да се Потиска, и Моришка милиція покоси. — Марія Терезія противъ користи свое династіе то и учини, кое су планъ попови римски оберучке с' ньіовомъ нештастльивомъ уніомъ подпомагали. — Потиска и Моришка милиція покоси се, и наново гонѣни Сербльи потражише себи ново у великой Россіи отечество. —

Као што самъ горе навео, права є истина, да сѣверно-восточна часть Темешкогъ комитата млого брои Влаха, и Нѣмаца, али напротивъ тога опетъ и по изреченомъ началу єднакости неможе Темишварско окружіе одъ Войводства сербскогъ одпасти. — Єрбо юго-западну страну готово сами Сербльи оби-

таваю. — Погледаймо и самъ градъ Темишваръ, погледаймо Вершацъ и нѣгове околности — погледаймо Панчево с' нѣмецко - илирскомъ регементомъ и с' белоцеркванскимъ ново-заведенимъ баталіономъ, па ћемо се и пакъ увѣрити, да Темишварско окружіе с' тамо принадлежаюћимъ милитарскимъ областима принадлежи сербскомъ Войводству. — Полза пакъ свеобште монархіе изъ тогъ узрока мора зактевати, да се племену овомъ што веће окружіе даруе, єрбо примѣрна нѣгова к' царствующой династіи вѣрностъ ни с' єднимъ другимъ народомъ неда се сравнити. — Само би єданъ случай волео знати, кадъ є светла круна у опасности била, да к' спасенію нѣномъ ніе перви Сербљинъ с' храбромъ своіомъ десницомъ притерчао. — Докле дворъ себи привержене буде имао Сербљ, нека се небои, да ће и єдно з'рно бисера изъ царске діядеме фалити моћи. —

Торонталъ.

Да Торонталска вармеђа превосходно у Войводовини мѣсто заузима, о томе

се нетреба ни часъ ни полъ сумняти. — Торонталъ широмъ накићенъ с' чистимъ сербскимъ сел'ма тако, да ако башъ и самъ свеобшти шематизмусъ 1843 године узмемо предасе, кои є роду нашемъ не башъ сасвимъ наклонѣни клиръ римски редигирао, опетъ за нашъ єзикъ, за нашу народность говори резултатъ. — По овоме у Торонталу има Сербаля 108,530 душа; — други пакъ граѣана само 50,000. — У овой цифри налазе се и Торонталски Хорвати, кое пописъ чинећи клиръ римски изъ призрѣнія вѣре одъ к'рви ньове Сербаля одцѣпи. — Ништаманѣ по политичномъ національности рачуну, и ови на сваки начинъ у гомилу Сербаля иду, као годъ што вѣре ради, у Хорватской живеће многочисленe Сербе нитко одъ Хорватске нецѣпа, нити іи оданде као у Войводовину принадлежеће цѣпати може. — Гди є о самой народности речь, ту се вѣра у разсужденіе узимати неможе; ако нежелимо іошть єдногъ много страшніегъ рата клетву и пропасть на и онако већь горко усколебану Европу бацити. — Торонталъ препоручуе особито у Войвод-

ство сербско красни онай Велико-Кикинђански диштриктъ, кои изъ иногдашньи десетъ милитарски села состои се. — У цѣломъ овоме окружію залудъ ћешъ тражити другогъ окромъ сербскогъ племена; — кое дипломатически єданъ актъ потв'рждава, будући да она привилегія, коя є диштрикту овомъ Марія Терезія 1774 године даровала, на саме Сербљ гласи. — Опетъ прагматически єданъ документъ за Сербство у Торонталу, с' каквимъ се ни Хацфелдъ, ни Готлобъ, ни Мађар-Ітебе поносити неможе, — макаръ да онде богати Нѣмци а ючеръ населѣни, и овде конштитуціонални и само владаюћи Мађари седе. — Єдно молимъ, да се Торонталска мађарско — єрменска аристокрація толико неустеже одъ Войводства, кадъ поне то зна, да є Торонталъ топ'рвъ овогъ столѣтія ступіо у редъ мађарски вармеђа. —

Бачка.

На найдублѣмъ Унгаріе югу простире се дивна єдна равница, на коіой бѣли кринъ с' питомомъ ружицомъ, нѣжни цвѣтъ любичице са храму божіемъ

посвећенимъ босилькомъ безъ присаде расте. — Обалу валовито ладногъ истра д'рво яворово одъ Бае пакъ близу до ст'рмогъ Сланкамена, са зеленимъ кити гранчицама. — На брегу древне Тисе, сербске Тисе, волнуе се океанъ на ногу іошть стоєће пшенице. — Одъ запада к' востоку пресекао є башъ по средини утробе ту исту дивну поляну, с' великимъ трудомъ ископанъ каналъ Француа, и на огледалу тихе воде нѣгове огледале су се досадъ две поносне куле храма милогъ нашегъ, ах! као што чуемъ, бившегъ єдаредъ Сербобрана. — Ту землю зову Бачкомъ. — Исторію цѣле ове землѣ, а наипаче милогъ Сербству Сербобрана, кои ме є као младенца у нѣдрама нѣговао, као момчића на путъ настаљо, а као совершеногъ мужа себи многократъ полезногъ, г'рліо, и благосиљо; — ови предѣла исторію велимъ требало би да с' художествомъ найлѣпшимъ предъ свѣтъ изнесемъ; али печални новѣйши догађая гласови жалостнимъ чувствованіемъ обвіяю с'рце мое, и я се ево вечь усилявамъ, да могу о имену Бачка и ово нѣколико речи, и

то кратки речи безъ буице суза написати. —

Кадъ се турска влада после силни добри на оріенту, а после и у самой Сербіи успѣха све ближе и ближе на сѣверу лежећемъ Будиму, и самой гордой Віенни почела разпростирати, изъ свію южне Унгаріе земаля, а особито изъ Бачке бѣгали су изпредъ гнѣва турскогъ ондашньи жительи у горню Унгарію и у карпатске горе тако, да су они предѣли опустошени изъ сами се пустиня состояли. Побѣдительи Османа Сербльи освоише землю, и подигоше нова села и градове. — На обали Дунава и Тисе све є кипіо ратоборацъ Сербльинъ — сва є Бачка у ономе станю била, у коемъ є сада граница милитарска; — нит' є ту окромъ милитара било други люди. — Сомборъ, Субботица, Бая, Нови-Садъ, Паланка, Обровацъ, Деспотъ С. Іванъ, Пригревица С. Іванъ, Монастиръ (Моношторъ) Бокшаново (сада Стапаръ) Бачъ, Товаришово и тако далѣ, све су то била мѣста обкопана, коя у старимъ публичнимъ актама називаю се fossatum militare Zombor,

Obrovácz, Бая, Паланка и тако далѣ. — Найдрагоцѣніи каменъ круне Сербства Бачкогъ, била є Потиска милиція, сада тако названи потиски диштриктъ, а неисплаћени бисеръ те исте круне Сербства біо є, пакъ и сада єсте изъ пуни 16 квадратни миля состоећи се Шайкашки баталіонъ. — Све є то у старо време сербско било, и све изключително с' ньіовомъ десницомъ бранѣно, заштиштавано. — Нарочито Потиски Бечейски диштриктъ, управо є сербски, и то изключително сербско притяжаніе. — Велику светлость баца на овай предмѣтъ декретъ дворске маћарске камере 1751. године 11. Марта свакомъ Сербльину граничарскомъ официру у Потисію онда бившемъ издатъ, кои за вѣчити споменъ овде одъ речи до речи ставлямъ, плаћаюћи томъ приликомъ дугъ правой истини. — „Nos Praeses „et Reliqui Sacratissimae Caesareo-Re„giae Mattis Regiae Camerae Hungarico „Aulicae Consiliarii, damus pro memo„ria, significantes, quibus expedit uni„versis: Quod altefata Sacratissima Cae„sareo-Regia Majestate ad exigentiam

„articuli decimi octavi, anni millesi-
„mi, septingentesimi, quadragesimi pri-
„mi locorum antehac militarium, tam Ty-
„biscanorum, quam Marusianorum redu-
„ctionem, et reincorporationem benig-
„no resolvente, siquidem ipsis locorum
„horum officialibus antiquis jam, et vel
„ab anno millesimo, septingentesimo,
„quadragesimo servientibus, considera-
„tione meritorum eorundem, motu pro-
„prio, et ex gratia speciali, praeter ac
„ultra nobilitationem illorum qui nobiles
„non essent, Armaliumque litterarum, pro
„talibus qui statum Provincialem assum-
„merent gratis fiendam expeditionem,
„fundos exemptos cum appertinentiis erga
„cujusvis Characterem classificatis excin-
„dendos absque tamen beneficiis educili,
„et macelli, admissa usque ad certam
„summam erga Characteres eorundem pa-
„riter approportionatam aedificandi facul-
„tate, titulo Inscriptitio, per decennium
„cum omni libertate et Immunitate pos-
„sidendos, ac ex post non alias, quam de-
„posito aedificiorum pretio, redimendos,
„in recognitionen Servitiorum eorundem
„benignissime resolvere, expeditionem

„talismodi Inscriptionalium pro iis qui „statum Provincialem amplexi, et per ar- „ticularem Commissionem in negotio „reincorporationis, hujus procedentem, „altefatae Suae Matti Sacratissimae re- „praesentati sunt, mediante benigno Re- „scripto suo sub 24. praeteriti mensis Fe- „bruarii, anno currente millesimo, sep- „tingentessimo, quinquagesimo primo, „emanato, Regiae huic Camerae Hungari- „co Aulicae demandare dignata fuisset; „ideo ad exigentiam praescitae benignae „resolutionis Regiae Domino Leutinantio „(име и презиме) qua statum Provincia- „lem, jam amplectenti, talismodi fundus „in Possessione Sz. Tamas Cottui Bacsi- „ensi jam ingremiata existens, pro exi- „gentia ejusdem necessitatis excindendus, „cum terris arabilibus erga singulam cal- „caturam quadraginta metretarum Poso- „niensium, pratis item quadraginta fal- „catorum capacibus, per Eundem et suc- „cessores ejusdem Utriusque sexus uni- „versos praemisso Inscriptionis jure, ac „titulo a die I^ma affuturi mensis Aprilis „a. c. per decennium possidendus assigna- „tur; pascuum etiam pro pecoribus ejus-

„dem allodialibus, in eodem territorio „cum pecoribus incolarum commune; ac „praeterea facultas aedificiandi in eodem „fundo usque ad summam quingentorum „florenor. eidem conceditur ita quidem ut „evoluto etiam decennio (si interea cum „Incolis locorum et Officialibus Domina- „libus se bene comportaverit, et juribus „Dominii non praejudicaverit) non secus „quam erga depositionem aedificiorum „pretii athunc aestimatione mediante eru- „endi, ultra summam tamen superius „declaratam, haud extendendi, fundus „idem, ab eodem Successoribusque ejus- „dem redimi valeat. Harum Nostrarum vi- „gore, et Testimonio Litterarum median- „te. Datum in Lra ac Rea Citte Posoni- „ensi Die Undecima Martii Anno Millesi- „mo, septingentesimo Quinquagesimo Pri- „mo. Ex Consilio Regiae Camerae A. A. „Die et Anno ut supra. Stephanus Kru- „spér m. p. Comes A. Grasalkovits m. p. „Comes Joannes Ördödy m. p. (L. S.)" —

Сербски знаци: „Ми предсѣдатель и други ньовогъ цесаро-кралѣвскогъ величества кодъ придворне мађарске камере совѣтници, даемо на знанѣ сва-

комъ, коме принадлежи, да ньіово цесаро-кралѣвско величество по смислу чланка 18. год. 1741. покосъ како Потиске, тако исто и Моришке милиціе, опредѣливши, будући да є заповѣдити произволило, да ова мѣста официр'ма старима, или онима, кои одъ године 1740. служе, за заслуге ньіове изъ собственогъ побужденія и милости осимъ племићства они, кои и донде племићи нису били, и за кое у редъ цивила ступаюће, имаю се армалесъ бадава издати — и по карактеру свакога слободни грунтови с' принадлежаюћима изсећи; обаче безъ права месарнице и міяне с' дозволенѣмъ зиданя на снагу сумме по свакога карактеру размѣрне; и ньима на ужитакъ за десетъ година поредъ сваке слободе, и преимуштества предати — кои се потомъ натрагъ безъ исплате стая узети немогу. — Наложило є потомъ, да се овака дарователна писма, онима, кои у редъ цивила ступаю, и преко одбора, ову реинкорпорацію св'ршуюћегъ, ньіовомъ величеству поднешени єсу, слѣдствомъ милостивогъ свога решкрипта одъ 24. Фебруара 1751

изданогъ, преко ове маћарске дворске камере издаду; зато, по овой милостивой резолуціи кралѣвской господину Н.Н. грунтъ у селу С. Ѳомашу, Бачкомъ комитату суштемъ за нѣгове потребе, треба да се изсече, с' орањомъ земльомъ по свакой калкатури одъ 40. косача — кое ће онъ и нѣгови наслѣдници обадва пола, правомъ ове иншкрипціе одъ 1. Априла ове године за пуни десетъ година притяжавати. — Пашу за марву свою алодіалну имаће слободну и обшту с' другимъ сожительима своима; и може зидати на томе грунту до цѣне петъ стотина форинти — тако обаче да после десетъ година (ако с' прочима жителима и спахинскимь чиновницима у добромъ споразумѣнію буде) тай грунтъ по исплати новаца на зиданѣ преобраћени, (кои већу сумму одъ 500 ф. чинити несмеду), тай се грунтъ одъ нѣга и нѣгови наслѣдника натрагъ повратити, може, силою овогъ писма, и атестата нашегъ. — Дано у слободномъ и кр. граду Пожуну 11. Марта 1751. године изъ совѣта кралѣвске, придворне камере. — Стефанъ Крушпиръ с. р. Графъ А.

Гражалковићъ с. р. Графъ Іованъ Ердеди с. р.

Ова є милость одъ прилике на Сербљ Потиске, или болѣ речећи на ньіове старѣшине изливена поне у оно доба, кадъ се нова Сента, нови Молъ, и Петровосело у Россіи зидало. — Увидѣвши доцніе истину добра М. Терезія, и силну неправду, подъ коіомъ су по гадной правителства, и мађарске аристокраціе максими сироти Сербльи стеняли, бившимъ ньіовимъ официр'ма ове на десетъ година дароване грунтове, поклони вѣковѣчито, као што овай собственомъ рукомъ подписанъ документъ свѣдочи, кои зато на сербски непрев'рћемъ, будући да му є содержаніе овоме прећашнѣмъ с' в'рло малимъ изятіемъ сасвимъ сходно: „Nos „Maria Theresia Divina favente Cle„mentia Romanorum Imperatrix, Ger„maniae, Hungariae, Bohemiae, Dalma„tiae, Croatiae, Slavoniae Regina, Ar„chi-Dux Austriae, Dux Burgundiae, su„perioris et inferioris Silesiae, Styriae, „Carinthiae, Carnioliae, Marchio Sacri Ro„mani Imperii, Moraviae, Burgoviae, su„perioris et inferioris Lusatiae, Comes

„Habsburgi, Flandriae, Tyrolis et Gori-
„tiae, Lotharingiae, et Barri Dux Magna,
„Dux Hetruriae. memoriae commendamus
„tenore praesentium significantes, qui-
„bus expedit Universis, quod nos erga
„humillimam Nobilium in Districtu nostro
„Camerali Tybiscano Cottui Bacsiensi
„adjacente degentium, antea militiae con-
„finiariae in dicto Districtu constitutae
„superioris ordinis officialium occasione
„autem reincorporationis ejusdem Distric-
„tus vigore articulo 18. anni 1741. peractae
„statum Provincialem amplectentium ob
„idque in remunerationem militarium ser-
„vitiorum per ipsos praestitorum anno
„1751. Nobilitatem haereditarii Regni no-
„stri Hungariae, Partiumque eidem adnexa-
„rum, nec non certorum fundorum ad
„decennium possidendorum inscriptionem
„obtinentium supplicationem anno 1756.
„ea cum obligatione in demisso memoriali
„suo Nobis porrecto expressa, quod non
„tantum contra omnes R. Hungariae ho-
„stes sed ubicunque nobis visum fuerit
„ad benignum mandatum nostrum fide-
„litatem et generositatem suam usque
„ad ultimam sanguinis guttam propriis

„armis, equis et vestibus militaturi de-
„monstrare semper prompti et parati sint
„futuri, factam et anno 1758. reiteratam
„praeattactam Decennalem fundorum in-
„scriptionem, ipsis juxta Litteras Inscrip-
„tionales sub 11. Martii. 1751. per Re-
„giam Cameram Nostram Hungarico Auli-
„cam expeditas, singuloque eorum datas, sub
„25. Men. Octobris anni 1758. ad haeredes
„quoque et posteritates ipsorum sexus
„masculini universos ita extendendam cle-
„menter resolverimus, ut donec dicti hae-
„redes et posteritates ipsorum sexus ma-
„sculini superstites fuerunt, fundos eosdem
„ab omnibus oneribus tam publicis, quam
„dominialibus exemptos titulo Inscriptionis
„irredemptibiliter possidere valeant, defi-
„ciente vero unius vel alterius eorum sexu
„masculino ab eorum sexus feminei de-
„scendentibus ad Dominium Camerale juxta
„praedeclaratarum Inscriptionalium sub
„11. Martii 1751. emanatarum tenorem,
„cum depositione videlicet pretii aedificio-
„rum aestimatione mediante eruendi ul-
„tra tamen summam in litteris Inscriptio-
„nalibus expressam haud extendendi re-
„dimi debeant, ipsi vero supplicantes No-

„biles et eorum sexus masculini haeredes
„et posteritates, secundum factam eatenus
„obligationem quandocunque Nobis, suc-
„cessoribusque Nostris placuerit, pro-
„priis equis, armis et vestibus militaria
„servitia praestare teneantur. Cum igitur
„fidelis Noster egregius (име и презиме)
„militiae olim confiniariae Tybiscanae
„Leutinantius statum Provincialem am-
„plectens anno 1751. ejusmodi fundum in
„Possessione Sz. Tamas Comitatui Ba-
„csiensi adjacente excisum cum terris ara-
„bilibus erga singulam calcaturam qua-
„draginta metretarum Posoniensium, pra-
„tis item quadraginta falcatorum capaci-
„bus, pascuo dein pro pecoribus ipsius
„allodialibus in territorio dictae Possessio-
„nis cum pecoribus Incolarum communi,
„facultate denique aedificandi, in eodem
„fundo usque ad summam quingentorum
„florenorum admissis, titulo Inscriptionis
„decennalis absque beneficio educilli, et
„macelli possidendum obtinuisset. Ideo
„nos eundem fundum ab omnibus oneri-
„bus tam publicis, quam Domnialibus
„exemptum una cum terris, et pratis be-
„neficioque pascui et facultate aedificandi

„antelato (име и презиме) ejusdemque hae-
„redibus et posteritatibus sexus masculi-
„ni universis in conformitate praeinsertae
„benignae Resolutionis Nostrae, subque
„obligatione militandi in eadem declarata,
„donec superstites fuerint, titulo Inscrip-
„tionis irredemptibiliter absque tamen be-
„neficio educilli et macelli possidendum
„post defectum vero eorum per sexus
„faeminei descendentes erga depositionem
„pretii aedificiorum aestimatione median-
„te eruendi, ultra tamen summam quin-
„gentorum florenorum haud extendendi,
„Fisco Nostro Regio remittendum dederi-
„mus, contulerimus, et inscripserimus,
„prout damus, conferimus et inscribimus.
„Harum Nostrarum vigore et Testimonio
„Litterarum mediante; Datum in Civitate
„nostra Comitatus Tyrolensis Oeniponti die
„decima quinta Juli Anno milesimo sep-
„tingentesimo sexagesimo quinto, Reg-
„norum Nostrorum vigesimo quinto. Ma-
„ria Theresia m. p. (L. S.) Ad Mandatum
„Sacrae Caes. Regiae Mattis pprium P.
„A. L. B. a Prandau Jos. Ign. de Mar-
„borgis m. p.

Ако с' оваки документи, и с' овако

превосходителнимъ заслугама, не само Мађаръ, него ма кои другогъ изванъ православногъ вѣроисповѣданія Славянъ покаже перво староседіоство, а друго притяжаніе свои у Бачкой земаля, онда нека на мене сва неистине срамота падне. — О! сербска є брађо Бачка! и то per excellentiam сербска! — Што су ови доцніе изъ сваке користи провинціялне исключени, и што веле Сербльи у теме ударени, томе є опетъ ненавидна наша Унгаріе аристокрація и лукавство богатогъ западне церкве клира криво. — Четама су долазили изъ горньи земаля Словаци, Мађари, а одъ нѣке части и изъ Туровогъ поля юристе, кои су наравно као племићи само єдни єдинити могли по закону комитатства званія одпраляти. — Сербльинъ садъ већъ не више као войникъ, него као паоръ, морао се ньима до землѣ кланяти, — и будући да су ти господари пришелци поредъ свега тога и сиромаси били, молили су скорѣйши времена ньіово величество, да имъ се као землѣдержцемъ гдикое частице камерски добара дарую — єрбо по закону само такови могу бити вици-

шпани, солгабирови и тако далѣ. — По плану канцеларіе мађарске заиста и то имъ изиђе за рукомъ, и тако роде се у Пачиру, Оморовици, Алмашу, Н. Милитићу силни компосесорати; кои малимъ новцемъ куплѣни, доцніе су г'рдну хасну притяжателѣмъ своимъ приносили. — Префекти камерални кукавногъ сербскогъ диштрикта толико силногъ туђегъ народа повукоше онамо, да су ови после краткогъ времена већь искали, да оне привилегіе, кое су само Сербльима због милитарски ньови заслуга дароване биле, и на ньи се простру, какове су они безъ сваки предпятствія и задобили. — Али ни с' овимъ небіяше задовольни; будући да су после нѣколико година явно зактевали, да пола чиновника диштриктуални буду новонаселѣни Мађари; а друга пола старо-сеђіоци Сербльи, и тако се 1800 године издадоше по трећи путъ окружію овоме привилегіе, или больма речећи, сербска преимуштества простреше се и на Мађаре, кои су се при отиманю ови земаля по гудурама Карпата и по песковитимъ пустиняма крили. — Разпростра-

неніе ово сербски права утаньило є знатно сербску владу. — Горко би се заплакао сваки Сербљинъ, да овде живомъ боіомъ опишемъ станѣ Бачки Сербаля, кога є садъ громъ мађаризма, сада пакъ стрела царствуюштегъ католицизма тукла; — али позоришта ова, коя би намъ и самимъ спомономъ наново серце цвѣлила, да и овомъ прећутимо приликомъ, и да хитимо ближе к' предузетой цѣли. —

По изгнанію Турака толико є іошть свуда празне остало землѣ, да Сербльи, кои су и онако радіе носили оружіе, него плуга рукунице д'ржали, сву ову землю индустріялно и економически обдѣловати нису могли, а државни разходи све већма и већма растећи, већу су суммy данка одъ землѣ зактевали. — Зато по налогу цара Іосифа II. (кои є нѣмецки елементъ царствуюштимъ хотѣо поставити) на пуста Бачке мѣста населе се изъ Елсаса, Виртемберга, и прочи простране Германіе провинція нѣмецке колоніе, и подигоше сада найлѣпше цвѣтаюћа у Бачкой мѣста. Дакле са сербскомъ мишицомъ очишћену и предобивену землю глађомъ изсушенъ прише-

лацъ Нѣмацъ почео є обдѣлавати, и бурну али са сербскомъ к'рвцомъ орошену траву косити. — Али ніе само то доста било, да є на предуготовану землю као изъ неба спао — већь є поредъ тога царска благайница свакоме поособъ и кућу дала сазидати такову, каквомъ се господаръ землѣ, староседіоцъ Сербљинъ дичити ніе знао, поредъ тога добіо є бадава орудіе, кое землѣдѣлство зактева, и за десетъ година буде одъ плаћаня данка, и ношеня други явни терета рѣшенъ. — Дотле Сербљину не само да она штета накнаћена ніе, кою є поредъ силни ратова путемъ реквизиціе у марви, рани, сену, и другимъ стварма имао; него су му д'ржавни терети и праведни и неправедни на вратъ бачени. — Горе смо навели, да по закону Матіе, и Владислава Сербљинъ десетакъ неплаћа, у овоме праву потв'рђенъ є и по привилегіяма Леополда; зато є онъ и десетакъ издавао, и то не своима прелатима, него римскимъ; свое церкве и школе зидао, клиръ плаћао, изд'ржавао — данакъ солдачки давао, а и самъ воевао; у кассу окружія домаћну плаћао; ал' што

найвећма боле, терете Римокатолика носіо, особито даванѣмъ горереченогъ десетка. — У име овогъ истина архіепископъ Карловачки добива годишнѣ неку мраку, другу часть вуче кое кралѣвски фишкусъ, кое нѣгови репрезентанти, а найвећу часть клиръ римокатолически. Да се народъ сербски у овоме призрѣнію с' владѣніемъ озбильски прорачуни, невѣруемъ, да би коморска у Войводству добра могла нама припадаюћу сумму накнаде испунити. — Оно пакъ, што є у найновѣйша времена народъ нашъ путемъ пореза на мађарски у Пешти театеръ, и на музеумъ давати морао, мислимъ, да ће се при овой деоби нѣму одъ Мађара натрагъ вратити морати. —

Я не таимъ, да ніе Нѣмацъ у землѣдѣлію одъ Сербльина трудолюбивіи — али поредъ нѣгови оволико користи, а сербски оволико терета онъ мора цвѣтати, а Сербльинъ венути, изчезавати. — Пакъ овай одъ ючеръ у готову и приправну кућу дошавши гостъ, да господара наполѣ истера, или поне да съ ньиме наравно дѣли? — то браћо бити несме. — Нѣмацъ надъ терироріумомъ

Војводства никаквогъ нема историческогъ права, и зато нека буде задовољанъ, да ће му Војводство народность, и єзикъ решпектирати. —

Али да испитамо стварь у призрѣнію и саме єднакости. Нѣмаца много више има броіомъ у Бачкой, него Мађара — єрбо чисто мађарски мѣста нема више одъ шестъ, нарочито Јанковацъ, Милкутъ, Мадарашъ, Топола, Хеђешъ, Оморовица; пакъ зато опетъ са Сербльима по єдинствено ни у сравненіе дођи немогу. — По геометрическо — аритметической кньиги Антоніе Бауера, башъ у мѣсту писаной и по екзактората Бачкогъ пренотаціяма, коя самъ као велики иногда међе ове бѣлежникъ много пути у руку имао, Сербаля у Бачкой има до сто петдесетъ хиляда, и то Сербаля само православни. — Ако се овамо причисле іошть и Сербльи римскогъ вѣроисповѣданія, кои овде подъ именемъ Бунѣваца, онде подъ именемъ Шокаца пребиваю, ако се к' томе и оно нѣколико словачки и русски обштества, коя се у Бачкой налазе, у рачунъ узму, као што праведно овамо у смислу єзика и

народности принадлежу, онда се толико поредъ Сербаля висшество показуе, да не само мала шака прави Мађара, него и веће число новонаселѣни Нѣмаца изчезава. — Подкрѣплява ово мѣніе сербско грађанство три слободна кралѣва града, кое се у одсудителной множини у Сомбору, Новом-Саду, и Субботици налази. — А шта да велимъ о Шайкашкомъ баталіону, славномъ сербски витезова предѣлу. — Та да у Бачкой ни єдногъ правогъ Сербльина више нема, окромъ овогъ диштрикта, самомъ нѣму за любовъ морала би се Бачка у сербско Војводство дати. — Чисто сербска села на простору 16 □ миля сочињаваю Аустріе флотилу, коя надъ Тисомъ и Дунавомъ као Нептунъ надъ морама царствуе. —

Већь самъ єдаредъ навео диплому Леополда I. у коіой вели: „Vir Volfgau-„gus Brankovics de Podgoricza Haeredi-„tarius Herczegovinae, Syrmiae, et Joa-„nopolis (in qua nimirum Vlaska, et Bacs-„ka continentur) terrarum olim Dominus.” — То єсть: Вукъ Бранковиѣь одъ Подгорице наслѣдствени господаръ Херце-

говине, Срѣма, и Іоанопола (у коемъ се сирѣчь Влашка и Бачка налази). — Подкрѣплява ове привилегіалне царске речи и онай такођеръ дипломатически документъ, кои є иногда Будимски капитулумъ године 1412 деспоту Георгію издао, кадъ є овай у смотренію добара свои наслѣднике свое регулирао. — Ово-ко починѣ писмо: — „Nos Capitulum Eccle-„siae Budensis, omnibus Christi fidelibus „tenore praesentium significamus, quibus „expedit universis; quod illustris Princeps „Georgius Despotus regni Rasciae, at-„que dominus Albaniae, onera seu quaeli-„bet gravamina universorum fratrum pro-„ximorum, et consanguineorum suorum „et praecipuae contoralis suae Dominae „Elenae, nec non filiorum suorum puta „Stephani, Gregorii et Lazari super se re-„cipiens, et assumens, coram nobis per-„sonaliter constitutus, sponte proposuit, „et confessus exstitit in hunc modum: — „Quod quae consanguineum suum legiti-„mum etc. etc. — Item eo modo possessio-„nes Cheregh (валяда Чуругъ) ac tri-„butum ac vadum in eodem habitum, nec „non Petereve, Sz. Péter, Arculith, Perlek,

„et tributum in eadem exigi solitum, ac „Assonfalva Pezer, nec non tributum ac „vadum in eodem habitum in Bachiensi „———— Comitatibus etc." — *Серб-ски знаци:* као што є горе на страни 18. наведено.

Ово су историческе истине, да іошть прѣђе великогъ Сербаля, подъ Леополдомъ, и после подъ Карломъ VI овамо учинѣногъ преселенія не само надъ Бачкомъ, него и надъ другимъ предѣлима іошть 1412 године господарствовао є сербски деспотъ. — Поредъ толике дакле у Бачкой сербске народности, поредъ толики прагматически доказателства ни у найгоремъ случаю неможе Бачка изъ Войводства сербскогъ изостати. — Ако пакъ (Боже недай!) изостане, и садашньи наши народни дѣла руководительи буду по немарности, или по незнаню толико силне штете виновници, међу народомъ славе и имена, у земльи гроба, а у царству божіемъ, мѣста неимали. — Землю, коя полъ милліона жителя, коя 1,569,009 ютара простора има, напоену и сада, и прећашньи вѣкова увѣкъ са сербскомъ кервцомъ

душману рода и племена упустити, грѣхъ є на небо вопіюћи. —

Б а р а н я.

Што се Баранѣ каса, наравна є ствaрь, да по старомъ историческомъ праву и она принадлежи Войводству сербскомъ. — Редкомъ є публицисти, и историографу непознато, да є сербски деспотъ Стефанъ Щиляновиѣъ са Шиклоша града надъ Бараньомъ господарствовао. — И данашньи данъ види се у Сечую (Szekcsö) сербски епископа древна резиденція, заєдно с' грунтовима, кои овой принадлежаваю; — ясно доказателство, да су се овде Сербльи с' већимъ числомъ кадгодъ налазили, него што ій сада има. — Мохачки, и Кишфалубски протопопіятъ, коихъ обадва и данасъ цвѣтаю, посвѣдочаваю истину ову. — Силни сербски народъ и данашньи данъ иде на поляне Шиклоша, да се поклони светомъ гробу деспоте Стефана Щиляновића. — Кромѣ тога пакъ, сверху свію доказателства стои горе наведено писмо Арсенія Черновића, по коимъ моли онъ Леополда великогъ, да за епи-

скопа Мохачкогъ већь посвећеногъ Ефрема Тетовца, и одъ свое стране благоутробнѣйше потверди. — Ово є оригинални текстъ; — „Quintum denique Jephrem „Tetovacz Mohacziensem, Monasterii ad „S. Michaelem Archangelum Branin nun„cupatum, cum Siklos, Peczui, Sigeth et „Kanizsa, prout et Kapusvár locis eo in„corporatis." — Али поредъ свега овога треба да и спрама браће Хорвата и Славонаца будемо праведни. — Народъ се сербски у Бараньи на мало в'рло число разтопіо, тако да по универсалномъ Унгаріе шематизму одъ 1843. године судећи, єдва брои 20,000 душа. — Славонскохорватски елементъ већма се тамо показуе. — И зато по историческомъ праву Војводству принадлежећу ову провинцію треба Сербльи, да славонско — хорватской влади предаду, не само зато, што начало єднакости то са собомъ доноси (та између сербскогъ и славонско-хорватскогъ національитета валяда данасъ сутра неће бити више никакве разлике); него и правда са собомъ доноси, да на Бараньской страни зеленеће се бусіе славонскогъ града Осћка, с'

овимъ се у єдно тѣло саставе; кое и сама стратегія яснимъ гласомъ зактевати мора. — На овай би начинъ Славонія због Срѣма достойну добила накнаду. —

Срѣмъ.

Између Дунава и б'рзе Саве лежи єданъ землѣ округъ, у кои су и сами класически стари Римляни били залюблѣни. — У округу ове землѣ и по свой прилици у предѣлу садашнѣ Митровице између Саве и Дунава лежао є најславніи градъ старогъ илирикума Срѣмъ (Sirmium) тако назватъ одъ Сирме краля Трибалскогъ (овако Серблѣ гречески списательи називаю) кои га є сазидао, — као и друге све тако є и ова земля, (отечество римски императора, Проба, Аурелія, и Граціяна) свакояке судбине имала. — Прећe се звала Војводство (Ducatus Syrmiensis, Herzogthum Syrmien) и као така самъ свой собственнн, и одъ Славоніе различни има г'рбъ — то єсть єлена с' велики рогови у зеленомъ полю између Дунава и Саве подъ д'рветомъ купресомъ лежећегъ или на ногу стоећегъ, кадъ Славонію три х'рта у зеле-

ной поляни т'рчећа означаваю. — Войводство су ово понайвише держали сербски, и босански кралѣва синови и сродници; у доцнія времена союзи се поредъ Славоніе с' Унгаріомъ, и сада по новіой маћарской системи зове се срѣмска вармеђа. — Петроварадинска регемента знатну часть чини ове землѣ, коя є найстаріе Сербаля седалиште. — Срѣмъ є светиня сербска — Срѣмъ є сіонъ сербски. — Поредъ истра на десной страни на подножію фрушке горе не далеко одъ Петроварадина, као и историческогъ Сланкамена, у висину облака дижу се куле Карловачке соборне ц'ркве. — Овамо є дошао с' Леополдомъ великимъ уговоре правећи Арсенія Черновиħь са 37,000 фамилія Сербски. — Овде є онъ себи постойбину свою забѣлежіо, макаръ да се доцніе у С. Андріи Пештанской, а такоћеръ и Сечую Барањской вармеђи задержавао. — Високе куле, и света трула силни наши у фрушкой гори монастира у воспоминаніе доводе нама блага даянія, они сербски деспота, кои су у оно доба надъ Срѣмомъ господствовали; — одъ кудъ се и зове

Herzogthum Syrmien. — Много самъ вeћь пута навео, да и самъ Леополдъ велики краль у своіой дипломи одъ 1688. године између прочегъ говори: Вукъ Бранковиħь одъ Подгорице наслѣдствени Срѣма господаръ (Volfgangus Brankovits de Podgoricza haereditarius Syrmiae dominus) — Али особито садашнѣ политично станѣ Срѣма неотложно зактева, да онъ превосходително часть Войводства сербскогъ исполнява. — Не само неспокоянъ, него би у пуной мѣри несрећнимъ себе осећао сваки Сербльинъ, кадъ Срѣмъ неби біо средоточіе Войводства сербскогъ; оногъ сирѣчь Войводства, кое є Сербльинъ с' к'рвльомъ с'рца свога сада по други путъ задобіо. —

Вређа ће ово у нѣкомъ призрѣнію право Славоніе и Хорватске, будући да одъ ови кралѣвина єдна часть одпада. — Али утѣха Сербаля, обшти између южни Славяна миръ, а и сама користь државе заповѣда, да Срѣмъ, наипаче Срѣмъ, изъ Войводства сербскогъ неизостане. — Ако ме све на овомъ свѣту невара, чини ми се, да є и самъ Загребачки соборъ 1848. године то исто допустіо,

соизволіо. В' прочемъ пакъ ако є слободно Бачку и Банатъ одъ Унгаріе одцѣпити, невидимъ узрока, зашто то и у призрѣнію Славоніе неби било слободно; особито кадъ исторія и начало изречене єднакости зактева. — Репрезентанти хорватско-славонски интереса у царскомъ министеріуму, као годъ и светли Банъ мислимъ, да у вопросу овоме спрама Сербаля нећеду се противнимъ показати; — а особито витежки Банъ, коегъ заставу хиляду и хиляду Сербаля слѣдую и коегъ су славе храмъ и ови с' юначкомъ мишицомъ на стѣни безсмертности помагали, сазидати. —

По предреченимъ началма дакле сербско Войводство имало би се состояти изъ слѣдующи провинція, то єсть: изъ Баната с' три вармеђе тамо принадлежеће, Торонтала, Темеша, Крашове, с' илирско-влашкимъ и нѣмецко-банатскимъ регементама и с' банатскимъ баталіономъ Беле-Ц'ркве; — изъ Бачко-Бодрогске вармеђе са Шайкашкимъ баталіономъ;— изъ Срѣмске вармеђе с' Петроварадинскомъ регементомъ,

и с' тамо лежећимъ градомъ Варадинскимъ. —

У Бараньи живеће Сербе твоіой братской нѣжности препоручуе Војводство мила Хорватско! надаюћи се, да єдномъ одъ два вѣроисповѣданія племену отровни єзуитизмусъ неће више снажанъ бити оне дѣлати пакости, кое толика столѣтія нису могла побѣдити. — Снага тако убиточногъ фанатизма већь є знатно клонула, нити ће моћи више брата брату с' персію отергнути. —

Тебе пакъ острово С. Андріе старо обиталиште юначки Серба, нужда политически отношенія оставля у туђимъ рукама; примите онде и около живећи Серби опроштай, и с'рдечни полюбацъ єдиноутробни браћа ваши; и будите увѣрени, да ће и донде позоръ нашъ надъ вама бденствовати, докъ се сходно средство ненађе и васъ у вѣнцу нашемъ сплетене видити. — Ако вама правленіе очуомъ — а земля маћіомъ постане, стои нама отворень іошть єданъ путъ, кои ће васъ изъ Лавиринта политичне ове нужде у сигурно пристаниште любве браћа вашихъ довести. —

IV.

ВОЙВОДСТВО

У смотренію внутренѣгъ управленія.

Vis consilii expers, mole ruit sua;
Vim temperatam Di quoque provehunt
In majus; iidem odere vires,
Omne nefas animo moventes. —

Horat.

У старѣйша времена Унгарія између две силне царевине лежећа, нити волнама синѣгъ мора, нити неприступимимъ ланцима планина ніе тако као одъ прилике Англія, Хелветска, или Ц'рна-Гора утверђена била, противъ віора ондашньи времена; — и различити колебаня различни народа; — пакъ опетъ се обдержала и то срећно обдержала, противъ нападенія оріента. — Сама є судбина хотѣла, да Мађарска ни Туркомъ, ни одъ силни мађарски инсургента макаръ коме другомъ падне у талъ, кромѣ свѣтлѣйшегъ дома Хабсбурго-Аустріискогъ. — Династія ова имала є многа припятствія да побѣди; за од'ржати Унгарію одъ найвеће опасности.

— Цвѣтъ нѣмецке, єзгра сербско-хорватске юности жертвована є била, само да се Аустріиско спрама Унгаріе господарство одержи. — Швартнеръ овако у своіой штатистики говори: „Nachdem das „Glück der ſtolzen Barbaren an Wiens Mauern „geſcheitert, und Ofen 1686 wieder in den Hän„den der Chriſten war, wurde auch das übrige „Ungarn (mehr als die Hälfte derſelben) vor je„nen läſtigen Gäſten durch Leopold ſiegreiche „Waffen befreiet, und durch den Carlovitzer (1699) „und Paſſarovizer Frieden 1718. hörten die un„gariſchen Gränzen gegen Oeſterreich auf. — Zu „beiden für die öſterreichiſche Monarchie ſo vor„theilhaften Friedensſchlüßen haben die Altgläu„biger Serben ebenſo, wie auch durch die Ero„berung von Groß-Varadein zur Wiedererhal„tung Siebenbürgens vieles beigetragen."

Сербски знаци: Када срећа гордельивогъ варвара на зидовима Віенне пос'рну, и Будимъ (1686) опетъ у руке христіяна дође; и проче є мађарске часть (више одъ поле) опроштена била побѣдоноснимъ оружіемъ Леополда одъ ти неповольни гостію — и по миру Карловачкомъ (1699) и Пожаревачкомъ (1718) дигнуте су мађарске границе у смотре-

нію Аустріе. — Да се и єданъ, и други миръ на користъ монархіе Аустріиске заключіо, много су старе вѣре Сербльи посредствовали, као годъ што су по узетку великогъ Варада, и самъ Ердель круни наново предобили. —

Надамъ се, да овде нетреба далши коментаръ, шта су Сербльи свуда, и сваг-да били держави Аустріиской. — Заиста то као праву истину примити треба, да плодоносна Славонія, а к' томе іошть єдна велика часть границе милитарске и сада би била велика пустиня, да нису Сербльи у найпре маньимъ четама, а после у силнимъ массама особито 1690. године Унгарію, Славонію, и Хорватску населили. — Одъ овога времена Сербльи сами су одпраляли отношенія своя; и имали су свое собствене магистрате. — Императоръ Леополдъ велики овако говори народу сербскомь: „Volumus-„que ut sub directione et dispositione pro-„prii Magistratus eadem gens Rascienae „perseverare et antiquis privilegiis eidem „a Majestate Nostra benigne concessis, „ejusque consuetudinibus inperturbate frui „valeat." *Сербски:* И оћемо да подъ

управленіемъ и уредбама собственногъ свога магистрата тай исти сербски народъ остане, и стара привилегіална права одъ Нашегъ Величества нѣму даровања ужива, као и обичае свое неувредително задержи. —

И окромъ овога да су Сербльи собствено свое правленіе имали у Унгаріи, ни єдномъ публицисти странно бити неможе; єрбо се зна, да є найпре дворска сербска депутація; а доцніе и сербска канцеларія, сербске предмѣте у Унгаріи рѣшавала; — доцніе се то мађарской канцеларіи предало, што се цивилна каса; а што се милитаріе тиче, военномъ дворскомъ совѣту. — Види чланакъ 10. — 1792. године).

Тко би дакле сада толико продерзльивъ и толико неправеданъ біо, да Сербльмъ собственно свое правленіе неда? Садъ наипаче, кадъ є ньима милостиви монархъ Войводство, а духъ времена єднакость даровао. — Начинъ обаче, како да се ово правленіе сложи, ніе найлагши предмѣта овога вопросъ: — будући да се Сербльи и сада политично на две классе раздѣлюю, на классу ци-

вила и милитара. — Ове две классе люди, докъ іошть овако остаю, немогу єдно правленіе имати. — Само єданъ погледъ треба да у прошаствіе бацимо, пакъ ће насъ ово научити, да предречене две классе люди подъ єднакимъ закономъ бити немогу. — Кадъ су Мађари по смислу 18. чланка 1741. године сербске границе милитарске на Тиси и Моришу, покосити намѣрили, и ове милитарце после мира у Аахну учинѣногъ у редъ други паора понизити хотѣли, населише ови єданъ предѣлъ велике Россіе, кои се новомъ Сербіомъ назвао. —

Само іошть то єдно вообште имамъ примѣтити, да правленіе несме имати типъ, аки би се оно трудило обдержати користь само нѣколико на то позвани породица; — оно мора тежити, да свію користь и ползу дигне, умножи; иначе ако оно тежи само за гдикоегъ грађана, самолюбивимъ цѣлима, б'рзо ће тако господарство наћи одпоръ, и то у масси пренебрегнути грађана. —

Вопросъ внутренѣ организаціе, као годъ и вопросъ права, и дужности Војводе много є одъ веће важности, него

да се само с' єднимъ словомъ и с' єднимъ протоколомъ рѣшити може, као што є на примѣръ сербско владѣніе у Банату правлѣно, онда башъ, кадъ би нуждніе било, очишћену землю обезбѣдити, него се о силнимъ онима бранжама старати, каква ће? — и коя ће коме у талъ доћи? — Я у разчлененѣ оногъ вопроса, каквимъ є сирѣчъ правомъ то исто правленіе сотворено; — или правомъ височайше круне власти? — или правомъ народа и волѣ нѣгове? — овомъ приликомъ неупуштамъ се, но искрено исповѣдити морамъ, да узимаюћи троицу четворицу одъ мое стране између силни ти шефова и совѣтника ни єдногъ изближе непознаемъ; а фала Богу добро познаемъ родъ мой, пакъ зато одъ сваке критике далше и одступамъ; али то немогу да непримѣтимъ, да є то число спрама нашегъ народа велико. — Та за Бога припознаймо, да насъ мало има и да смо сиромаси. — Тко ће те силне чиновнике плаћати? — и одъ куда? — Ако су пакъ то почастна званія, онда благо теби народе!? — Єдне политичне корпораціе внутренѣ

станѣ уредити, ніе то дѣло єдногъ магновенія — айде нека Петаръ буде овай, а Павелъ онай; ту се зактева велики штудіумъ не само предмѣта, него и самогъ персонала, коме ће се власть народа у руке дати. — Зато сваки посединствени прицѣнява мудрость свою, кои себе мисли позванимъ бити на рѣшеніе замершеногъ чвора овогъ. — Ово є дѣло испитъ народнѣ комисіе, и то таке комисіе, у коіой седе люди пуни зрелости, искуства, и практическогъ живота. —

Сербльима є аутономія или независимость свои внутрени дѣла, како су у већимъ массама овамо дошли, обречена, и царскимъ подписомъ завѣштана. — Митрополитъ Карловачки припознатъ є біо за главу народа сербскогъ, не само у ц'рквенимъ, него и у политичнимъ дѣл'ма. — Ова се обаче аутономія б'рзо преокрену у угнѣтованѣ народа сербскогъ. — Одъ стотине други, само ћу єданъ примѣръ навести. — Митрополитъ Павелъ Ненадовичь у време владаня Маріе Терезіе хотећи єданъ домъ у Будиму купити, изключенъ буде одъ пазара. —

Кадъ се ньовомъ величеству због те неправде тужіо, и себе у молебномъ писму главомъ народа назвао, заг'рми одъ придворне мађарске канцеларіе, на придворну сербску депутацію єданъ инсинуатъ одъ 5. Юнія 1753. године, кои при концу овако гласи: „Ob id praeliba„tam I. Deputationem Caes. Regiam his„ce amice requiri, rationibus ex praedu„ctis eundem Archi-Eppum ad consve„tam juris viam, quae illi nulla ratio„ne praepedita est, inviare; ac praeterea „siquidem ex ejus instantia appareat, „quod se caput Nationis Illyricae esse de„claret, hujusmodi vero titulo ipsi uti nec „competat, neque conveniat, imo factum „illius eo indignius esse censeatur, quod „titulum hunc in ipsa plane ad Suam S. C. „R. Majestatem data instantia contra inhi„bitionem erga benignam sumefatae suae „SSimae Majestatis resolutionem ad pro„thocollum Conferentiae ministerialis da„tam sibi arrogare praesumat, eundem „serio superinde, ne videlicet deinceps „ejusmodi sibi incompetentem titulum arro„get corrigere, eadem Iclta Caesareo Regia „Deputatio haud gravatim velit. — E Can-

„cellaria R. H. Aulica — Bernardus Kon-
„tsek.” —

Сербски знаци: И зато поменута цесаро-кралѣвска депутація пріятельски умолява се, изъ предречени узрока истогъ архі-епископа на обични дужегъ процеса путъ, кои се нѣму прекратити неможе, упутити. — Поредъ тога будући да се онъ у своіой иштанціи главомъ народа сербскогъ назива, ова пакъ титула нѣму нити принадлежи, нити пристои, што више ово дѣло нѣгово сотимъ се непристойніимъ налази, у колико онъ усуђуе се ову титулу узимати у самой оной иштанціи, кою є противъ забране на ньіово цесаро-кралѣвско величество у протоколъ конференціе министеріялне дао. — Зато да у будуште неби себи силомъ присвоявао ону титулу, коя нѣму не пристои, треба да га племинита цесаро-кралѣвска депутація поправи. — Дано изъ придворне крал. мађарске канцеларіе. — Бернардъ Кончекъ. —

Макаръ дакле, да су се Сербльи усиловали све државне терете сносити, што више да су и царске легіе, с'юна-

ци границе снажно крѣпили, зато опетъ у уживаню користи и ползе државне, на ньи се свагда заборавило. — Држава є мађарска страшна одъ Сербаля пожертвованія зактевала, безъ да є заслуге хотѣла наградити. — Баталіони сербски помагали су светлѣйше добивати надъ непріятельомъ побѣде, безъ да су плодъ овихъ уживали. — Овай є поступакъ браћо! неприроданъ. — Презиранѣ овако немогаше далѣ Сербльи терпити, особито после изреченогъ начала єднакости, — єрбо єднакость у држави єднака дае права. — Нетреба се дакле ни мало чудити, што Сербльи изъ дубокогъ сна пробуђени, за себе собствену траже внутреню администрацію. — Како обаче ова да се устрои, то заиста изучени, зрели, и искуства пуни мужева труде зактева. — Нећу да се у овой матеріи позовемъ на примѣръ свію славни народа старогъ времена; али одъ части, за подпомоћи понятіе онихъ, кои ће ду се на совѣтованѣ о предмѣту овоме позвати, я налазимъ у старогъ Рима администрацияма, три феле муниципіума. — У п'рву фелу принадлежавали су они градови, и об-

штества, коя су на пуну мѣру уживала римска сва права. — Ваки муниципіумъ имао є право по своимъ законма, обичайма и уредбама живити; и имали су пуну слободу између силни римски закона оне за себе задержати, кои су њима повольни били. — И да могу к' већемъ совершенству свое уредбе довести, дата имъ є своя аутономія. — Ови су обштества грађани, прави грађани били; — имали су гласъ у земальскомъ собору, и право на свако државе достоинство. — У другу фелу муниципіума принадлежале су оне вароши, кое су њіова локална права, законе, уставъ и свою аутономію имали, ал' ни у земальскомъ собору, ни у висшой магистратури Рима мѣста нису имали; само су у легіяма римскимъ с' Римлянима єднаки били, и на сва милитарска достоинства добивали су приступъ. — Трећа фела муниципіума в'рло є мали имала с' Римомъ, и с' римскомъ слободомъ отношенія. — У толико су обаче називали се римскимъ грађанима, у колико су држави принадлежали, и службе у римскимъ легіяма одпраляли. — Имали

су свою аутономію, права, и свое обичае, безъ да су у законодавство упливъ могли добити. — Све су те три феле зато опетъ имале, што іи є у єдинству и у єдномъ тѣлу обд'ржавало, то єсть, да є ньіова администрація, и ньіовъ уставъ одговарао организму државе, и централной власти.

Војводство є часть єдна велике монархіе Аустріиске — дакле Војводство мора стояти подъ обштимъ законима монархіе; по законима овима треба градити внутренѣ правленіе или поне по смислу свеобшти уредба. — Сербльине незидай ништа на воздуху; или поне на песку. — Али да мећемъ тай случай, да ће милостивѣйши монархъ све оно народу одобрити, што би овай нѣму у призрѣнію внутренѣ администраціе поднео, опетъ остае вопросъ, како да се та администрація тако уреди, да и цѣли своіой одговори, а и да народу небуде на теретъ. — Люди маните се францускі мода; небѣжите одъ понятія народнѣгъ сената. — Сенати су Грецію стару, сенати су Римъ до найвеће славе подигли; пакъ каква форма бирократіе и данашньи данъ об-

држава славу колосалне Россіе, него сенатъ. Подайте войводи єдно шесть одабрани люди, пакъ нека ньіовъ аманетъ буде родомъ упраляти; ньима треба у дупломъ числу дати субалтерне, пакъ ће машина администрације добро спѣшити к' своіой цѣли. — Колико є могуће честе промѣне чувати се треба, єрбо є велики кваръ у државномъ животу, честа промѣна они чиновника, кои се у д'ржавни совѣтъ, и магистратуре позиваю. — Само се на оваки начинъ догаћа, да кодъ они, кои су органъ явне власти, неискуство, неумѣлость, х'рћавъ тактъ у стварма одъ найвеће важности фалична заключенія мѣсто имаю. —

Кадъ є принцъ Еугенъ 1716 године 13. Октобра Темишваръ, и с' ньиме цѣо Банатъ одъ Турака отео, онда є овай на окружія біо подѣленъ. — Свако окружіе имало є свога началника, а села свое кнезове — овако говори Гризелини у своме Баната описанію: „Jedem dieſer „Diſtrikte ſtand ein Verwalter vor, der in dem „Hauptorte desſelben ſeinen Sitz, und nach den „Unterabtheilungen des Landes, in jedem beträchtlicheren Ort, einen Unterverwalter hatte; ſo wie

„in jedem Dorfe ein Knees. — Изъ искуства смемъ рећи, ако неузимамо нашу землю, и наши дѣла внутреню администрацію, да ће мо бити несрећни, и тѣло безъ костію. — Насъ є башъ убило, што у већимъ достоинствама нигда никогъ ни-смо имали, кои би наше интересе біо представляо; али с' друге стране и то морамо припознати, да смо се слабо к' томе и предуготовлявали. — Нама є душевно просвѣштеніе у великой мѣри фалило, кое су непріятельи наши на свою ползу, а на нашу пропасть употреблявали. — Кадъ є Банатъ узетъ біо одъ Турака, єдва су могли люди за звања наћи. — Вели Гризелини: „Aus Mangel an Leuten, welche die nöthigen Kenntniße „mit den landesüblichen Sprachen vereinigten, „mußte man zuweilen einem Manne und Valachen „oder Raizen, zwei oder auch drei Districte anvertrauen." — У Лугошу на єдномъ мермеру одъ 1726. године у сербской церкви, кою є Іованъ Рацдамъ сазидао стои: „Aedificata haec Ecclesia per me Joannem „Raczdam de Meadia supremum Praefectum inclytorum Districtuum Lugosch, „Caransebes, et Lippa A. D. 1726." —

Али као што самъ горе опоменуо, ово дѣло зактева труде єдне комисіе, и предлогъ нѣнъ одобренѣ първо народа; а другого нѣговогъ величества. —

Друго свакомъ Сербльину нуждно є знати, да кои внутренѣ правленіе у руку има, да тай и с' найвећомъ част'ћомъ державне власти разполаже. — Кадъ є добри отацъ сербски Леополдъ II. нама канцеларію у Бечу біо опредѣліо, неможе се описати, страхъ онай, кои є мађарско законодавство изъ овога узрока обузео. — Мени се чини, да би нама свашта друго с' драгомъ душомъ дали били, али само да неиштемо то, да ми нашу кућу сами собомъ уређуемо. — У руци имамъ репрезентацію мађарскогъ земальскогъ собора одъ 5. Марта 1791. године с' подписомъ палатина принца Леополда, и примаса Бађаніе. — Почетакъ в'рло лепо гласи: In diplomate die „5. 7bri anni praeterlapsi Majestati Vestrae „Sacratissimae submisso, graeci non u-„niti ritus incolas articulo 3. inseruimus, „ut et jus civitatis, et religionis libertas „eis publica reddatur secura; nam et Ma-„jestas Vestra in litteris ad Barones re

„gni datis declaravit se benigne velle, ut „graeci ritus non unitorum rationem ha- „beamus, et ut mentem nostram tunc ape- „ruimus justitia, ac boni publici studium „svadebat, ne gens tam numerosa, et „bellicosa velut hospita habeatur et trac- „tetur, et in religione cujus studiosissima „est ab arbitrio pendeat." — *Сербски знаци:* У дипломи 5. Септембера прошасте године вашемъ величеству послатой Сербљ смо у трећи чланакъ ставили, да имъ се и грађанства право, и свобода вѣроисповѣданія явнимъ закономъ обезбѣди. — Та и ваше є величество у писму на бароне кралѣвства оправљѣномъ милостиво хотѣло, да Сербљ узмемо у призрѣніе; и као што смо наше мисли онда отворили, правда и обште благо собѣтуе, да толико великогъ числа, и тако юначки народъ, взира се као гостъ, и у вѣроисповѣданію, кое паче свега люби, одъ волѣ зависи. — Далѣ тай исти документъ овако гласи: „Declaramus, nos tam civilia jura, quam „eorum religiosa et beneficia civitatis, „prout Hungari ex praescripto legum pro „conditione sua habent, graeci quoque

„ritus non uniti incolis propria esse velle, imo „eosdem sicut alias nationes, quae regnum „Hungariae, Partesque adnexas habitant, „Hungaros ejusdem patriae filios declara-„ri, et praeter haec omnia, favores quo-„que a Regibus concessos, qui cum con-„stitutione Regni non pugnent eis con-„servatos cupere." — *Сербски знаци:* Изяснюемо, да нећемо имъ само грађанска права, куда вѣроисповѣданіе и користи државе принадлежу, онако као што и Мађари по пропису закона, и по кондиціи своіой имаю, даровати, него ће мо іи као и други народъ, кои Унгарію и принадлежеће провинціе обитаваю, за синове отечества примити, и преко овога све оне угодности одъ кралѣва Унгаріе добивене (кое конштитуціи противне нису) примамо и потверђавамо. —

Ово є све лепо, и праведно; али зашто се све то дае и обриче? — Зато да се сербска придворна канцеларія тако исто дигне, као што є подъ Маріомъ Терезіомъ придворна сербска депутація дигнула се. — И пакъ мора да є сладко господарствовати надъ онимъ, коме

су врата у совѣтъ вѣчито затворена. — Репрезентація ова Мађара толико є важна била, да є у претресиваню нѣномъ 7. Марта у царской палати конференція держана, гди є присутствовао принцъ круне Францъ, и ерцхерцогъ палатинъ Леополдъ. —

Мисао внутренѣгъ управленія сербскогъ Войводства, много є пута мени и тай вопросъ учинила, како би било, да цѣло Войводство прими систему военне границе, али то не садашню неправедну систему, него одъ ове болю, паметнію и праведнію? — Не само подь Фердинандомъ первимъ, коме су Сербльи граничари одъ Заполѣ тронъ отели (види Швартнера стр. 316) него и у найстарія и найопаснія времена южне су землѣ, подъ милитарскомъ системомъ бивале. — И топ'рвъ после мира у Аахну учинѣногъ покоси се Потиска и Моршика милиція. — Изводъ овога плана особито сада не би могао имати предпятствія, кадъ су урбаріални данци свуда престали. — Сумма свію мои желя, а и тексть овогъ дѣлца у овима речма союжава се: „Дайте Сербльину власть внутре-

„ногъ правленія и собственни те-
„риторіумъ" иначе нисте га усрећили.

Овако я браћо мила! разсуждавамъ о Войводству сербскомъ. — Кратакъ мой видъ посрамите с' дубльимъ взоромъ вашимъ у истину; — ниняюћи се може бити темель начала мои зидайте на камену вѣчите сталности. — Я преће него што бацимъ перо изъ руке морамъ іошть єдну вообште прословити. — У держави любовъ спрама државе, извире изъ почитанія човѣческогъ достоинства; на отечестволюбію почива ємство за дуго обдержаніе штата. — Ако на путу законости сваки грађанъ буде дѣлао у смислу не свога самолюбія, него за умножити користь, и ползу државе; ако сви будемо само за обште искренно одушевлѣни, онда нетреба се сумняти о величини државе. — Труди грађана нетреба да се окрећу околъ само свое особе, околъ самогъ тецива, за себе моћи обдержати, и свое како душевне, тако и тѣлесне користи умножити; но они мораю обштой ползи жертве принашати, они мораю предъ очима имати велико државе зданіе, коег' су они сами

живи стубови. — Поредъ устава државногъ сваки се грађанъ осећа, да є и онъ єданъ чланакъ разпространѣне дѣлателности. — То му побуждава духъ све на већа и већа дѣла. — Онъ осећа у себи неку снагу — ова снага буди нѣга на велика користи пуна предузиманя. — Поєдини люди стаю у союзъ с' єдиномисленѣимъ; овако союжени грађани у добро устроеномъ покрету спѣше к' єдной истой цѣли, нити имъ желаеми успѣхъ изостае. — Што сви скупа грађани (а не єдна частица) заключе, то сваки као и свое собственно дѣло гледаюћи с' особитомъ любвомъ храни, брани. — Ако држава у бѣду падне, сваки своевольно приноси жертве, кое опасность и нужда изискуе; — радо слѣдуе таки грађанъ вођу свога на поляну борбе, радо слуша побудителне нѣгове речи. — Овако узвишени духъ, овака любовъ к' отечеству, кою є грађанска слобода подпалила, кою є високо духа изображеніе очистило, буди жеђъ к' великимъ дѣлма. — Зашто Милціядъ на равници Маратона с' десетъ хиляда свои потуче сто хиляда Персіяна? — Шта

баци Леониди на главу вѣнацъ побѣде кодъ Термопила? Шта Темистоклу, Паузанiи, Аристиду кодъ Артемизiума, Саламиса и Платее *)? — Жаръ закономъ уређене слободе, и любовъ к' отечеству. — Само овай уме збацити иго варварства и деспотисма, па буди овай у каквой руци с' гвозденомъ своiомъ пали цомъ царствовао. —

Али иста она исторiя, коя нама славу, и величину народа овогъ преповѣда, єдномъ приликомъ светуе насъ, да бѣжимо одъ они порока, кои су доцнiе мудру Грецiю упропастили, она нама свѣдочи, како су Г'рци доцнiе у демократциi зло употребили и зло разумѣли грађанску слободу; — како место законне слободе и реда, тежили су за другимъ пословима, и покретима, кои су све више к' несрећной анархiи преближавали; — како су партая поглавице свакоякомъ майсторiомъ оманули неразумнiю

---

*) Персiяни с' нѣгови помоћници имали су флоту одъ 1207 велики бродова, (трiреми се зову) и три хиляде други маньи лађа — а Г'рци кодъ Артемизiума 271. — кодъ Саламиса 366 — бродова. —

классу люди, надъ ньима обвладали; — како су башъ посредъ найлепше слободе деспотическу власть к' себи привукли, и ню с' тирянствомъ промѣнули; — како су користи державе нарушили, особа, и иманя сигурность утаньили; — како су раздоръ између себе установили; — ослаблѣну сотимъ державу к' разрѣшенію довели, и сотимъ странне народе као себи господаре у домовину позвали.

Пропали су у мрачну времена ноћь они народи, кои су Сидонъ и Атину, Коринтъ и Шпарту, Картаго и Римъ зидали; али у спомену живе опетъ ти народи, єрбо су свога битія памятнике како у моралу тако исто и у художеству оставили, у спомену живе они, кои су варварство у мекость, пустолине у цвѣтаюће вертогроде, сировость у художество знали преобратити, и одъ раздора єдинствену слогу учинити. — Дѣла су ньіова садашнѣгъ Европейскогъ просвѣштенія темель; ньіова измишленія, искуство, и безчислени умни производи, за типъ служе и сада цѣломъ просвѣщеномъ свѣту. — Света є наука она, кою стари свѣтъ новомъ свѣту дае; — с' ва-

тренимъ словма стои на таблица исторіе рода човѣческогъ написано; шта є народе дизало? шта є одушевлявало и снажило? а шта є напротивъ пропастило, обездушевлявало и ослаблявало? Погледай дакле мили Сербльине! у кньигу судбине стари народа, пакъ онаки дай одъ прилике новомъ дому твоме темель, на каквомъ є по многолѣтномъ искуству велико Фениціера, стари Атинаца и Римляна зданіе, іошть и данашнѣмъ свѣту на удивленіе сложено било. — Нетреба заборавити, да є кадкадъ у политичномъ животу и само єдно магновеніе рѣшително за многе идуће вѣкове; оно се натрагъ невраћа, — и ако се пренебрегне полза нѣгова, тешко се дае накнадити. — Колико би новіи неволя колико тешки вопроса избѣгао біо мили родъ мой, да є одма после см'рти Стефана войводе новогъ себи войводу бирао, и постарао се біо, да власть ову што б'рже утемельи? — Испустисмо то за насъ полезно магновеніе, и с' ньиме одлети єдва добивена утѣха наша. — Сада опетъ наново морамо и то с' великимъ трудомъ морамо к'рчити густу шуму но-

ви препона, да опетъ до оне точке дођемо, на коіой смо стояли. —

На земльи дуго гонѣни Сербльине! баци погледъ твой на сунце вѣчности, коегъ су те зраци досадъ слабо греяли; — подигни се нова Сербіо као млада невѣста, и приступи к' алтару правде, да примишъ вѣнацъ іошть до овогъ времена никадъ ненагрђени труда твои; вѣнацъ зрачни, на кои неће више мракъ неправде падати. — Узми у руке кньигу заслуга твои, стани предъ судомъ безконечне Бога власти, — надъ коіомъ лебди любовъ и мудрость — пребледиће предъ тобомъ неправда, занѣмити дволичія краснорѣчіе; — позови се на печалну досадашню судбу твою, пакъ ћеду изчезнута столѣтія сложити се у одбрани и похвали твоіой. — Богъ нека буде с' тобомъ! —

БИБЛИОТЕКА
МАТИЦЕ СРПСКЕ

Приходъ ове књиге жертвованъ є страдавшимъ у Бачкой и Банату Серб-
***льима.* —**

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

Р 19 Ср III 141-2